

—Людзьмі звацца!
Янка Купала,

ГАЗЕТА ТВОРЧАЙ ІНТЭЛІГЕНЦЫІ БЕЛАРУСІ

ПЯТНІЦА

17

МАЯ
1991 г.
№ 20 (3586)

ВЫХОДЗІЦЬ
з 1932 г.

КОШТ—15 кап.
[Па падпісцы —
10 кап.]

ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА

ЧЫТАЙЦЕ

«МЫ АСУДЖАНЫ НА СУВЕРЭНІТЭТ...»

Гутарка з народным дэпутатам БССР Анатолям ВЯРЦІНСКІМ — напярэдадні чарговай сесіі рэспубліканскага парламента.

СТАРОНКА 4.

ДЗЕНЬ ДОБРЫ, МАКСІМЕ!

Да 100-годдзя з дня нараджэння М. Багдановіча.

СТАРОНКА 5.

СУМЛЕННА СЛУЖЫЎ НАРОДУ

Уладзімір МІХНЮК: «У папцы матэрыялаў аб партыйнай рэабілітацыі У. М. Ігнатоўскага з 227 машынапісных старонак 91 належыць А. І. Залескаму. Сярод таго шматстаронкавага квазінавуковага смецця часцей за ўсё сустракаюцца такія ярлыкі-характарыстыкі, як «главарь белорусского национализма», «махровый белорусский националист», «ярый монархист»...

СТАРОНКА 13.

ЗАГАДКА ДЛЯ НЕПАЛЬСКАГА АСТРОЛАГА

Усесаюзны фестываль старадаўняй і сучаснай музыкі ў Полацку.

СТАРОНКІ 10—11.

ДУХОЎНАЯ АПАНТАНАСЦЬ

Максім ЛУЖАНІН — пра род Гарэцкіх.

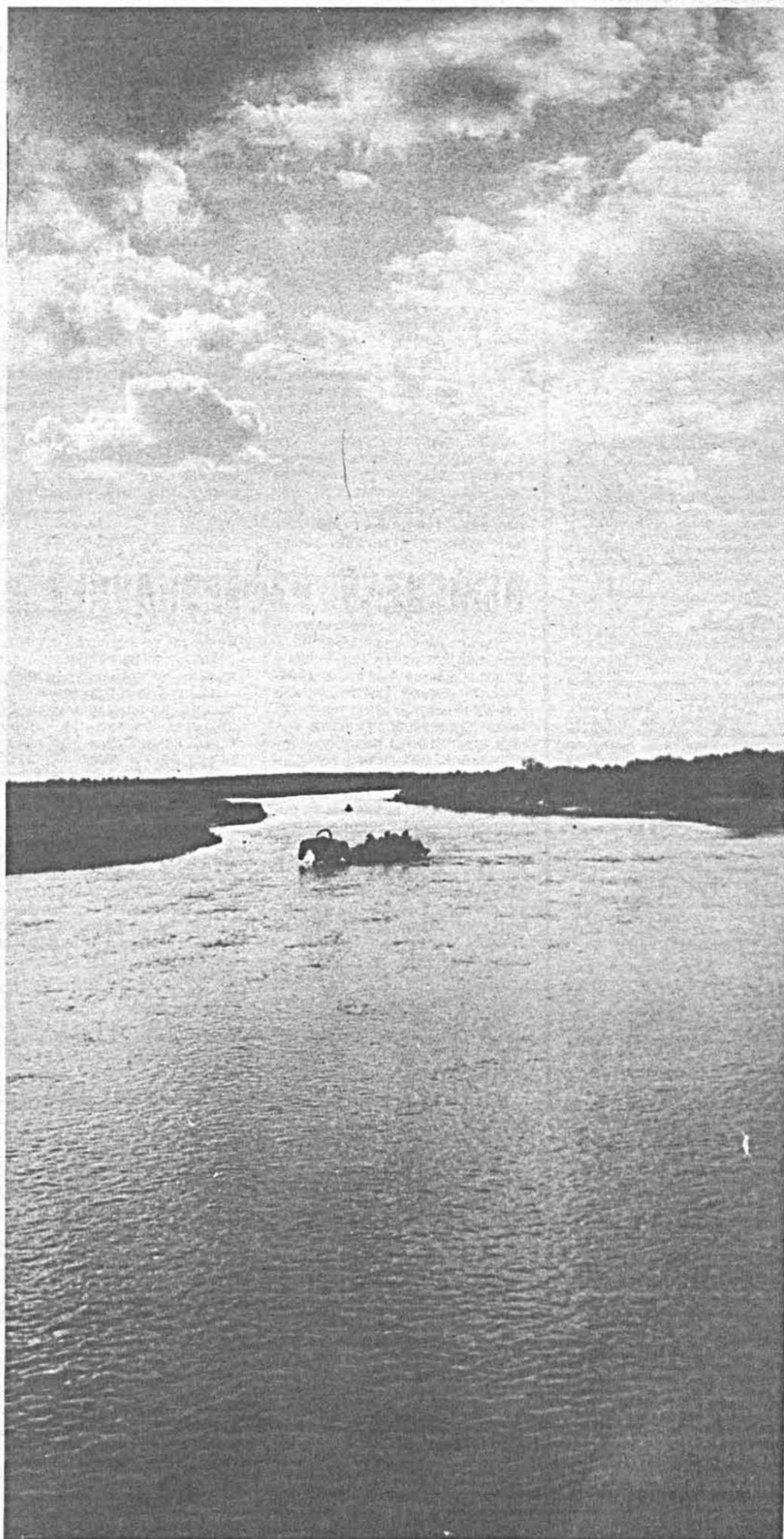
СТАРОНКІ 14—15.

СТАРОНКІ ўСПАМІНАЎ:

«ПЕСЕНЬ-ЗОР ЛІРЫЧНЕЙШЫ ПАЭТ»

Масей СЯДНЕЎ: «Не мог перабудавацца Уладзімір Хадыка. Як яго не пераконвалі спрасціць сваю паэтычную палітру, адмовіцца ад нібыта залішняй метафорыкі, Хадыка заставаўся самім сабою. Не ішоў і на Купалаў заклік пісаць болей «ад сэрца, ад сэрца».

СТАРОНКА 16.

НА ЯСЕЛЬДЗЕ.

Фота А. КЛЕШЧУКА.

Кола Дзён

Лёс усіх прагнозаў — нават самых аўтарытэтных — іх хуткае і поўнае забыццё. Нават калі нейкі прагноз і спраўдзіцца выпадкам, людзей на той час ужо цікавіць, што будзе далей, а не тое, якім раней бачыўся сённяшні дзень. Невыпадкова «прарокі», якія абяцалі нам голад сёлетняй вясной, калі «у насельніцтва скончацца запасы прадуктаў», гавораць ужо... пра наступную зіму.

Мабыць, калі б усе спадзяваліся толькі на абяцанні дэпутатаў, урада, на Прэзідэнта, на дапамогу з-за мяжы, змрочныя прароцтвы, крыў Божа, і спраўдзіліся б. Але ж людзі ў пераважнай большасці жывуць сваім розумам. Інакш кажучы: «Ніхто не дасць нам выбаўлення...».

8 МАЯ

Прэзідыум Вярхоўнага Савета БССР прыняў пастанову, якая ў «апаратным стылі» абавязвае прадстаўнікоў пастаянных парламенцкіх камісій разгледзець патрабаванні ўдзельнікаў красавіцкіх забастовак і прадставіць адпаведныя прапановы на кант парадку дня бліжэйшай сесіі.

9 МАЯ

У сталіцы Беларусі адбылося традыцыйнае шэсце ветэранаў Вялікай Айчыннай. Былі ўскладзены кветкі да помніка Перамогі. У той жа дзень прайшлі ўрачыстасці ля Кургана Славы, ля мемарыяльных комплексаў і помнікаў па ўсёй рэспубліцы ўшанавана памяць загінуўшых.

10 МАЯ

стала вядома аб пагадненні паміж урадамі БССР і КНР аб гандлёва-эканамічным супрацоўніцтве, якое ўключае, у прыватнасці, стварэнне сумесных прадпрыемстваў, адкрыццё гандлёвых прадстаўніцтваў у Мінску і Пхеньяне.

11 МАЯ

У Мінску прайшло пасяджэнне Сойма Беларускага народнага фронту, на якім яго старшыня З. Пазняк выступіў са справаздачай аб пазедыцы групы дэпутатаў Вярхоўнага Савета рэспублікі ад апазіцыі БНФ у ЗША і Канаду. Акрамя таго, разглядаліся адносіны фронту да рабочага руху на Беларусі.

12 МАЯ

на палігоне Капусцін Яр ліквідаваны дзве апошнія савецкія ракеты РСД-10. Раней, згодна з савецка-амерыканскай дагаворам па РСМД, у ЗША былі знішчаны апошнія «Першынг-2» і крылатыя ракеты. Усяго з абодвух бакоў ліквідаваны 2692 ракеты сярэдняй і малой дальнасці.

13 МАЯ

Б. Ельцын у ходзе свайго афіцыйнага візиту ў Прагу сустрэнаўся са Старшынёй Федэральнага сходу ЧСФР А. Дубчакам і Прэзідэнтам рэспублікі В. Гавелам.

У гэты ж дзень пленум ЦК Кампартыі РСФСР падтрымаў кандыдатуру галоўнага, віцэ, саперніка Ельцына на выбарах Прэзідэнта Расіі, — экс-прым'ера саюзнага ўрада М. Рыжкова.

Пачаўся выхад у эфір тэлепраграм Расійскай тэлерадыёкампаніі. Сярод вядучых інфармацыйнай праграмы «Вестні» — журналісты А. Гурноў і Ю. Раствоў, вядомыя глядачам па некалькі папулярнай перадачы Цэнтральнага тэлебачання «ТСН».

14 МАЯ

апублікаваны тэкст пагаднення паміж урадам Беларускай ССР і Саветам Федэрацыі прафсаюзаў рэспублікі на 1991 год. Яго падпісалі Старшыня СМ БССР В. Кебіч і старшыня Федэрацыі прафсаюзаў рэспублікі У. Ганчарык.

15 МАЯ

У Савецкі Саюз прыбыў Генеральны сакратар ЦК Кампартыі Кітая Цзян Цзэмінь — упершыню пасля візиту ў СССР Мао Цзэдуна ў 50-я гады.

ШТО СКАЗАЛА «ГРАМАДА»

11 мая адбыўся трэці пленум Цэнтральнай Рады Беларускай сацыял-дэмакратычнай Грамады, галоўная ўвага на якім была засяроджана на выпрацоўцы адносінаў да праекта Саюзнага дагавору і заявы «дзесяці».

У прынятым з гэтай нагоды дакуменце БСДГ прызнаецца неабходным у тэксце Саюзнага дагавору цвёрда і ясна агаварыць, што кожная з цяперашніх саюзных рэспублік з'яўляецца суверэннай дзяржавай, што яе заканадаўства мае вышэйшае на яе тэрыторыі, што, уступаючы ў саюз, цяперашнія рэспублікі ратыфікуюць дагавор (адпаведна выхад з саюза можа адбывацца шляхам дэмансацыі гэтага дагавору).

Гарантыямі рэальнага суве-

рэнітэту ў заяве ЦР Грамады называюцца права рэспублік фарміраваць свае ўзброеныя сілы, перадача пад іх юрыдыкцыю так званай прамысловасці саюзнага падпарадкавання, увядзенне ўласнай грашовай сістэмы. Адным з галоўных прынцыпаў дзейнасці новага Саюза Суверэнных Дзяржаў, на думку БСДГ, павінна стаць кавардынацыя — знешняя палітыка, дзейнасць органаў бяспекі і барацьбы са злачыннасцю, у галіне абароны і касмічных даследаванняў і г. д.

Вялікая ўвага ў заяве Цэнтральнай Рады нададзена кіруючым структурам будучага саюза. Так, немэтазгоднымі прызнаюцца: прапанаваныя цэнтрам мадэль двухпалатнага парламента, стварэнне саюзнага кабінета міністраў, пасада генеральнага пракурора, а таксама такая ўстанова, як вярхоўны суд. Вышэйшым органам новага саюза павінна стаць Рада кіраўнікоў суверэнных дзяржаў.

Увогуле, адзначаецца ў заяве, у вынесеным на абмеркаванне праекце саюзнага дагавору праглядаецца імкненне сучаснага «цэнтра», які называе сябе Саюзам ССР, захваць свае выключныя пра-

вы. Таму ЦР Грамады лічыць, што дакумент гэты павінен быць істотна перапрацаваны і дапоўнены. Паколькі ў саюз уступаюць суверэнныя дзяржавы, Канстытуцыя Саюза Суверэнных Дзяржаў не з'яўляецца неабходнай. Асноўным дакументам, які канстытуе саюз, павінен быць толькі Дагавор. Але падпісанне яго можа адбыцца, на думку Грамады, не раней, чым суверэнныя дзяржавы, Беларусь у прыватнасці, прымуць уласныя канстытуцыі.

Цэнтральная Рада БСДГ звярнулася да Вярхоўнага Савета БССР з просьбай прысвяціць праекту Саюзнага дагавора і заяве «дзесяці» спецыяльныя слуханні, а таксама надаць статус канстытуцыйнага акту Дэкларацыі аб дзяржаўным суверэнітэце Беларускай ССР.

Стачкамы рыхтуюцца

97 дэлегатаў з 12 гарадоў Беларусі правялі 11 мая ў Мінску першы этап рэспубліканскай канферэнцыі стачкамаў. На ёй былі прадстаўлены забастовачныя камітэты больш як 120 прадпрыемстваў.

Канферэнцыя разгледзела статут незалежнага рэспубліканскага прафсаюза (за ўзор узяты статут польскай «Салідарнасці») і палажэнне аб савеце стачкамаў Беларусі. Абодва дакументы мяркуюцца прыняць на другім этапе канферэнцыі, запланаванай на 18 мая.

Стачкамаўцы прынялі зварот да народных дэпутатаў у сувязі з набліжэннем чарговай сесіі Вярхоўнага Савета БССР. Аўтары звароту заклікаюць парламент не падпісваць Саюзны дагавор да прыняцця Канстытуцыі суверэннай Беларусі, разгледзець пытанні аб новым выбарчым законе, аб дэ-

партызацыі дзяржаўных структур і вытворчасці. Акрамя таго, у звароце выказаны патрабаванні даць слова на сесіі прадстаўніку стачкамаў, арганізаваць яе трансляцыю па тэлебачанні і радыё, прадставіць стачкамам час для выступленняў у прамым эфіры.

Удзельнікі канферэнцыі заклікалі ўсіх грамадзян, працоўныя калектывы, творчыя саюзы рэспублікі ў знак падтрымкі гэтага звароту накіроўваць тэлеграмы ў Вярхоўны Савет Беларусі і на адрас мінскага стачкама: 220600, Мінск, пл. Свабоды, 23.

Р. ЯКАЎЛЕЎСКИ.

Выйсце ў рэфэрэндуме?

Забастоўка за мяжой — гэта сродак змагання людзей за палітычны свайго жыццявага ўзроўню. Для гаспадары прадпрыемства, калі ён хоча мець дадатковы прыбытак, — гэта штуршок да пошуку ўдасканалення тэхналогіі вытворчасці. Забастоўка ў Беларусі, наогул у Саюзе — гэта таксама змаганне чалавека за палітычны свайго дабрабыту. Аднак задавальненне патрабаванняў тут нікога не абавязвае да павышэння прадукцыйнасці працы. Бо гаспадар тут калектывы, ці, іншымі словамі, гаспадары вытворчасці няма.

Гэта што тычыцца забастоўкі з эканамічным патрабаваннямі. Іншая справа — забастоўка палітычная. Тут магчымы кампраміс, па-першае, на падставе абяцанняў частковага або поўнага задавальнення патрабаванняў бастуючых і, па-другое, на падставе пра-

цяглага тупіковага супрацьстаяння з разлікам на надлом волі забастоўшчыкаў.

Сапраўды, бяскоўца баставаць няма магчымасці. З другога боку, для народа такі «кампраміс» з уладай, якая за 73 гады збанкрутавала, відавочна непрадукцыйны, а таму непрымальны. Дзе ж выйсце з тупіка?

Яно, мне здаецца, звязана з ідэяй, выказанай ужо людзьмі, — у адмаўленні гэтаму банкруту мандата на ўладу. Трэба правесці рэфэрэндум з пытаннем накітат: «Ці жадаеце Вы правядзення ў бягучым годзе датэрміновых выбараў у ВС БССР на шматпартыйнай аснове са стварэннем выбарчых камісій усіх узроўняў з прадстаўнікоў розных партый і забеспячэннем усім партыям роўных магчымасцяў?».

В. ГОЛУБ,
інжынер-фізік.

Барбара Русчыц.

ПА ЗАПРАШЭННІ «ПАГОНІ»

З 4 па 11 мая па запрашэнні суполкі «Пагоня» на Беларусі гасцявала дачка слаўтага беларускага мастака Фердынанда Русчыца (1870—1936 гг.) спадарыня Барбара Русчыц. Яна нарадзілася ў 1923 годзе ў Вільні, зараз жыве ў Варшаве. Спадарыня Барбара — археолаг.

Госця з Варшавы наведвала Багданава, што на Валожыншчыне, — радзіму бацькі, была ў Заслаўі, Раўбічах, Вільні, Нясвіжы. На сустрэчы ў Саюзе мастакоў Беларусі яе віталі сябры творчага саюза.

10 мая была наладжана сустрэча спадарыні Русчыц з творчай інтэлігенцыяй Мінска. Пры ўсёй нязмушанасці атмасферы сустрэчы, на прадстаўніцасці і характары кароткіх прамоў яна нагадвала навуковую канферэнцыю. Аб ролі Русчыца ў фарміраванні Беларускай мастацкай школы, аб уплыве яго творчасці на мастацтва Поль-

шчы і Еўропы гаварылі навукоўцы Л. Дробаў, М. Яніцкая, В. Шматаў, М. Раманюк, старшыня згуртавання беларусаў свету «Бацькаўшчына» пісьменнік Я. Леўка. Геральдмайстар Згуртавання Беларускай шляхты Л. Акаловіч прадэманстраваў прысутным шляхецкі герб Беларускага роду Рошчыцаў (менавіта так называлі сябе продкі слаўтага мастака), раскажаў пра глыбокія карані і магчымую крону гэтага роду, якая ахоплівае тэрыторыю ад Ціхага акіяна да Балтыйскага мора.

На сустрэчы прысутнічалі выкладчыкі і студэнты тэатральна-мастацкага інстытута, прадстаўнікі Беларускага фонду культуры і, зразумела, сябры суполкі «Пагоня».

На заканчэнне сустрэчы спадарыня Барбара адказала на шэраг пытанняў.

В. БОГУШ.

Здымак на памяць пасля сустрэчы.

Фота А. КЛЕШЧУКА.

НЕЗАЛЕЖНАЕ СЛУХАННЕ «ЧАРНОБЫЛЬСКОЙ СПРАВЫ»

З 26 па 28 красавіка ў памяшканні Кіеўскага політэхнічнага інстытута праходзіла слуханне незалежнай грамадскай камісіі, створанай Украінскім рухам «Зэлены свет», пра вынікі расследавання сапраўдных прычын чарнобыльскай катастрофы, замоўчвання праўды аб ёй і ўстанаўлення вінаватых з ліку пасадавых дзяржаўных і партыйных асоб.

На слуханне была запрошана і дэлегацыя Магілёўскай вобласці ў складзе сарака чалавек. Сярод іх — народны дэпутат СССР, дзіцячы ўрач Слаўгарадскай раённай бальніцы З. Ткачова, дэпутаты Магілёўскага абласнога і гарадскога Саветаў, дэпутаты раённых Саветаў вобласці. У рабоце грамадскага слухання прымаў удзел старшыня Чарнобыльскай камісіі ВС СССР А. Назараў. Ад-

крыў слуханне народны дэпутат СССР Ю. Шчарбак. З амаль чатырохгадзінным чытаннем акта расследавання выступіў старшыня незалежнай грамадскай камісіі В. Воўчанка. Гэта была сапраўдна зацікаўленая праца, каб з дапамогай шырокай грамадскай ўсё ж давесці да паспяховага завяршэння расследавання і выяўлення сапраўдных прычын чарнобыльскай трагедыі, каб можна было адкрыта назваць галоўных злачынцаў, а не стрэлачнікаў.

Нельга было без душэўнай скрухі слухаць дакументы, якія сведчылі, напрыклад, што траса велагонкі Міру, якая праводзілася ў маі 1986 года, пралягала па забруджанай тэрыторыі, дзе велічыня гама-абраменьвання была больш трох мілірэнтген у гадзіну. Аб гэтым ведалі партыйныя кіраўнікі Кіева, але тагачасны другі сакратар Кіеўскага абкома КПУ Маламуш (які, дарэчы, сёння працуе намеснікам старшыні Кіеўскага аблвыканкома) загадаў маўчаць і велагонку праводзіць, выставіўшы ўздоўж усёй трасы безліч аркестраў. Цяжкае ўражанне пакінуў ва ўсіх удзельнікаў слухання ліст былога галоўнага інжынера Чарнобыльскай АЭС Палякова (ён вымушаны быў пакінуць сваю пасаду за два гады да катастрофы). Палякоў піша ў сваім лісце, што на працягу доўгага часу паслядоўна звяртаўся ва ўсе інстанцыі з папярэджаннямі аб магчымасці цяжкай аварыі, бо з моманту праектавання Чарнобыльскай АЭС і пазней сур'езна не разглядаліся захады па прадухіленні аварыйных сітуацый. Акадэмік Аляксандраў у той час

запэўніў Палітбюро і Урад, што рэактары РБМК-1000 самыя надзейныя ў свеце, і верагоднасць аварыі на іх не дзесяць нуляў, таму «бязглуздыя» закладваць у праект дадатковыя мільёны на непатрэбныя залішнія меры перасцярогі. На папярэджанні галоўнага інжынера АЭС ніхто не звярнуў увагі, і ён свядома пакінуў пасаду.

Удзельнікі слухання даведліся, што цалкам закрытая шчыльнай сакрэтнасцю катастрофа пад Чэлябінскам (г. Кыштым) у 1957 годзе выкінула на плошчу 30x40 кіламетраў радыеактыўных рэчываў у 50 разоў болей, чым выкінуў чарнобыльскі рэактар!

І пасля гэтага мы чуюм з самых высокіх урадавых інстанцый, што ўсе тыя памылкі (ці памылкі?), што былі зроблены пасля 26 красавіка 1986 г., — гэта вынік адсутнасці ў нас вопыту, бо раней нічога падобнага ў свеце не здаралася!

Былі заслушаны дзесяткі сведак, якія прывялі прыклады на карысць таго, што выбух на чацвёртым блоку атамнага рэактара і хаванне ад народа праўды пра памеры катастрофы і страшэнную небяспеку для мільёнаў людзей (бо катастрофа прадаўжаецца — прадукты харчавання, атрыманыя на забруджаных землях, ужываюць у ежу мільёны людзей, якіх не накрыла чарнобыльскае воблака) — гэта звенні аднаго лапцужка, якім павязаны ўсе структуры нашай таталітарнай сістэмы.

Па прапанове прадстаўнікоў дэлегацыі Украіны, Беларусі і Расіі быў утвораны Міжнацыянальны камітэт па абароне правоў народаў, пацярпелых ад чарнобыльскай катастрофы. Наступнае слуханне адбудзецца ў верасні-кастрычніку гэтага года ў Магілёве.

Фелікс ШКІРМАНКОУ, член прэзідыума Беларускага Экалагічнага Саюза, член Міжнацыянальнага камітэта па абароне правоў пацярпелых ад Чарнобыля народаў.

г. Слаўгарад.

Днямі ж падпісана пагадненне фонду з Берлінскім сенатам, згодна з якім штогод у Германію будуць адпачываць па чарзе 60 дзяцей з Беларусі, пацярпелых ад Чарнобыля. Усе выдаткі бяра на сябе сенат.

Наш кар.

ДОБРА, ШТО ЁН НЕ ЗМЯНІЎСЯ!

Апраналася — як дама, жыла — як рэвалюцыянерка, памерла — як хрысціянка... Гэта яна, наша Цётка. У гады першай рускай рэвалюцыі заклікала народ да зброі. Адчувальнай была не толькі да новых грамадскіх павяваў, але і да спрадвечных праяў сялянскай натуры. У гэтым сэнсе паказальны яе верш «Мужык не змяніўся» (1903). Калі Бог нарэшце прыкмеціў цёмнага, незольнага да перамен мужыка, ён рашыў выканаць яго асноўныя жаданні. Чаго ж папрасіў мужык?

«О, дай ты мне, божа,
Хачу новую хату,
Дай кабылку сіву
І жонку багату.
Дай кароўку з целем,
Свінку, курэй колыкі,
Дай жыта, мы змелем,
І годзе, і толькі».

Здавалася б, у нас ёсць усе падставы звысоку глядзець на дэмакаратую істоту, якая за стагоддзі сацыяльнага і навукова-тэхнічнага прагрэсу сапраўды не змянілася і засталася пры сваіх інтарэсах, пры сваёй адвечнай праграме-мінімум. Герой верша падрабязна пералічвае ўсё, што неабходна для дабрабыту (нават пра курэй не забыўся!), але маре яго, такая прасценка і рэалістычная, дасюль, прыходзім да вываду, у поўнай меры не збылася. Не, хатнюю жыўнасць селянін заўжды трымаў, як ні цяжка было, ад кароў адмаўляюцца толькі зусім старыя і нямоглыя, а васьць з жытам цяжэй. Для жыта не соткі зямлі патрэбны — загоны.

У Марыі Іосіфаўны Кішкурны, што жыве ў вёсцы Хатавічы Лагойскага раёна, зямлі няшмат было, усго тры гектары. Сем авечак мелі яны з мужам ды шэсць сямей пчол, калі падпалі пад раскулачванне. Мясцовай міліцыі, відаць, прыглянулася іхняя новая хата, бо проста над дзіцячымі галоўкамі пачалі разбіраць дах.

З Амурскай вобласці вярнуліся ў 1949 г. і сталі, як усе, калгаснікамі. Сын Іосіф пераняў ад бацькоў цягавітасць і ашчаднасць, але разгарнуцца як гаспадару не выпадала. Пабойваўся ўлады, такой рашучай у жаданні вызваліцца ад багатых. Нават кампенсацыі не можа цяпер дабіцца для староў маці, бо яе хатай, перавезенай у Пleshчаніцы на вуліцу Калініна, і па сённяшні дзень карыстаецца міліцыя. Бабулі ж даводзіцца дажываць век у часовай халоднай будыніне.

Для чаго я расказваю звычайную, нават банальную ў нашых умовах гісторыю? З падобных гісторый можна склаці шматомную эпапею пад назвай «Ніколі не забудзем», штосьці новае тут дадаць цяжка. Ды мяне воль як і аспект цікавіць: наколькі жывучая ў сялянскім характары гаспадарская рыса, ці захоўваецца яна генетычна?

Справа ў тым, што меншы ўнук Марыі Іосіфаўны пры першай жа магчымасці, прадастаўленай законам, узяў у арэнду зямлю. Уладзімір Кішкурна быў адным з першых на Лагойшчыне, яго нават тэлебачанне не абышло увагай. Праўда, здымачная машына ледзьве выбралася з гразі, калі захацелі зняць арэндаванае поле. Толькі-толькі становіцца гаспадар на ногі: свайскую жывёлу завёў, адзін трактар купіў, другі сам сабраў. Прыдбаў бы і касілку, ды акт на зямлю мясцовай ўлады не выдаюць (усё нечага асцерагаюцца), а без акту касілку не купіш. У планах традыцыйныя для сям'і авечкі (з-за якіх, верагодна, і «загрымелі» дзед з бабай), ёсць і новенькая ідэя — выкапаць сажалку ды разводзіць рыбу.

Як бачым, мужык не змяніў не толькі стагоддзі цывілізацыі, але і 70 з лішнім год Савецкай ўлады! Феномен, варты спецыяльнага вывучэння. І фізічна прараджвалі, і абіралі да ніткі, і маральна прыціскалі, і ўмовы на вёсцы стварылі немагчымыя для нармальнага жыцця, і васьць дзіва — у тых, хто ўсё ж прыжыўся на зямлі, жывое і здоравае аказалася карэнне.

Я радуся кожнаму пачутаму выпадку з'яўлення замочных сялянскіх гаспадарак. Якім жа было маё здзіўленне, калі нека пачула з вуснаў народнага дэпутата РСФСР заклік «абараняць інтарэсы народа, а не прадпрымальнікаў». Аказваецца, прадпрымальнікаў састваўной часткай народа паранейшаму многія не лічаць. Стаіць малады селянін на пазычаным лапіку зямлі і крычыць свайму беларускаму ўраду — якраз як герой Цёткі: «Вузкал Цесна! Мала!». «—Мы дамо! Мы — сіла! Мы — права!» — адказвалі тады «парабак дворны, салдат і работнік пецярбургскі». Але — не далі...

Галіна КАРЖАНЕЎСКАЯ.

Сялета для тых, хто прымаў удзел у ліквідацыі наступстваў чарнобыльскай катастрофы, зацверджаны спецыяльнымі ўзнагароднымі знакамі.

Як вядома, усе савецкія ордэны ці іншыя ўзнагародныя знакі маюць у кампазіцыйнай аснове пляцікутую зорку ці разгорнуты сцяг, альбо выявы гэтых дзяржаўных сімвалаў (дададзім сюды серп-молат) уваходзяць у кампазіцыю. Знак «Удзельніку ліквідацыі наступстваў аварыі ЧАЭС» гэтых арыбутаў пазбаўлены. Ён мае ў аснове крыж (чырвоны) — сімвал пакут і міласэрнасці.

НАШ КАР.

У ДАПАМОГУ ДЗЕЦЯМ

Міністэрства аховы навакольнага асяроддзя зямлі Ніжняй Саксоніі (ФРГ) надаўна выдзеліла Беларускаму дабрачыннаму фонду «Дзецям Чарнобыля» 100 тысяч

марак спецыяльна для набыцця аўтатранспарту і аргтэхнікі, неабходных для больш эфектыўнага размеркавання гуманітарнай дапамогі ахвярам радыяцыі.

АДГАЛОСКІ

МАЦАВАЦЬ БЕЛАРУСКІ АСЯРОДАК

Да такой высновы прыйшлі ўдзельнікі нарады, якую наладзілі Гродзенская гарадская рада ТБМ імя Ф. Скарыны і кафедра беларускай літаратуры Гродзенскага дзяржаўнага ўніверсітэта імя Янкі Купалы. Тэма нарады — «Нацыянальная палітыка на Гродзеншчыне» — выклікала зацікаўленне прадстаўнікоў разнастайных культурных і палітычных суполак Гродна: ТБМ, Беларускай сацыял-дэмакратычнай Грамады, БНФ «Адраджэнне», КПБ (КПСС), Саюза палкаў Беларуска-польскага культурна-асветніцкага таварыства імя А. Міцкевіча, народных дэпутатаў, абласных асветніцкіх улад, гуманітарнай інтэлігенцыі.

Сама нарада сабралася неўпадкова: надоечы калектыў выкладчыкаў і студэнтаў універсітэта звяртаўся ў ВС БССР і абласны Савет з нагоды нядзейнасці адраджэнцкай палітыкі ў вобласці, існавання пэўнага кансерватыўнага прэсінгу з боку адміністрацыйных улад па рэалізацыі Закона аб мовах. Аднак на сутнасці заявы не наступіла. Што можа ў такіх варун-

ках інтэлігенцыя? — Адзінае: нягледзячы на рэцытывы палітыкі нацыянальнага нігілізму, руліва і нястомна нітаваць нацыянальна-моўнае асяроддзе ў тым рэгіёне, дзе накіравана лёсам сеяць зярняты духоўнай культуры.

Менавіта гэтая думка гучала ў большасці выступленняў на нарадзе (ёй з-за пастаяннага падыходу зацікаўленых людзей давалася перамажыцца з залы пасяджэнняў Вучонага савета ў прасторную студэнцкую аўдыторыю). На нарадзе, якую вёў старшыня гарадской рады ТБМ прафесар А. Пяткевіч, выступілі прарэктар ГДУ імя Я. Купалы, старшыня абласнога аддзялення Савецкага фонду культуры прафесар С. Габрусевіч, загадчык кафедры гісторыі Беларусі І. Крэнь, загадчык кафедры беларускай культуры прафесар П. Сцяцко, загадчык кафедры рускай літаратуры М. Мельнікаў, прафесар кафедры беларускай мовы І. Лепшаў, загадчык кафедры беларускай мовы К. Лецка, старшыня Саюза палякаў Беларусі Т. Гавін, прадстаўнікі

палітычных партый, народныя дэпутаты.

Удзельнікі нарады пагадзіліся на тым, што поліэтнічнасць на Гродзеншчыне — рэальнасць, і праблема развіцця рознаэтнічных культур накіравана вырашацца ў адзіным дзяржаўным звязе. Грамада ўхваліла выступленне прафесара С. Габрусевіча, які гаварыў аб тым, што ні ў адной краіне свету ніводная культура не перашкаджае адна адной, а дапаўняецца іншымі, і толькі палітычныя рэжымы, у прыродзе якіх закладзена дратаванне нацыянальных культур, адмаўляюць самацэннасць этнасаў, выкасоўваюць прыкметы нацыянальных культур, або ствараюць штучныя іерархіі нацый і культур.

На паводзіны гродзенскіх абласных улад адносна падтрымкі нацыянальных рухаў за адраджэнне не можа не ўплываць якраз «па-за нацыянальнае» прырода савецкай дзяржаўнасці, і гэта трэба цвяроза канстатаваць, не чакаючы, што арол-мецэнат у асобе абласвета ўраз пераўтварыцца ў homo patlo,

гаварыў Т. Гавін. Таму СП Беларусі разлічвае на ўласную ініцыятыву і прадпрымальнасць у пытаннях выдавецкіх, арганізацыйных і асветніцкіх. Для прыкладу: выданне «Глосу з-над Немна» заснавана як прыватнае. Дзеячам ТБМ лідэр Саюза палякаў зычыў такіх жа падыходаў да адраджэнцкай справы, бо ўсе нацы ў межах СССР, — на ягоную думку, і карэнныя, і ўкрэпленыя — толькі пасынікі, але не дзеці дзяржавы, і не трэба моцна спадзявацца на патрыятызм чыноўнага апарату.

Нарада вылучыла рэдакцыйны гурт, які апрацуе выказаныя думкі для перадачы ў абласны Савет народных дэпутатаў. Але галоўнае выснова нарады ў Гродне — мацаваць беларускі (і польскі) культурна-моўны асяродак, ствараць кола людзей, для якіх нацыянальная культура і мова ёсць асабістая рэлігія. Штодзённыя побытавыя ўплывы на акаляючую дэнацыяналізаваную моўную дыяспору, карпатлівае фарміраванне трывалых нацыялагем — воль рэальна магчыма адраджэнцкая чыннасць інтэлігенцыі ў сённяшніх варунках.

Юрась ЗАЛОСКА.

— Красавіцкая «амаль рэвалюцыя» завяршылася ўнічыю. І «нізы» захачелі, і «верхі» змаглі. Усталяваўся гэты кансенсус па-беларуску — трэба бульбу пасадзіць. Разам з някескім надвор'ем, паводкай квецені і веснавымі навалніцамі пачатак мая нечакана падарыў нам — ці надоўга! — палітычны зацішак. Не трэба спяшацца на чарговы мітынг ці з'езд, можна крыху расслабіцца, паразважаць...

Анатоль Ільіч, у «ЛіМе» вас лічаць не госцем, а так бы мовіць, «нашым чалавекам» у парламенце. Сустрэаемся мы даволі часта, абменьваемся ўражаннямі ад падзей, ад убачанага і прачытанага. Абмяркоўваем, дзелімся, раімся... Вось і цяпер, калі сабраліся пагутарыць «для друку», можа, пачнём са звычайнага: як справы! Пра што апошнім часам думаеце? Якія эмоцыі пераважаюць!

— Ёсць і нейкія станоўчыя эмоцыі, сапраўды звязаныя з прыходам новай вясны. Як-нікак, але «дзе гудзе зялёны шум». А з іншага боку... Павінен табе сказаць, Андрэй, на фоне гэтых адвечных і мудрых законаў прыроды асабліва выразна бачацца, гавораць талстоўскімі словамі, «несуразнасці жыцця», у прыватнасці, нашага грамадска-палітычнага жыцця. Не будзем філасофстваваць наконт недасканаласці чалавечай прыроды, звернемся да нашай сістэмы, якая дае аб сабе знаць на кожным кроку.

Раніцай, 8-га мая, ідучы на працу ў Вярхоўны Савет, убачыў мноства цюльпанаў і з гуморам зарыфмаваў: «Ля Дома ўраду квітнеюць цюльпаны. Дык хто ж мы ўсё-ткі, слугі ці паны?» А ўвечары бачу на фасадзе таго ж будынка вялікі, на ўвесь фасад, лозунг, дзе напісана па-руску: «Да здравствуе!..» Стела крыху не па сабе. Няўжо шматпактны беларускі народ, які ахвяраваў на алтар перамогі каля трох мільёнаў сваіх сыноў і дачок, — не заслужыў таго, каб яго павіншавалі з Днём Перамогі на яго роднай мове? Гэта да пытання аб нашых сённяшніх эмоцыях — станоўчых і адмоўных...

Або такі, іншага плана, прыклад. У якасці амаль што маёвага святочнага віншавання газета падкідае мне чарговы «зварот», — на гэты раз сакратароў камітэтаў КПСС гарадоў-герояў Саюза ССР — «да працоўных, савецкіх людзей». Тут бянтэжыць не столькі сам гэты «сакратарска-палітрукоўскі злёт», і нават не ўвесь гэты набор траскучых прапагандысцкіх штампай і крыклівых агітацыйных клішэ. Бянтэжыць грэбанне рэаліямі сённяшняга дня, зацятае нежаданне лічыцца з логікай развіцця падзей, спекуляцыя на дарагіх для народа паняццях, абыходжанне з чалавекам як з «адзінкай», якую можна і трэба «ахапіць», «прыцягнуць», «мабілізаваць». Працяг усё таго ж шматгадовага «прамывання мазгоў», усё той жа вялікай хлусні, якой мы ўжо насёрбаліся досыта.

— І працягваем сёрбаць. Прынамсі, кухня, на якой гатуецца тая поліўка, працуе спраўна. Тут, на жаль, дэфіцыту няма...

— Вось, уключаю радыё... Запісны прамойца пералічвае ўмовы, якія забяспечылі нашу перамогу ў Вялікай Айчыннай. Называе ўсё, — у духу сталінскіх «фактараў» і «ўдароў» — і «заваёвы Кастрычніка», і «адзінаства і дружбу савецкіх людзей», і «вызначальную ролю партыі»... Няма толькі «палоўнага», — што перш за ўсё кожны чалавек абараняў ад іншаземца захонніка свой дом, сваю сям'ю, сваю зямлю, што перамога была здабыта занадта вялікай крывёю і што гэтае свята сапраўды «са слязьмі на вачах», што Вялікай Айчыннай папярэднічала «Вялікая злачынная» — вайна са сваім народам і яго арміяй. Тут мы яшчэ недалёка адыхлі ад сталінізму: сутнасць якога, як правільна зазначыў аўтар кнігі «Вялікі тэрор» Р. Конвест, складалі не столькі культ асобы, колькі маральны тэрор, фальсіфікацыя, хлусня.

Бянтэжыць, аднак, не толькі схільнасць «обольшчыцца неправдой». Бянтэжыць махровы антыдэмакратызм — нейкае татальнае непрыняцце чалавека як асобы, як суб'екта права, чалавека як прадстаўніка пэўнай нацыі. Давай прыгадаем, як пачаўся Нагорны Карабах. Пакуль спявалі «Парень, весёлы из Карабаха», усё было добра. А вось як толькі сесія абласнога савета НКВ выказала сапраўдную волю часткі армянскага народа, — вясёлая песенька спынілася, загучалі іншыя матывы. Нежаданне вырашаць праблему палітычнымі, цывілізаванымі метадамі стала перадумовай трагедыі, якая ўжо набыла, па сутнасці, характар грамадзянскай вайны. Законна выбраны літоўскі парламент прымае рашэнне аб незалежнасці — і з гэтым, аказваецца, зноў можна не лічыцца, вакол гэтага дзяржаўна-прававога акта можна весці недастойныя гульні з прымяненнем сілы, інтрыг, шантажу, можна не паважаць волевыяўленне цэлага народа.

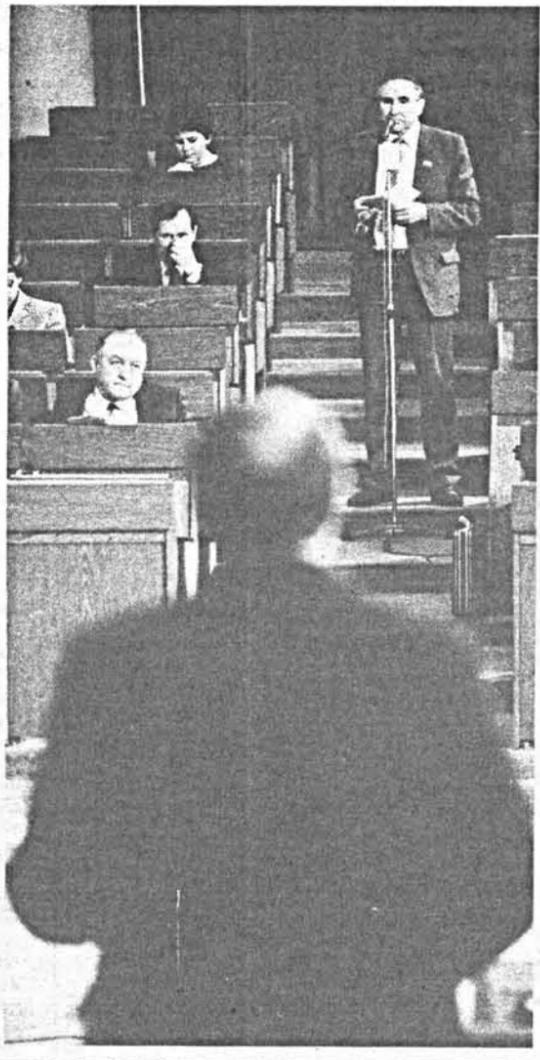
А рэакцыя «ўладу трымаючых» на масавыя выступленні працоўных? Я маю на ўвазе перш за ўсё — па часе — забастоўкі шахцёраў.

— Зрэшты, нам можна ўжо і не хадзіць па прыклады за межы рэспублікі. Звернемся да нашых красавіцкіх падзей, калі на авансцэну палітычнага жыцця Беларусі выйшаў «чалавек у спяцоўцы». Мяне, напрыклад, і абурала і смяшыла тая тузаніна, якая ўсцалася вакол таго, народ выйшаў на плошчу ці не народ! Сам ён выйшаў ці яго прывялі нейкія экстрэмісты? Здавалася б, пагадзіліся, — так, народ. Нявысветленым, аднак, засталася пытанне: да якой мяжы з гэтым народам трэба лічыцца... Дарэчы, Анатоль Ільіч, трэба было склікаць нечарговую сесію ці не трэба!

— Мяркую, на гэтае пытанне адказаць трэба з пункту гледжання таго, што набыў і што страціў наш парламент, калі адмовіўся яе праводзіць. Я лічыў і цяпер лічу, што сесія неабходна была склікаць (дарэчы, сам прымаў дзеля гэтага пэўныя захады). Падзеі набылі настолькі сур'ёзны размах, што мы, дэпутаты, мусілі так ці інакш рэагаваць на іх. І, трэба

«МЫ АСУДЖАНЫ НА СУВЕРЭНІТЭТ...»

Напярэдадні IV сесіі Вярхоўнага Савета рэспублікі наш парламенцкі карэспандэнт гутарыць з народным дэпутатам БССР, членам рэдкалегіі «ЛіМа» Анатолем ВЯРЦІНСКІМ

сказаць, рэагавалі: удзельнічалі ў мітынгх, сустрэліся з людзьмі, знаёміліся з іх патрабаваннямі, выказвалі свае адносіны на пасяджэннях камісій, у сродках масавай інфармацыі. Але не было галоўнага, мы не ўплывалі на развіццё падзей на тым узроўні, на якім павінны былі ўплываць, — на ўзроўні прыняцця рашэнняў. Дзеля гэтага і трэба было сабрацца на сесію. Прэзідыум відавочна перавысіў свае паўнамоцтвы, узяўшыся вырашаць за ўвесь Вярхоўны Савет. Так, у адпаведнасці з рэгламентам прэзідыум мае права склікаць сесію, але ён не мае права іх не склікаць пры надзвычайных сітуацыях.

Лічу, што прэзідыум на сустрэчы з прадстаўнікамі стачкамаў павінен быў выслухаць іх патрабаванні, склікаць на дзень-другі сесію, дзевеці пачуае да дэпутатаў, а ўжо там, на сесіі, у выніку дыскусіі было б прынята рашэнне, што рабіць далей. Магчыма, сесія адразу перарасла б у чарговую, магчыма, быў бы зроблены перапынак на некалькі тыдняў.

— Ведаеце, Анатоль Ільіч, я глядзеў тое, у пэўным сэнсе унікальнае, пасяджэнне прэзідыума з удзелам прадстаўнікоў стачкамаў. І ў мяне часам складалася ўражанне, што некаторыя дэпутаты казалі не зусім тое, што яны на самай справе думаюць, а тое, што трэба казаць. Так бы мовіць, «праводзілі лінію», а не імкнуліся выслухаць, зразумець, асэнсаваць, прыняць адэкватныя рашэнні.

— Баюся, што гэта сапраўды так. Тут мне бачыцца, можна сказаць, драма не толькі прэзідыума, але і ўсяго нашага Вярхоўнага Савета, які не хоча (не можа) станавіцца сапраўды — Вярхоўным, сапраўды — Саветам, сапраўды — Рэспублікай. Перамовы з прадстаўнікамі рабочых кантрастна адцянялі гэты парадокс. Што атрымоўвалася? Рабочыя — а гэта ж нашы выбаршчыкі — не толькі пацярджалі атрыманыя намі летась мандат, але і патрабавалі: будзьце вярхоўнымі заканадаўцамі, служыце не каму-небудзь, а свайму народу, рэалізуйце дадзеную вам уладу па прызначэнні.

— Забастовачны ўсплёск можна аналізаваць у розных плоскасцях. Я хачу прапанаваць такі аспект: рабачы рух і Адраджэнне. Рознакіраваныя гэта працэсы ці паралельныя? Увогуле, якая сувязь існуе паміж імі! Што вы, Анатоль Ільіч, думаеце з гэтай нагоды!

— Правамерная пастаноўка пытання. Мы з табой, Андрэй, ведаем, што ў размовах пра Адраджэнне на старонках нашага «ЛіМа» яшчэ ўчора гучалі галасы пераважна інтэлігента (пісьменніка, навукоўца, мастака, настаўніка, бібліятэкара). Зрэдку падключаліся прадстаўнікі іншых сацыяльных груп — іх думка, іх паважлівае стаўленне да нацыянальна-культурных праблем былі для нас на вагу золата. Як мы сумна жартавалі, — мабыць, і сапраўды вузкае наша кола, страшна далёкія мы ад народа... Але ўжо тады ўсталявалася ўсведамленне, што адраджэнцкія працэсы павінны ісці ўглыб і ўшыркі. Ну сапраўды, ці можна казаць усур'ёз пра дзяржаўнасць мовы, не маючы рэальнай дзяржаўнасці, без далучэння да ідэі палітычнай і эканамічнай незалежнасці Беларусі шырокіх мас?

І вось, як ты кажаш, «усплёск». З задавальненнем сведчу, што на плошчы гучала беларуская мова, прамаўляліся словы Купалы, Цёткі, Коласа, Багдановіча; луналі бел-чырвона-белыя сцягі, плакаты заклікалі: «Якому народу ты служыш, народны дэпутат?», «Беларусі — поўны суверэнітэт!», «Далой рабства!», «У сваім доме навадзем парадак самі!», кожнае другое выступленне заканчвалася воклічам «Жыве Беларусь!» У шэрагу імправізаваных, пазбаўленых асаблівага красамоўства, наіўных, але абсалютна шчырых выступленнях гучала надзея, што «беларусы ўстаюць з каленяў», пачынаюць усведамляць сябе народам, гаспадаром сваёй зямлі, вынікаў сваёй працы.

На жаль, гэтая адметнасць красавіцкіх выступленняў працоўных не была належным чынам заўважана ні ў друку, ні ў ацэнках афіцыйных асоб. Між тым, ідэя беларускага Адраджэння атрымлівала новы імпульс, новае вымярэнне, з якім ужо нельга не лічыцца.

— Хутка будзе год, як ВС БССР прыняў Дэкларацыю аб дзяржаўным суверэнітэце рэспублікі. Як вы лічыце, за мінулы год ці сталі мы хоць крыху суверэннымі, ці прасунуліся наперад абвешчаным шляхам! Што, на ваш погляд, сёння замінае ўвасабленню дэкларацыі, напэўненню яе рэальным зместам! Пытанне тут да вас яшчэ і як да члена Канстытуцыйнай камісіі...

— Мы толькі што гаварылі пра новы моцны імпульс, атрыманы на гэты раз «знізу». Думаю, зрабілі больш рэальнай ідэю суверэнітэту і тыя горкія ўрокі, якія атрымала рэспубліка апошнім часам: тут і цяганіна з боку Цэнтра з прыняццем чарнобыльскага заканадаўства, і сумніўныя эксперыменты саюзаўнага ўрада з так званым пераходам да так званых рэнку... З іншага боку, ідуць працэсы палітычнага сталення народа, узнікаюць новыя палітычныя партыі і рухі. Варта таксама адзначыць, што ў заяве «дзеяць плюс адзін», пад якой стаіць і подпіс нашага прэм'ер-міністра, размова ідзе аб Саюзе суверэнных дзяржаў. Ёсць і пэўныя спадзяванні на чарговую сесію Вярхоўнага Савета, якая, трэба думаць, на гэты раз будзе прымаць рашэнні, больш адэкватныя жыццю і часу. Нагадаю, што адно з патрабаванняў бастуючых рабочых было: напоўніць рэальным зместам артыкулы Дэкларацыі аб суверэнітэце (патрабаванне дэпутатаў ад апэзіцыі БНФ — надаць дэкларацыі канстытуцыйны характар).

Калі горка жартваць, то нам, беларусам, няма ўжо куды дзэвацца, мы асуджаны на суверэнітэт. Як гэта ні сумна, але мы робімся паступова суверэннымі — калі не па сваёй волі, дык у сілу абставін.

На парадку дня IV сесіі, праўда, ледзь не апошнім — дваццаць шостым — пунктам стаіць пытанне «Аб праекце Саюзнага дагавора». Гісторыя гэтага пытання па-свойму сімптаматычная ў кантэксце гаворкі пра тое, што замінае (аб'ектыўна і суб'ектыўна) рэальнай суверэнізацыі рэспублікі.

Апублікаваны для, так сказаць, усенароднага абмеркавання ўжо два праекты Саюзнага дагавора. Пад апошнім з іх стаіць і подпісы паўнамоцных прадстаўнікоў нашай рэспублікі. Не раз паведамлялася, у тым ліку і самім Прэзідэнтам, што праект разглядаецца ў Вярхоўных Саветах рэспублік. На жаль, сур'ёзнага абмеркавання не было — ні ў камісіях, ні на пленарных пасяджэннях. Спадзяюся, што на майскай сесіі праект Саюзнага дагавора — документ, ад якога залежыць дзяржаўна-прававы статус Беларусі, яе палітычная будучыня, — будзе разгледжаны грунтоўна, паартыкулярна, з адпаведным усведамленнем адказнасці за лёс рэспублікі.

— Сесія пачнецца праз некалькі дзён. З ёй звязваюцца пэўныя спадзяванні, хоць, прызнаюся, вельмі і вельмі шмат сумненняў, — калі мець на ўвазе склад нашага Вярхоўнага Савета. У тым, што сесія будзе «чарговая», я не сумняваюся. А вось ці стане яна «надзвычайнай» па важнасці прынятых рашэнняў, — тут лёгка памыліцца. А якое, Анатоль Ільіч, ваша адчуванне!

— Прыкладна такое ж. У палітыцы, як і ў жыцці, ёсць рэчы, якія ты можаш рабіць толькі па ўнутранай патрэбе, па перакананні: скажам, сцвярджаць сваю годнасць і незалежнасць, адстойваць прынцыпы галоснасці, свабоды, дэмакратыі, увасабляць у жыццё ідэі духоўнага і нацыянальнага Адраджэння. І тут ужо — або ты за, або ты супраць. І менавіта яны, гэтыя «за» і «супраць» будуць высвечвацца на электронным табло залы пасяджэнняў Вярхоўнага Савета і пад час гэтай сесіі...

Вёў гутарку Андрэй ГАНЧАРОВ.

Дзень добры, Максіме!

Сялетні год — год Максіма Багдановіча...

Стагоддзе з дня яго нараджэння, якое спаўняецца ў снежня, не проста знамянальная дата ў жыцці нашага народа, а і магчымасць яшчэ раз прайсціся сцяжынамі-дарогамі Вялікага Беларуса, спыніцца на тых паварот-

ках іх і паўстанках, якія сталі асноватворнымі ў ягоным жыцці і творчасці, засведчылі надзвычайную моц таленту, надзвычайную нацыянальную самабытнасць яго. Адна часова прадстаўляецца і іншая мажлівасць: супыніцца і задумацца, уважваючы, падрахоўваючы жыццё-быццё нацыі за ўсе гэтыя сто гадоў, шукаючы адказу на пытанне, якое не можа не паўставаць сёння, як неаднойчы паўставала яго і раней: «А ці той дарогай ідзём, братні беларусы?»

Ці той? Як быццам па-ступова ступаем на балышак, які выбіраў і М. Багдановіч. Нам цяжка, а яму ж было куды цяжэй. Ён сам вызначыў свае арыенціры. Адарваны ад Бацькаўшчыны, болей спадзяваўся на ўласныя

сілы, на ўласную інтуіцыю. У нас жа, які бы цяжка ні было, наперадзе, у доўгім тунелі прабываецца ўжо святло. Святло, запаленае ў розныя гады тытанамі нацыянальнага Адраджэння. Адзін з першых сярэд іх — ён, Максім, Адамаў сын. Яго зорка на нацыянальных небасхіле адна з самых яркіх.

«Дзень добры, Максіме!»
Словы гэтыя будуць гучаць сёлета часта. А ці не ўпершыню прагучалі яны сёння ў далёкай Ялце, ля самага Чорнага мора, на Лівадзійскіх могілках, дзе ты, Максіме, спіш вечным сном з 27 мая 1917 года, налі лёг на спачыну ў гэтую зямлю, марачы аб зямельцы сваёй, роднай, беларускай, у лепшы лёс якой

верыў заўсёды:
Не згасла сонца! Сонца глянё,
Усіх памые ада сна.
Ён, гэты дзень, яшчэ настане, —
І ачуняе старана!

З Ялты ўзялі пачатан святлоныя ўрачыстасці, прысвечаныя 100-годдзю з дня нараджэння М. Багдановіча. У Ялцінскім драматычным тэатры імя А. П. Чэхава сёння адбудзецца вечар-ушанаванне паэта. Адбудзецца сустрэчы з прадстаўнікамі беларускай літаратуры і культуры ў санаторыях «Беларусь», «Расія», «Украіна». У працоўных калектывах горада, у кінатэатрах пачнуць дэманстравацца стужкі пра жыццё і творчасць М. Багдановіча.

Як паведамілі нашаму карэспандэнту ў Рэспуб-

ліканскім аргкамітэце па падрыхтоўцы і святнаванні юбілею М. Багдановіча, яшчэ 11 сакавіка на яго пасяджэнні зацверджана разнастайная праграма. 26 мая пройдуць Багдановічэўскія чытанні ў Садзе М. Багдановіча калі тэатра оперы і балета ў Мінску. У канцы жніўня — урачыстасці ў вёсцы Вязе Асіповіцкага раёна. 1 верасня — Усебеларускае свята паэзіі ў Ракуцёўшчыне на Маладзечаншчыне... Адна часова Дзень М. Багдановіча пройдзе ва ўсіх школах і дашкольных установах, прафесійна-тэхнічных вучылішчах, тэхнікумах.

20—22 верасня М. Багдановіча ўспоміць Ніжні Ноўгарад, 26—28 верасня — Яраслаўль, дзе адрыецца дом-музей паэта.

Юбілей М. Багдановіча адзначаць у Гродне, Кіеве, Львове, Вільні...
На снежань прызначаны адкрыццё Літаратурнага музея Максіма Багдановіча ў Мінску, канцэрт з прэм'ерным прад-

стаўленнем новых музычных твораў на вершы паэта ў Доме літаратара, дзень М. Багдановіча на ВДНГ БССР, юбілейнае асаблея вучоных-багдановічанаўцаў у Акадэміі навук Беларусі, выстаўна «Краса і светласць і прастор...».

9 снежня, у дзень нараджэння паэта, прадстаўнікі грамадскасці збіруцца ў Дзяржаўным тэатры оперы і балета БССР на ўрачысты вечар. Юбілейны ўрачысты вечар на 20 снежня запланаваны ў Калоннай зале Дома Саюзаў у Маскве...

І, зразумела, юбілей М. Багдановіча шырока адзначаць перыядычны друк, радыё і тэлебачанне. Пра творчасць і жыццё Максіма-Кніжніка неаднойчы пісаў у апошні час і «ЛіМ». З гэтага ж нумара юбілейныя матэрыялы стануць пастаяннымі.

ДЗЕНЬ ДОБРЫ, МАКСІМЕ!

ЗНАК НА ПАЭТАВАЙ СЦЯЖЫНЦЫ

З набліжэннем 100-годдзя з дня нараджэння Максіма Багдановіча яшчэ ярчэй ажывае ўсё, што нагадвае пра дзівоснага песняра нашай Бела Русі. Для мяне, які і для кожнага беларуса, гэта не толькі яго цудоўная паэзія і ўсё, што з ёю звязана, яго яркае і кароткае, як маланка, жыццё, а і магіла ў Ялце, да якой цягне нейкая таямнічая сіла. І кожны раз, калі ўдаецца трапіць у горад «ля сіняй бухты», першым чынам спышаешся на могілкі, дзе пад кіпарысамі пагорачак з апошнім прытулкам паэта. Паставіць (там заўсёды ёсць посуд і свежая вада) букетік жывых кветак, моўчкі «пагаварыць», падумаць разам, які з жывым, вечна юным і не па гадах мудрым мысліцелем.

Другой святой мясцінай, як і для тысяч землякоў-маладзечанцаў, стала для мяне Ракуцёўшчына. Пасля таго, як аднойчы ў 1974 годзе вядомы ў рэспубліцы краязнаўца — даследчык, які працаваў тады дырэктарам Мінскага абласнога краязнаўчага музея, што ў Маладзечне, Генадзь Кахановіч расказаў у нашым райкоме партыі аб выніках свайго шматгадовага пошуку месца летняга адпачынку М. Багдановіча ў 1911 годзе, якім аказалася гэта невялікая вёска каля Краснага, узнікла і не пакідала нястрымнае жаданне навечна пазначыць тут хоць адну паэтаву сцяжыну.

Працуючы другім сакратаром райкома партыі, я ўзначальваў і раённую арганізацыю Беларускага таварыства аховы помнікаў гісторыі і культуры. «Дык табе і карты ў рукі», — казалі першы сакратар райкома У. Быкоўскі і старшыня райвыканкома Р. Давыдоўскі. Людзі яны былі разважлівыя і па-сапраўднаму дзелавыя. Таму адразу падтрымалі прапанову аб знаку ў Ракуцёўшчыне. Калі абмяркоўвалі гэта на пасяджэнні райвыканкома, усе згадзіліся з адной умовай: ён павінен быць простым па кампазіцыі, але велічыня, непаўторны і з трывалых матэрыялаў.

Наш раён тады быў адным з багацейшых у рэспубліцы і таму за грашовымі сродкамі справа не стаяла. Прапанавалі каштоўны жывомірскі граніт, мрамур, бетон вышэйшых марак. Па форме і змесце таксама было нямала розных прапаноў. Толькі цяжка высвечвалася тое самае, у якім бы спалучалася прастата, велічыня, прыгажосць, непаўторнасць і трываласць. Як яго выявіць?

І мы вырашылі, як ужо практыкавалі неаднойчы, звярнуцца да самага таленавітага майстра, імя якому — прырода. Трэба было падбраць адзін-два камяні-валуны з тых, што нямала прынес на нашу зямлю тысячагоддзі на-

зад магутны ледавік. Пры гэтым з Генадзем Аляксандравічам дамовіліся, што будзем шукаць толькі паблізу Ракуцёўшчыны, Краснага і Касцюшак — там, дзе хадзіў Максім, мог прыхінуцца ці прысеці на камень пры сцяжынцы. Але знайсці такія экзэмпляры, якія б спадабаліся кожнаму, гэта, шчыра кажучы, вельмі нялёгка. Агледзець давалося шмат, і ва ўяўленні ўжо праглядаўся ўзор. Таму, хоць і не спадзяваўся на хуткую поўную ўдачу, усё ж рызыкнуў загазаць у Калядзях на заводзе вытворчага ліццыя і манументальнай скульптуры памятную пліту з наступным тэкстам: «У в. Ракуцёўшчыне ў 1911 г. жыў і працаваў вядомы беларускі паэт Максім Багдановіч. Хоць зернейкі засохшымі

былі,
Усё ж такі жыццёвая іх сіла
Збудзілася і буйна ўскаласіла
Парой вясенняй збожжа на раллі».

Гэтае чатырохрадкоўе з выдатнага хрэстаматыйнага «Санета», які М. Багдановіч прысвяціў прафесару Харкаўскага ўніверсітэта А. Пагодзіну, пакупіла нас не толькі дзіўнай сімвалічнасцю і сугучнасцю душы творцы і тым, што яно выпісана на надмагільным помніку самога аўтара, а і вельмі ўдалым, на нашу думку, стасаваннем да аблюбаванага заўсёды сухога жываватага ўзгорка ля скрыжавання дарог-сцяжынак з Ракуцёўшчыны ў Касцюшкі і з Краснага ў Чысць і Асавец.

Быў у нас і другі тэкставы варыянт, для якога выкарысталі два першыя радкі ключага шасцірадкоўя верша «У вёсцы», у якім паэт прыгожа вымаляваў саму Ракуцёўшчыну і шчырую ўдачнасць ёй:

— Страница лепшая
у штодзённіку жыцця!
Зноў з ціхай радасцю цябе чытаю я.

Але тады вырашылі пакінуць іх для іншага разу і месца. Аднак то не хапала часу, то зноў жа не ўдалася знайсці адпаведныя задуме камяні, якія б захпілі, то «дарадчыкі» трапляліся такія, што палі іх кіраўнічых парад не толькі працаваць, а жыць было мутарна. На жаль, хутка пасля задуманага выехаў з раёна У. Быкоўскі, нечакана памёр Р. Давыдоўскі. Новае кіраўніцтва, асабліва прысланы з Мінскага абкома першы сакратар райкома партыі Я. Саламонаў пры падтрымцы звернуў хутка вымеў панавашую раней творчую, добразычліва-патрабавальную атмасферу даверу і адказнасці і замяніў яе брыгадзёрска-каманднай. Была, што называецца, зарэзана прапанова саўгас «Краснае» перайменаваць у імя Максіма Багдановіча. Маўляў, знайшлі нейкага «ліберальнага дэма-

крата», які нічога не зрабіў ні для Ракуцёўшчыны, ні для Краснага. А на пачатку вясны 1977 года мяне падвартавала даволі цяжкая і небяспечная хвароба. Пасля двух месяцаў лячэння дактары з інстытута неўралогіі, што ў Бараўлянах пад Мінскам, яшчэ на два месяцы забаранілі працаваць.

Але гэта дало мне вольны час для пошуку заповітнага каменя. Калі дазваляла надвор'е, ехаў электрычкай да ст. Уша, а далей пеша да Ракуцёўшчынскага поля. Іншы раз удавалася скарыстаць райкомаўскі УАЗік. Часам далучаўся старшыня Красненскага сельсавета, дбайны гаспадар і сябар Таварыства аховы помнікаў гісторыі і культуры Міхась Калесніцаў.

І вось аднойчы надвячоркам каля сцяжыны пры сасновым ляску ўбачыў тое, што так доўга шукаў. Там, дзе, што вельмі магчыма, такім жа ціхім ча-

яго на беларускую зямлю. У складзе сапёрнага батальёна інжынерных войск прымаў удзел у размініраванні Дома ўрада, так звананага дома авіяцыі і іншых будынкаў у Мінску. Пасля перамогі вярнуўся ў Беларусь. У нашым Красным закахаўся ў прыгожую беларусачку і навечна, як кажуць, прыкіпеў тут з жонкай, дзецьмі і ўнукамі. На ўсё жыццё парадніўся і са сваім інжынерным батальёнам. І вярта было яму звярнуцца да яго камандзіра Васіля Аляксеенкі, як той адразу ж прызначыў дні работы, выдзеліў патрэбныя сілы і сродкі. Дазнаўшыся пра такую высакародную ацэнку, да яе далучыўся і начальнік інжынерных войск акругі генерал Павел Данілавіч Гутэнка. Да гэтага вярта дадаць, што абодва яны, як і Міхась Калесніцаў, украінцы. Радавалася сэрца, назіраючы, з якой любоўю і павагай

сам цёплай і ласкавай перадсенакоснай пары 1911 года няспешна вяртаўся з чарговай творчай прагулкі наш збіральнік і носьбіт натхнення і прыгажосці, ляжалі побач два вялікія і зусім не падобныя адзін на другога камяні. Мяккімі, але яшчэ яркімі промянямі асвятляла іх прыгожыя мудрагелістыя ўзоры перадвячэрняе сонца. Прырода нібы спецыяльна прыпасіла і зберагла іх для нашай святой патрэбы.

На наступны дзень паказаў іх Міхасю Калесніцаву. У яго добры мастацкі густ, пачуццё прыгажосці.

— Усё! Перавозім і ставім. Тэхніка і ўсё астатняе за мной, — падсумаваў ён пагаспадарску.

Дарчы, ён нарадзіўся і вырастаў на Данбасе. Юнаком пайшоў на фронт. Вайна прывяла

да памяці слаўнага сына беларускага народа працавалі маладыя салдаты, афіцэры і баявы генерал-франтавік. З высокім майстэрствам, проста-такі ювельнай асцярожнасцю, каб, барані Бог, не пашкодзіць стальным тросам далікатнае цела галоўнага каменя-прыгажуна, падымалі яго з зямлі, пагружалі на аўтамабіль, везлі, зноў разгружалі і ставілі на загадзя падрыхтаваны падмуркі-гнёзды.

На ўсё жыццё запомніўся той сонечны суботні дзень 18 чэрвеня 1977 года. У другой палове дня сабраліся каля Ракуцёўшчыны сотні вяскоўцаў, жыхароў-Краснага і пасёлка Чысць, прыхаў сакратар праўлення Саюза пісьменнікаў Беларусі Іван Чыгрынаў, паэт, прафесар БДУ імя Леніна Ніл Гілевіч, паэт Пят-

Красненскай сярэдніх школ заклалі каля знака Максімаў сад (так назвалі яго з лёгкай рукі Ніла Гілевіча). І хоць тут бясплодны сухі жвірок, але тая кволья барозкі, клёны і вербы ў большасці прыжыліся і ўжо набралі сілу.

На здымку, які быў зроблены пасля адкрыцця Знака 18 чэрвеня 1977 г. на сцяжыне паэта (лева направа): Генадзь Кахановіч, Ніл Гілевіч, Уладзімір Ліпскі, аўтар гэтай нататкі, Пятрусь Макаль, Васіль Аляксеенка, Павел Гутэнка, Іван Чыгрынаў.

В. ЛЯШКОВІЧ, заслужаны работнік культуры БССР, старшыня Маладзечанскай раённай ветэранскай арганізацыі.

ТОЛЬКІ НАМАГАННЯМІ ЎСІХ

Асацыяцыі, як вядома, рухаюць думку. Пэўна, таму мы так часта бываем у палоне ўстойлівых стэрэатыпаў і так потым пачынаем у іх верыць, што лічым іх за існасць, за аксіёму, якая, як вядома, не патрабуе доказу. Не здзіўлюся, што вельмі ўжо нечаканым, «крамольным», а то і горш (у арсенале пільных і непахісных адпаведных слоў багата), можа падацца цікавы артыкул Валянціна Акудовіча ў дзесятым нумары «ЛіМа» за гэты год. Сапраўды, Еўропа і Азія, патрыярхальшчына і прагрэс, традыцыі і сучаснасць — ці не вечныя гэта пытанні для любога творцы, для любога інтэлігента, урэшце, для любога грамадзяніна, які хоча бачыць свой народ магутным, вольным, самабытным?

Ва ўступным артыкуле да двухтомніка В. Мандэльштама прачытаў радкі С. Аверычова аб ролі і месцы каталіцкіх матываў у творчасці такіх,

здавалася б, розных творцаў, як той жа Мандэльштам і Пётр Чаадаеў. Аказваецца, і для таго, і для другога каталіцызм стаў шляхам да еўрапейскасці, да абсягаў высокіх, як цяпер прынята казаць, агульначалавечых каштоўнасцей, якія скрыжалі гарэлі на штандарах вечнага Рыма, сімвалізуючы свабоду, культуру, дасканаласць.

Прав народ, вручивший посох Мне, увидевшему Рим...

Так піша Мандэльштам, наклікаючы тым самым на сябе папрокі ў адступніцтве, здрадзе духоўным традыцыям зямлі, якая ўзгадала яго. Але тое, што для П. Чаадаева ці В. Мандэльштама выглядае бунтам, нявернасцю, куды больш натуральна для літаратуры беларускай. І я згодны з В. Акудовічам, што адметнасць гэтую мы занадта доўга не хацелі заўважаць, арыентуючыся, як ён слухна кажа, на бязмежнасць, шырыню і зухаватасць, на месіянізм, містыцызм, што куды

больш натуральна для ўсходняга суседа і не зусім адпавядае духу, настрою і нацыянальным традыцыям народа, які і па геаграфічным становішчы, і па духоўнай блізкасці ўсё ж больш зарыентаваны на культуру славянскага Захаду.

Сапраўды, скарынаўскі гуманітарны пачатак, які выглядае ў пракруставым ложы жорсткі канонаў праваслаўя як ерась — больш блізкі яго роднаму народу, чым непахіснасць і суровая ахвярнасць Сімяона Полацкага.

І вось у гэтай сувязі вельмі цікава зірнуць на тыя працы, якія адбываюцца ў нашай літаратуры, на тыя асноўныя шляхі, па якіх ідзе творчасць і старэйшых, і маладзейшых пісьменнікаў Беларусі.

Памятаю са сваіх юнацкіх семінараў «Для маладых» страшнае і жорсткае слова «літаратуршчына». Яно гучала часта, як прысуд тым, хто хоць у нечым хацеў адсыці ад звыклых «росных сцяжынак» і «басаногага дзяцінства», клятваў у любові і вернасці бярозкам, абеліскам пры дарозе, мазолістым рукам, што пахнуць хлебам... А ўжо, не дай Божа, паэт ці празаік начытаецца розных Камю ці Іанэска і захоча ў нечым пераняць іхны прыём... Гэта кваліфікавалася як злосны «мадэрнізм», што, зразумела, гучала горш за лаянку.

А між тым нашы сучаснікі пасля знаёмства са школьнай хрэстаматэяй па роднай літа-

ратуры, выхаваныя на здзеліх пародыях нахштальт «гляджу на шэрага сабаку...» зусім адмаўляліся чытаць беларускую літаратуру, не заўважаючы ў агульным не надта яркі патоку такіх моцных па-сапраўднаму еўрапейскіх пісьменнікаў, як М. Танк, Я. Брыль, М. Стральцоў, А. Вярцінскі і іншыя. Хіба толькі В. Быкаў і У. Караткевіч прабівалі гэтую глухую сцяну чытацкай няўвагі.

Што ж сёння? В. Акудовіч называе тых творцаў, якія, на яго погляд, зараз плённа працуюць у рэчышчы еўрапейскай культурнай традыцыі: А. Разанаў, Л. Дранько-Майсюк, А. Мінкін, А. Глобус, У. Сцяпан, С. Дубавец... Ды імёны гэтыя назваць у пэўным сэнсе лягчэй, бо нават знешняя манера пісьма, форма творчасці названых літаратараў дэкларуюць нетрадыцыйнасць, эксперымент, пошук. Не з меншай падставой я дадаў бы сюды, скажам, і апошнія вершы ў прозе Я. Сіпакова і У. Арлова. Цікава, па-мойму, асвойваюць еўрапейскі менталітэт і празаікі В. Гігевіч, Г. Казлоў, П. Васючэнка, А. Федарэнка...

А як жа быць тады з творами на так званую «вясковую» тэму, з традыцыйнасцю, аб чым так доўга мы гаварылі, чым ганарыліся, чым вымяралі сваю роднасць і лучнасць з падобнымі глыбіннымі плынямі? Думаецца, адказ тут не такі адназначны, як можа падацца на першы по-

гляд. Так што тэарэтыкам літаратуры ёсць над чым працаваць.

Ды ці такія ўжо мы блізкія ідэалу той шырокай, багатай, развітой і самастойнай беларускай літаратуры, якая б заняла сваё ганаровае і пачэснае месца ў сям'і не толькі еўрапейскіх, а і сусветных літаратур? Здаецца, да гэтага трэба прайсці яшчэ даволі доўгі шлях. Ёсць, канешне, таму нямала прычын аб'ектыўных, гістарычных. Ды не пра іх сёння гаворка.

Возьмем напачатку хаця б тых, хто яўна і відавочна шукае і знешнюю нетрадыцыйнасць, і формы, прышчыны, накірункі еўрапейскіх, дакладней, заходне-еўрапейскіх літаратур. На жаль, тут няма пераёмнасці чыста павярхоўнай, як, скажам, у чалавек, які, надзеўшы адпаведную вопратку, яшчэ не выпрацаваў усіх манер і норм паводзін, якіх вымагае ягонае адзенне. Я вельмі прыхільна, з вялікай надзеяй стаўлюся да творчасці аднаго з лідэраў гэтай плыні Л. Дранько-Майсюка, з задавальненнем прачытаў ягоную нядаўнюю кнігу вершаў «Тут», ды ўсё ж, плённа шукаючы сваё месца «за столікам адной з кавярняў Манмартра, пад вокнамі якой цячэ рэчка Гарынь» (па выразу В. Акудовіча), паэт часам пераігрывае, губляючы сваю натуральнасць. У Леаніда Галубовіча ці Сержука Сокалава-Воюша такое, заўважым, здараецца радзей.

Справа ж, па-мойму, не толькі і не столькі ў форме, не ў канкрэтных рэаліях — Брусель гэта ці Ушачы, а ў той глыбіннай энергіі думкі, радка, пачуцця, у скіраванасці філасофіі, у адчуванні Сусвету і свайго месца ў ім.

Мне вельмі імпануюць, да прыкладу, апошнія вершы Людмілы Рублеўскай, з якіх

ПРАЦЯГ РАЗМОВЫ

Сёння мы змяшчаем два водгукі на артыкул Валянціна Акудовіча «Пошукі страчанага вобраза» «ЛіМ» за 8.03.1991. Іх аўтары розняцца як у падыходзе да праблемы — увогуле няпростай, так і ў ацэнцы самога матэрыялу. Відавочна, што гаворка пра карані беларускага менталітэту не вычарпана, яна, спадзяёмся, будзе прадоўжана.

У ПОШУКАХ СПРАДВЕЧНАЙ ІСНАСЦІ, а не ўяўна «страчанага вобраза»

Апаненцкі этыкет патрабуе кампліментарнага пачатку, ці, на крайні выпадак, далікатнай сумесі пахвалаў і закідаў з абязковымі прабаачэннямі. І я перапрашаю, бо пра артыкул «Пошукі страчанага вобраза» В. Акудовіча («ЛіМ» за 8.03. г.г.) адразу пачну без пракавольных далікатнасцяў.

На мой сціплы розум, выйшла нешта не тое з загаловак, асабліва, калі яго ўспрымаць як пастаноўку праблемы. Тут альбо залішня дэ-тэктывізацыя, каб заінтрыгаваць чытача, альбо, яшчэ раз перапрашаю, недахоп адказнасці. Ні пачаўшы, ні скончыўшы чытаць матэрыял, я не знаходзіў адказу на пытанні: «Што, калі, кім страчана? Які канкрэтны вобраз вырасіў шукаць мой паважаны калега? Ці ёсць у яго метадыка вызначэння страчанага-няўнага-шукаемага? З кім і дзеля каго ён кідаецца ў пошукі?..»

У першых ужо радках нас чакаюць знаходкі, прычым блізкія да адкрыццяў: «Нельга сказаць, што прага ведання, прага ісціны была характэрнай рысай нашага народа. Аднак калі для ведання адкрываліся магчымасці, заўсёды знаходзіліся людзі, якім карцела разблытаць тайну маўклівага этнасу».

Зыходная тэза сведчыць, што яе аўтар не проста апантаны тайнашукальнік, але і праніклівы знаўца народа. У галіне характаралогіі па метадыцы «разблытаць-заблытаць» ён ужо мае і адпаведны плён, і акрэсленыя перспектывы. Ён і гэтым разам улічыў «характэрную рысу» на-

шага чытача, які не пакуе ад «прагі ісціны», затое гатовы, як юны піянер, падацца ў пошукі, бо заўжды спагадае таму, хто страчвае.

Мой калега, напрыклад, канчаткова высветліў наступнае: «Хаця беларусы і славянскага напалову (напалову балцкага) кораня, але зусім не «расейскага», як чамусьці прынята лічыць, а еўрапейскага паходжання». Вось як трэба разблытаць «тайну!» Галоўнае — не задаваць пытанняў, ні сабе ні іншым, пра яўныя супярэчнасці: якая розніца паміж «коранем» і «паходжаннем»? Кім было «прынята лічыць», што кораня зусім «расейскага»? Чаму ламаюць навукоўцы не заўсёды цёмныя галовы над улікам іншых складнікаў і чыннікаў этнагенезу — анцага, вендскага, сармацкага, скіфскага, гоцкага, обрскага, яцвяжскага?... Нашто прыдумалі нейкі «славянскі феномен Белай Русі», вядуць спрэчкі аб розных этнасацыяльных формах, рознаскіраваных працэсах фарміравання этнічных супольнасцяў, у тым ліку ціперашняй беларускай, з многіх плямёнаў?

Што ж, да гэтага можна ставіцца як да чужога гора ад розуму і не звяртаць увагі. Проста, як садоўнік-аматар на нядаўна прыдбанай дачы, «спалавініць» карэніне і чакаць грушы-дулі еўрапейскага гатунку на сваім шпшынінку. А яшчэ прасцей «адцягнай думкай» чешыцца — той самай, у адносінах да якой салідарызуешся цытуючы «адзін пасаж старэйшага з братаў Кірэеўскіх». Тым болей, калі сэнс пыхтаты не бачыш у праекцыі на свае канцэптуальныя задумы, бо там чорным па белым напісана:

«Падмяніць літаратурным тэрмінамі карэнныя перакананні народа гэтак жа лёгка, як адцягненнай думкай перасунуць косякі» (ці распалавініць карань. — І. Ч.).

Цікавы занятак — палавініць. Нават у такім выпадку: «Мы — Францішак Скарына, а не Сімяон Полацкі...» Тут можна паказаць чуд эквілібрыстыкі маўлення і скончыць васьм'ю як: «...хаця Сімяон Полацкі — гэта таксама мы», задаваліўшы нават тых, хто ніколі не бачыў падставы сумнявацца ў апошнім і не ладзіў адвольнага супрацьпастаўлення гэтых велічных постацяў розных эпох адпаведна беларускай, ўсходнеславянскай, усёй славянскай, еўрапейскай і, урэшце рэшт, сусветнай культуры.

У мяне, як і ў паважанага В. Акудовіча, «зусім няма жадання зараз кранацца палітыкі, але...» Але і ў гэтым, закранутым усё ж аспекце, не пакіне раўнадушным, па-мойму, нікога аўтарытэтная прамоўленае: «...Вось-вось узнікне пытанне: Расія і Мы». Што на гэта можна сказаць? А што хочаш. Як прароцтва гэта мало ўспрымацца толькі ў дана-страдамусаўскую эпоху, а мы існуем з такім пытаннем ад самага ўзнікнення Расіі і заўсёды адчуваем яго значнасць.

Іншая справа, што і як адкрывалася ў ім з розных гістарычных перспектыв ды рэтрэспектыв, па чым арыентавацца, выбіраючы пункт гледжання цяпер.

Ёсць сэнс абмеркаваць яма большую колькасць магчымых варыянтаў у ацэнках і мінулага, і будучага; толькі пры ўмове, што ідзём да гэта-

га з прагай ісціны, а не ісцінай гатовай, прыдатнай усім на ўсе часы.

Гістарызм, падсвечаны хоць трохі адпаведнай філалагічнай інфармацыяй, павінен наводзіць на сумненні ў правамернасці не толькі супраць, але і супастаўляць «Я памятник себе воздвиг нерукотворный...» і «Я не паэта, о крыи мяне Божа!» Уважлівы чытач мог заўважыць тры памылкі ў працытаваным радку Купалы, ды нас цікавіць не павярхоўнае, а логіка спадчыннага «тайнага» ў наступным вывадзе: «У гэтых «помніках»... працываецца адказ на пытанне: каму якімі духоўнымі здабыткамі і страта, мі абярнулася эпоха тых войнаў». (Тры абзацы вышэй было сказана: «...беларусы... ваявалі пераважна з Вялікім княствам Маскоўскім...» — І. Ч.).

Могучь запырачыць мне: хіба ж не было «супрацьстаяння з Расіяй»? Было. І ёсць — у тым, што закранаць не хацелася ні Акудовічу, ні мне, — у палітыцы. Найперш і найбольш. А пра ўсё іншае можна разважаць памяркоўна. І недаравальна, калі мы, палюхаючыся адрозненняў, будзем запар выкасоўваць усё агульнае, адкідаць непадзельную спадчыну старажытнасці, далёкага і не надта мінулага, сённяшняю лучнасць.

Каб спаразумецца, не лішне акрэсліць дакладна сэнс ужытых паняццяў. У свядомасці нацыі завязваюцца розныя суадносныя складнікі менталітэту: і містыцызм, і інтэлектуалізм, і фаталізм. Пры іншым, метафізічным падыходзе немагчыма будзе вызначыць, дзе месца «маўклівага

этнасу», чаго ён маўчыць — ад містычнай заклапочанасці альбо інтэлектуальнай перагрузкі.

Як ні круці, а трэба пагадзіцца, што пастаўлена праблема павінна разглядацца не проста з розных бакоў. Яна мае і не адзін узровень.

І «еўрапейская ідэя» пакуль што набывае інтэгральны сэнс толькі на палітыка-эканамічным узроўні. А тое наўпадзённае, якое спрабуе ўнесці В. Акудовіч, не акрэсліваецца.

Ідэя «руская» асветлена ім таксама павярхоўна-палітычна, у той час, калі перадумовы яе зараджэння і чыннікі далейшага замацавання ці не рэальныя, пра што аўтар артыкула «Пошукі страчанага вобраза», на жаль, ані слоўца не сказаў.

Няма патрэбы навязваць усім «рускую ідэю», але шкоду наносіць спрошчанае ўяўленне аб Еўропе, па якой, дарэчы, пачала блукаць слава-тая «здань», у якой нарадзіліся і вядомыя «тры складовыя часткі» той самай «агульнай для ўсяго чалавечтва канструкцыі светабудовы», што В. Акудовічам пераадрасоўваецца Расіі.

Не спяшаючыся з ацэнкамі, прызнаем, што наша светаадстраванне замацавалася ў еўропацэнтрычнай мадэлі, значэнне якой, калі меркаваць па сучасных палітычных тэндэнцыях, не страціцца і ў агляднай будучыні. Толькі не варта нам упадаць у эйфарыю і абвясчаць, што ўзбагачам (і мадэль, і Еўропу) «ідэяй Беларусі як звычайнай Еўрапейскай краіны, падобнай да Аўстрыі, Венгрыі, Чэхаславакіі». Найперш усвядомім, што празмернае жаданне быць падобным да прыгожых і самавітых — гэта хвароба ці ўзросце, ці натуры. Потым прыкінем, што названыя краіны за кароткі тэрмін зведалі, у адрозненне ад нас, шэраг перагруповак-пераходаў, працэс яшчэ не завершаны, але ідэя колішняй магутнай Аўстра-Венгрыі не рэанімуецца. І

я вылучыў бы падборку ў трэцім нумары часопіса «Крыніца». Пастаянна падкрэслваючы сваю повязь з рэаліямі роднага краю, асэнсоўваючы яго гісторыю і славу тыя постаці землякоў, Людміла несумненна адходзіць у лепшых сваіх вершах ад месцічковасці, абмежаванасці вузкіх нацыянальных праблем. У прынцыпе гэта лішні доказ таго, што глыбока і па-сапраўднаму нацыянальнае можа і павінна быць сусветным, агульначалавечым.

Ды... Гартаю часопісы, чытаю новыя зборнікі і салідныя тамы і бачу, як гэтыя правінцыялізм, гэтыя страці «мясцовага значэння», траскучыя дэкларацыі і лозунгі ох як уладна яшчэ вядуць рэй на папярэвых прасторах:

Братніх моў зіхатлівы вянком,
ён нас лучыць,
У шчасці і горы яднае.
Толькі той,
Хто аддаў на збудаванне
Свой родны выток,
Той не кветкі ў сувай —
Пацярху нямяю ўплатае.

Ці вось якой радасцю дзеліцца са сваім чытачом аўтар:

Пад лясістай Святой гарою,
дзе і зараз жывуць багі,
Зноў слабе дабрывіць узброю
І забрала здыму тугі...

І гэта творы не пачаткоўцаў, а прафесіяналаў, што выпусцілі ўжо не адну кніжку...

Па-ранейшаму халодна і парамесніцку эксплуатаюцца часам святцы і горкі для беларусаў паняцці — мова, народ, спадчына, Чарнобыль, не-не ды праклідаецца «адвечная песня» пра настальгію гараджаніна аб патрыярхальнай вёсцы, пра няўдзячную моладзь, што збегла ў гарады...

— Але ж гэта ўсё ёсць, — запярэчыць мне мой абураны апанент, — творца ж піша жыццё! А гэта актуальна, гэта надзённа, гэта хвалюе...

хто возьмецца прарочыць, як пойдзе далей абраз/яднанне?

Шырокі дыяпазон пачуццяў выклікаюць развагі В. Акудовіча, як, напрыклад, разумець наступнае: «...Беларуская літаратура амаль не ставіла перад сабой пытання: хто ён такі, беларус? Адкуль прыйшоў і куды ідзе?»

Гэта ўжо, згадзіцеся, можа ашаламіць, прымуціць нанова высвятляць, мелі ці не мелі дачыненне да беларускай літаратуры, напрыклад, Я. Баршчэўскі, Ф. Багушэвіч, А. Гурыновіч, Я. Лучына, Цётка, Багдановіч, Купала з яго славутом «...А хто там ідзе?»

А яшчэ ў Купалы ёсць верш «І прыйдзе» з кампліментарамі «новым пакаленням», якія павінны «судзіць суд». Аўтар там ставіць не ўсе пажаданыя пытанні, затое выказвае найўнае спадзяванне, што гісторыя ў асобах прадстаўнікоў гэтых самых пакаленняў «...аглядам гляне рупным і разбярэ, у чым справа... У сведкі запісы пакліча, Паданні клікне ў час таі! І ўсё паліча, пераліча...»

Відавочна і бясспрэчна, што гэта не пра нас, якім нічога не кажа перасцярога: «А суд гісторыі цяжкі!», якім недаспадобы займацца рупнымі аглядамі, а тым болей нейкімі там падлікамі-пералікамі, а куды прыемней разважаць над «першапачатковай сутнасцю, разбярэнай фатальным светапоглядам на адзінкавыя і спавітыя талерантнасцю тоеснасці», любамудраваць над зіхоткімі «формастваральнымі ідэямі, арганічнымі еўрапейскаму менталітэту», пра які «наўрад ці ў каго атрымаецца» хоць якое акрэсленае ўяўленне.

Вось ад чаго «мы не маем права адмовіцца». Ад усяго астатняга — калі ласка, нават з радасцю, бо апырэна вызначылі, што формастваральныя ідэі, арганічныя ўласна беларускаму менталітэту, беларускі «духоўны ге-

Усё праўда, але... Ніколі не быць нам годнымі, ніколі не атрымаць папулярнасць у чытачоў, калі не скінем мы з сябе гэтыя пугі, гэтыя вяртыгі правінцыялізму, «сіюмінутага» водгуку і рэпартажнасці.

Я, дарэчы, зусім не адмятаю пошукаў нашых літаратараў на ніве традыцыйных, нават у нечым і старасвецкіх, магчыма, поглядаў і з'яў, абы гэта было напоўнена сапраўдным талентам і непадробнай шчырасцю, а той страчаны вобраз, пра які гаворыць В. Акудовіч, прыйдзе і на тую дзялянку, бо іншага шляху ў самасвядомасці проста няма.

Дык якая ж яна, натуральная духоўная беларуская традыцыя ў канонах еўрапейскай эстэтыкі? Думаю, што паўней адказаць на гэтае пытанне здолее толькі сам літаратурны працэс. Сёння, асэнсоўваючы будучы лёс роднай літаратуры, прыходзіш да вываду, што нам як ніколі патрэбны работа душы, гранічная шчырасць, прыстойнасць і самаахвярнасць. Гэтыя рысы заўсёды былі жаданымі для літаратараў, але ў нашым сённяшнім становішчы яны выступаюць як неабходная ўмова, як гарант поспеху.

Таму погляд на пісьменніка як на спрактыкаванага ўмельца і спажывацтва атрыманых за сваё ўмельства выгодаў павінен істотна змяніцца. Нам патрэбна стаць мулярамі і цеслярамі будучага храма нашай культуры, нашага красамоўнага пісьменства, бо толькі намаганнямі кожнага, нягледзячы на магчымую няроўнасць укладу, можна трывала і грунтоўна будаваць гэты велічны і прыгожы храм.

Навум ГАЛЬПЯРОВІЧ.
г. Наваполацк.

натып» (П. Фларэнскі), беларускія «вобразы свегу» (Г. Гачаў)... страчаны. Дык хіба гэта не нагода, каб мы спявалі асану, а нехта пад такімі спевамі зацята шукаў там, у Еўропе, «карэнны перакананні народа», нават калі сам народ (!) «у сілу гістарычных абставін» забыўся на гэта.

Дапускаем, што знойдзецца і шукальнікі, і тыя, хто пажадае спяваць асану ці складаць новую легенду пра новага Данка. Але пры гэтым лагічна таксама згадзіцца, каб нехта шукаў і тут. Што шукаць? А тое, што насуперак розным тэндэнцыям у гісторыі і гістарыяграфіі, культуры і культуралогіі не страцілася такі, засталася ў «спрадвечнай існасці» (У. Дубоўка). Напрыклад, вобразы, метафарычныя знакі, міфалагемы, якія перадаюцца з пакалення ў пакаленне і ў сучаснай свядомасці замацаваны больш за ўсё мастацтвам.

У дачыненні да беларускага аспекту пастаўленай праблемы не лішне як след асэнсаваць думку пра тых нашых папярэднікаў, якія арыентаваліся на Еўропу за паўтарадва стагоддзі да нас з В. Акудовічам: «...Гэтыя пісьменнікі, падхопленыя вірам заходніх ідэй, знашлі ў наследванні, не развівалі ўласнага духу, не ткалі канвы з саміх сябе... У іх творах не адлюстраваліся ні мясцовасць, ні дух краю...» (Р. Падбярэскі).

Ды ўсё гэта, паўна, ніякім чынам не павінна перашкаджаць шанюнаму калегу класіфікаваць «нармальным еўрапейскім пісьменнікам» па крытэрыях, сярод якіх, бадай што, самым вызначальным з'яўляецца факт нараджэння ў еўрапейскім горадзе Мінску, у сувязі з чым адпадае задача куды-небудзь вяртацца.

Ну а ўсіх астатніх, каму Бог не даў такога шчасця, мне б хацелася сцесшыць, бо могуць з'явіцца і іншыя класіфікацыі.

Іван ЧАРОТА.

Віншуем!

Васіль Вітка... Лаўрэат Дзяржаўнай прэміі БССР і Міжнароднага Ганаровага дыплама імя Х.-К. Ан-дэрсана, заслужаны дзеяч культуры рэспублікі... Гэтыя ганаровыя званні падмацаваны дзесяткамі кніг паэзіі, твораў для дзяцей, прозы, публіцыстыкі, якімі зачытваецца ўжо не адно пакаленне.

У гэтыя дні Цімох Васільевіч адзначае сваё 80-годдзе. Віншуючы яго, былога галоўнага рэдактара «ЛіМа» і па сённяшні дзень нашага пастаяннага аўтара, з юбілеем, жадаем і надалей не страчваць творчай бадзёрасці, аптымізму.

У ТРОХ ВЫМЯРЭННЯХ...

У маёй хатняй бібліятэцы, не дужа багатай, але і не зусім ужо беднай, сабрана амаль усё, што напісана і выдадзена Васілём Віткам ледзь не за паўстагоддзя. «Вернасць», «Ружа і штык», «Паверка», «Вышні святла», «Случчына», «Для дома, для альбома і трохі для эпохі», томікі і тамы выбранага. Гэта — для дарослага чытача. Галоўным чынам — лірыка: А вось і для дзяцей: «Вавёрчына гора», «Буслінае лета», «Казка пра цара Зубра», «Зайчык-вадалаз», «Дударык», «Азбука Васі Вяселькіна», «Чытанка-маляванка», «Хто памагае сонцу», «Мы будзем метром», «Загадка пра зярнітка»... Есць і для чытачоў любога ўзросту — «Беларуская калыханка», «Мінскія баллады»... Асобна стаяць кнігі трылогіі — «Дзеці і мы», «Урокі», «Азбука душы». Не хапае хіба школьных падручнікаў для першага і другога класаў — «Роднае слова», створаных пры непасрэдным удзеле Васіля Віткі.

З аднаго гэтага, не зусім поўнага, пераліку відаць, з якім багатым плёнам прыйшоў творца да свайго 80-годдзя. Ды ці ў колькасці справа? Хіба мала на нашым вяку было прыкладаў, калі пісьменнік дасягаў, здавалася б, вяршыню ўсеагульнага прызнання і славы, а потым... Потым шматтысячныя тыражы выданняў і перавыданняў заставаліся незапрацаваным таварам ляжаць на паліцах кнігарняў. І дасюль ляжаць некаторыя...

А паспрабуеце знайсці ў мінскіх кнігарнях творы Васіля Віткі. Як кажуць — днём з агнём. Асабліва — для дзяцей. У чым жа справа? Я думаю, у важкасці слова, у глыбіні думкі, у мудрасці развагі. Гэта да тычыць і паэзіі, і прозы, і філасофска-педагагічных выказванняў і назіранняў, і нават самых проспектыўных, на першы погляд, вершаў для дзяцей. У любым жанры, у любой галіне літаратуры Васіль Вітка застаецца верным сабе, верным сваім перакананням, сваёй грамадзянскай і творчай пазіцыі. А гэта даецца толькі сапраўднаму таленту. Ці, можна сказаць, ад Бога...

Ні адзін творца, які б ён ні быў таленавіты, не можа цалкам пазбегнуць залежнасці ад асяроддзя, у якім ён жыве і творыць, ад сацыяльнага і маральнага стану грамадства, ад палітычнай сітуацыі. Сёння, гартаючы старонкі кніжак многіх маіх калегаў па літаратуры, як, дарэчы, і сваіх уласных, ду-

маю: якія ж мы былі сляпыя і неразумныя! Колькі з напісанага нам, як для дарослых, так і для дзяцей, самім часам асуджана лайсці ў макулатуру. Ці, у лепшым выпадку, застацца сведчаннем нашай слепаты ў павучанне тым, хто ідзе за намі следам.

Васілью Вітку гэтае не пагражае. Чаму? Бо ён ніколі не намагаўся дагадзіць некаму. Бо, паўтаруся, заўсёды заставаўся самім сабой. Бо цвёрда стаяў на зямлі, якая яго ўздавала. Бо ні пры якіх варыяцыях і паваротах лёсу не забываўся на матчыну калыханку. «З тых дзён, — сведчыць ён сам у аўтарскай прадмове да кнігі паэзіі «Случчына», — як я пазнаў жыццё, прыгажосць чалавечай душы я адкрываў праз матчыну песню... Толькі для таго, хто спазнаў любоў, надзеі і трывогі матчынай песні, адкрываюцца пасля ўсе найвялікшыя духоўныя багаці многіх пакаленняў людзей». Не магу ўтрымацца, не магу не сказаць: дзякуй, Цімох Васільевіч, за адкрытасць! Дзякуй за тое, што вы так шчодро і шчыра дзеліцеся з кожным сваім чытачом галоўным сакрэтам поспеху ў творчасці. Дзеля навукі многім з нас...

Цяжка пісаць пра творцу, які ў сваіх кнігах сказаў пра сябе больш, чым мог бы сказаць нават самы дапытлівы біёграф ці даследчык. Не, Васіль Вітка зусім не ўпадае ў захапленне ад сваёй уласнай асобы. Проста, калі чытаю яго творы, перада мной сам сабой вымалёўваецца праўдзівы вобраз аўтара. І вобраз гэты цалкам адпавядае як вонкаваму абліччу, так і духоўнаму зместу таго Васіля Віткі, якога я ведаю ў жыцці. А мне, магу прызнацца, пашанцавала. Пашанцавала таму, што памагаў яму больш як трыццаць гадоў назад рыхтаваць да друку першы нумар часопіса «Вясёлка». Пашанцавала таму, што воляю лёсу стаў адным з першых чытачоў «Буслінае лета» і «Казкі пра цара Зубра», прысутнічаў пры нараджэнні аднаго з найбольш любімых дзецьмі герояў Віткавых паэм і вершаў — Васі Вяселькіна.

З адлегласці часу разумею, як шмат атрымаў я ў тым незабыўным гады ад свайго старэйшага таварыша, сябра, настаўніка. Так, настаўніка. Не толькі для мяне. Для многіх. У тым ліку і для чытачоў. Дарослых і маленькіх. Талент настаўніка надзвычайна натуральна спалучаецца ў Васіля Віткі з талентам паэта. Мне даводзілася бываць на яго сустрэчах з дзецьмі, прысутнічаць на яго ўроках у школах. І вось што цікава: на-

ват у самых павучальных вершах яго адсутнічае дыдактыка, затое настаўніцкая дзейнасць наскрозь прасякнута паэзіяй. Ён знаходзіць паэзію нават у арыфметыцы...

Я сказаў «настаўніцкая дзейнасць» і спахапіўся. Не, гэта не дзейнасць. Гэта патрабаванне душы. Васіль Вітка — педагог па прызыванні, па складзе характару, па спосабе мыслення. Зноў жа такі — ад Бога. Як і паэт...

Каторы раз ужо бяру з паліцы кнігу ў чорнай супервоклады. Апошнюю са згаданай ужо трылогіі. «Васіль Вітка. Азбука душы. Традыцыя, пошук, эксперымент». Які багаты сэнс і ў самой назве кнігі і ў вызначэнні жанру! І тут — вынік сур'езнага роздуму, сапраўднай мудрасці ў спалучэнні з паэзіяй. А якой любоўю да роднай зямлі, да яе людзей, да землякоў-случакоў, да тых, каго аўтар лічыць сваімі настаўнікамі і сябрамі, прасякнута кожная старонка! Колькі клопату пра лёс дзяцей нашых і ўнукаў! Колькі болю за занябаннае роднае слова...

З вокладкі, нібы выхапленыя з цемры, высвечваецца аблічча суролага і добразычлівага, мудрага і дасціпнага чалавека. Ён думае. Пра што? Ці не пра тое, што аднойчы ўжо выказаў сам? «Я не бачу сваёй біяграфіі без людзей, паміж якіх я жыў і жыву, якіх любіў і люблю. Неабходнасць расказаць пра іх вымагаецца патрэбаю гаварыць не толькі сам-насам з сабою, але і з імі — жывымі, і з тымі, якіх ужо няма на свеце, але якія асталіся ўва мне самім, бо чалавек жыве адначасова ў трох вымярэннях: сучасным, мінулым і будучым».

Не сумняваюся, што ўсе гэтыя тры вымярэнні падуладны Васілю Вітку, яго шматбагатай творчасці.

У кнігах для дзяцей ёсць у Васіля Віткі верш, які пачынаецца такімі радкамі:

Жыў на свеце дзед Васіль,
За плячыма мех насіў.

Дзед Васіль, а ты пішы
Што ў мянечку кніжкі...

Мышкі, вядома, разгрызлі завязкі і сталі склікаць дзяцей. А канчаецца вершык так:

Падыходзьце, малышы,
Кожнаму пацешна ёсць!

Дзед Васіль, а ты пішы
І яшчэ нам прыносі!

Ну, як не далучыцца да гэтага пажадання?

Добрага здароўя Вам, дзед Васіль! Творчага натхнення! Пішыце! Пішыце на радасць нам усім — дзецям і дарослым.

Артур ВОЛЬСКІ.

А ЧАСУ НЕ СТАЕ...

Васілю ВІТКУ

На такой зайздроснай вышыні,
можа, нам няма чаго баяцца:
год мінуў, або прабеглі дні —
толькі б некаж вясёліла праца.

Слаўны час! Каля твайго ж двара,
з гаманкім, занадта звонкім садам,
дзень пры дні пасецца дзетвара
і заўжды табе й бацькам на радасць.

Ёй расці, ёй набірацца сіл
і, затым, угледзіць зноў навокал

родны свет нанова, неба сінь,
што ў тваёй паэзіі высокай.

З-пад староў сядзібы, як раней,
вее свежым водарам здаровым;
добра жыць здаўна ў суседстве мне
ды ў сяброўстве з тваёй думкай-словам.

Працы шмат, а часу не стае
усё болей і балочай, дружа...
хай не вянуць любыя твае
пад парканам ружы,
мята й ружы.

Аляксей РУСЕЦКІ.

Магікане

Засыпалі вочы яго —
жывыя крыніцы.
Паатручвалі кроў —
рэчкі і рэкі.
Сцерлі памяць аб продках —
кляштары, камяніцы.
Зубы выбілі ўсе —
не баліць, як няма зубоў.
Адкусілі язык —
за яго скажуць тое, што трэба,
скажуць так, каб ён слухаў,
ад шчасця развяіўшы рот,
што прад ім далеч ясная,
а над ёю блакітнае неба
і што ён расквітнеў,
як ніводзін на свеце, народ.

У далёкіх вандроўках
прарастае вяртанне дадому,
у маўклівых воблаках —
звонкае рэха грому.

Прарастае ў трывогах начы
ружова надзея рання...
...А я спрабаваў ссячы
тонкае дрэўца каханя.

Думаў я — быць бядзе,
мне каханне пашкодзіць.
Яно ж горкай калінай цвіце
на чужым агародзе...

Стаць бы мне разумней,
а я ўсё ссякаю —
то балотны палескі глей,
то мову бацькоўскага краю.

Сяку — калі што, адрасце!
Я прасякнуты вераю гэтаю:
Адрасце: але як і дзе —
не пытайцеся: я не ведаю...

Ссякаю храмы і гарады
і не бачу, што раны не гоцяцца.
Я дарос — прымайце ў свае рады,
самазабойцы!

На ўсялякі выпадак

Ведаю: гэта нягоднік,
ведаю, што ў яго радня,
а гэты — трупень і шкоднік
з сувязямі не маім раўня.

Ведаю: такое робіцца,
за што — сядзець бы ў турме,
а шэф, што гуляе ў Еўропе,
у справах ні бэ, ні ме.

Сёння мой дом — мая крэпасць,
а я ж не так жыць хачу!
Я ведаю, што рабіць трэба,
ведаю,
але маўчу...

Разбіты асенні шлях
у замшэлых таполях.
Там у чорных палях
вольная воля.

Там юнацтва маё
адкаласіла.
Там каханне маё
адгаласіла.

Гэтым шляхам я бег
на спатканне з дзяўчынай,
што на ўвесь белы свет
застаецца адзінай.

Кожны колас жадаў
мне шчаслівай дарогі,
мяккі пыл саграваў
мае босыя ногі...

А зараз амаль
на кроку кожным
за калошы чапляе
парыжэляя пожня.

Мы па чорных палях
прайшлі, нібы роботы,
і дарэмна ты, шлях,
з нас сцягваеш чобаты.

Схлусіў першы раз —
і пачырваневы,
схлусіў другі —
і адвёў вочы,
схлусіў трэці раз —
нічога з ім не здарылася,
толькі недзе ў галактыцы
памерла зорка.

Руды чарнобыльскі лес,
Наваполацка жоўтыя хмары,
пад Старобінам Эверэст
і палеская Калахары,
воды мёртваы, што ні плёс,
мовы крынічка вузкая —
ці не замнога дзівос,
зямля мая беларуская!

Чорная бяроза

Малюю бярозу нападсатлелую
з паўзасохлым голлем.
Малюю яе над пустыняй белаю —
над абветраным полем.
Малюю яе вузлаватыя рукі
і скуру шэрую,
малюю яе перажытыя мукі
і яе нявер'е...
Прыходзяць старэйшыя,
кажуць: «Зірні,
надта ж чорная...
Галіны, якія даўно ў паракні,
зрабі зялёнымі».
Малодшыя кажуць:
«Вы б ссеклі даўно,
ужо вырасла б новая,
такая, як бачылі мы ў кіно:
каляровая».
Бяроза маўчыць і я памаўчу —
не скажам нічога.
Хай будзе кожнаму сваё па плячу,
свая дарога...

Палескія мужыкі —
землякі мае, землякі!
За Вашымі плячамі
вёска з яе карчамі,
што вучаць, як зямлю араць,
калі сеяць, калі ўбіраць,
кукурузныя джунглі за Вамі.
Лес з «галінкавымі кармамі»;
за Вашымі плячамі хата,
а ў ёй, як вядома, ўсяго багата —
не адны толькі кумпякі,
а й трыццатыя, саракавыя,
пяцідзятая дні-вякі.

Дзіва, як цягнеце Вы,
не схіліўшы ні раз галавы.
Палескія мужыкі,
землякі мае, землякі!
Прад Вамі скінулі б шапкі
рэпінскія бурлякі...

Сеюць зоры жалобны прысак...

— **Н**У, ЧАГО ТЫ, Рэгіна, пазіраеш
на мяне гэтак дакорліва? Сама
ведаю, што луцтваваць дзяцей
непедагагічна. Але што рабіць,
калі не стае ўжо аніякага тры-
вання? Папярэджвала ж яе — не чапай
майго адзення, не лезь у касметыку!
Дык не, зноў за старое! Пазалетась,
ведаш, што вычварыла была? Павыразала
нажніцамі ружы з маёй сукенкі — чорная
такая была, у буйныя кветкі — дый пана-
шывала на сваю джынсавую спадніцу!

Уладзімір СІУЧЫКАЎ

МАНДАЛОТ

Навела

Вось і сёння глянула я — зноў не так
вісіць мой новы бельгійскі гарнітур. Та-
кія грошы адала, па знаёмстве даста-
вала — і што ты думаеш?! Пазапэцкала
белую манжэту ў туш для веек. Яна і
так заробіла за тыдзень. А тут я ўжо не
стрымалася, адхадзіла скакалкаю як
след — на нагах сінія пісягі пазаставалі-
ся. І перад кім фарсіць, перад кім рас-
фарбоўвацца? Перад лютэткам круці-
ца ці перад суседскай Алаю, што з сё-
мага паверха?

Думаю, што гэта з ёю Сабіна падгаварыла
суседскіх малых кідацца па прахо-
жых шарыкам, налітымі вадою. Ну,
добра, аднагодкі паміж сабою пырскаюць
ца вадой, кідаюцца глыскамі — гэта я
яшчэ магу зразумець. Але падвучыць
малых шпурляць з балкона сырымі яйка-
мі па жанчыне, што прагульваецца з не-
маўляткам у каласцы — гэта ўжо занад-
та. «А каб ты, — кажу Сабіне, — на яе
месцы аказалася? Прыемна табе было
б?!» Маўчыць, пазірае вінавата, відаць,
што шкадуе. Сёння вунь нават укленчы-
ла перада мною, плакала дый казала:
«Мамачка, даражэнькая, я ў цябе анічо-
га прасіць не буду. Пачнём эканоміць і
толькі табе ўсё купляць!»

Паспавае вунь цяпер, спіць, нібыта
анёлак. А ўрокі ці парабіла тут без мя-
не? Сумняваюся... Дый трэба бачыць, як
яны з Алаю свае ўрокі робяць. Сядзяць
поруч за сталом, пішуць. Адна раптам
падгледзіць, локцем штурхане, другая ў
адказ саечку дасць, і зноў сур'ёзныя
твары зробіць. Потым зноў за сваё. Я
ўчора ў пакой зазірнула, дык ледзь
утрымалася, каб не засмяцца.

Папярэднік

Не было яму «варыянтаў»,
Дзе і як, і калі спачыць.
Закадалі ў яго вар'яты
Адабраць чалавечы чын.

Ён ніколі не быў заморкам,
Сілу розум трымаў рукой.
Кроў лілася ракой не з морквы,
А з людское бяды — ракой.

І вусаты наладчык ёрмаў
Не начаі тады драмаў,
А тады, калі людзі мёрлі,
Асвіянчанья дарма.

Варкуцінскае шахты глыба
І інцінскае тундры гнус
Пазначалі тваю пагібель
І ўваскрэсенне, беларус.

На застылае чарнагор'е
У абдоймішча мерзлаты

Бывае, праўда, што сядуюць, дзьмуць
ца адна на адну, але хутка мірацца. Са-
біна мая, ведаю, трохі раўняе Алу да
Віктара, з якім тая таксама сябруе. Доб-
ры хлопец, з інтэлігенцкае сям'і... Але
за тое сяброўства з дзяўчынкаю адна-
класнікі збіваюць Віктара да крыві. Ці
ведаеш ты, што такое дзіцячы садызм?
Учора вунь, Сабіна казала, падушкі
пагамі на падлозе шакаладныя цукеркі,
якія ён прынёс у клас на свой дзень

нарадзэння. Як хварэў, дык Ала насіла
яму дадому хатнія заданні, дапамагала,
каб не адстаў па вучобе. А аднакласні-
цы наладзілі за гэта байкот — не раз-
маўляюць з ёю. А мая Сабіна спачувае
ім...

Я дык наогул лічу, што ў нас яшчэ з
дзіцячых садкоў нявечыць дзяцей. Каб
можна было б, не пусціла б сваю і ў
школу. Хутчэй бы ўжо адкрывалі пры-
ватныя ці хаця б эксперыментальныя
гimназіі ды ліцэі! А то вась і ў нашай
школе дзікія нормы, хоць і лічыцца яна
ледзь не ўзорнаю. Класы «А» ў ёй хара-
выя, здавалася б, дзеці павінны быць
больш-менш культурныя. Ды дзе там!

Не, мая не спявае. Скочыла сёлета
праз адзін, з пятага — ажно ў сёмы
клас «Б». Штодня прыходзіць узбуджа-
ная, дзеліцца ўражаннямі ад новае шко-
лы. «Белачка» з «русалкаю», кажа, фан-
ныя цёткі. А геаметрыю амаль што ўсе
спісваюць у выдатнікаў, бо матэматыка
па пяць разоў тое самае тлумачыць, ды
паўкласа анічога не можа зразумець.

Колькі ўжо забараняла ёй абгавор-
ваць настаўніц, абмяркоўваць іх рашэн-
ні — не дапамагае. Канечне, можаш лі-
чыць, што я бурчу, але здаецца, што
мы ўсё-такі больш выхаванымі раслі. А
сёння вась даводзіцца наракаць адно на
аднаго — сям'і на школу, школе на
сям'ю. Выбачай за банальныя словы,
але мяняецца час, мяняюцца і каштоў-
насці. Прэстыжна вучыцца ўжо не ў
педінстытуце, а ў наргасе, працаваць не
інжынерам, а барменам або таваразнаў-
цам. Да таго ж павыжывалі са школы

Не залёг ты звяр'ю на гора,
А ўзяцеў, нібы дух святы.

Зруйнавалі эпохі прыск,
Завалілі рэжыму штрэк.
Сеюць зоры жалобны прыск
На ўчарнелыя стужкі рэк.

Адамкнула нам праўда вуха,
І зямляк уваскрос ізноў.
Ён з аблічча — як чорны вугаль,
І душой залаты — як сноп.

Балючае

За якія грахі
Сталі плошчы карыдай!
Метад: вушна-глухі.
Вынік: біта-карытны.

Памірай, але сей!
Годзе словамі плюскаць.
Ды не хоча сусед
Адазвацца па-людску.

Той —
на сцежцы прамой.

Той —
па шляху крывому.
Не паможа рамонт
Хаце, злітай крывёю.

Нам бы з долу пачаць —
Зубы сціснуць — будоўлю.
Просіць спэзна на чай
У каго наша доля!

Мне балюча, павер,
Слухаць пошпаты «рацый»,
Нам васьць толькі цяпер
Ды на іх азірацца!

А тым часам на ўздзям
Зло рыхтуе петарды.
Вухне гэтакі дым,
Што агню не даць рады.

Місу, бач, апрастаў,
[Спробы марныя нашча]
Лезе глум напрасцяк:
Ведай нашых!

Натура

Шлях ідзе напрасцяк,
Як бульдозер.
Па касцях у трысця
Без адозвы.

Успываюць з балот
Бляшкі раскі.
Тут расліне было
Жыць па-райску.

На кароткай назе
З жураўлямі.
Не відно іх нідзе...
Жывавалі..

Тут бы кінуцца ніц,
Як паломнік.
Не з адных бліскавіц
Вочы поміць.

Ды чаго ўжо цяпер!

Годзе енчыць.
Я даўно, бытта звер,
Душу змэчыць.

Трыялет агню

Агню патаемныя знакі
Вечар вятрам падаваў.
Яны вылятлі па два,
Агню патаемныя знакі,
Травы бескалёрны дыван
Стаўся барвовым няўзнакі.
Агню патаемныя знакі
Вечар вятрам падаваў.

Трыялет пакаяння

Сабе дараваць не магу:
Поўныя вочы адчаю
Нема тады закрычалі...
Сабе дараваць не магу.
Зоры пагаслі карчамі,
Дні патанулі ў смугу.
Сабе дараваць не магу:
Поўныя вочы адчаю.

мужчын, і занялі іх месцы эмансціпаваныя жанчыны. Сама я адпрацавала там два гады, больш не вытрымала. Дэмагічная балбатня пра ўсеагульную роўнасць бокам выходзіць. Узязь хаця б узрост. Якая можа быць роўнасць паміж учарашняй студэнткай і настаўніцай-пенсіянеркай, паміж шасці- і васьмікласкай? Між імі бездань. Але пра гэта не тавораць ні ў настаўніцкай, ні на бацькоўскіх сходах — толькі пра тое, што на паверхні. Вось і сёння англічанка, што за класную ў маёй Сабіны, кажа: «Ваша дачка заявіла на ўроку, што можа гаварыць, акрамя як па-нямецку і па-французску, яшчэ і на дацкай, і на польскай мовах!» Ну, добра думае: у адной школе вучыла нямецкую, перайшла ў другую — сталі вучыць англійскай, дома навалом польскіх газет і часопісаў, але адкуль жа астатнія?

Аказваецца, панахапалася летам выказаў накшталт «Банжур!» ды «Дзенькую!» — была на Мінскім моры ў міжнародным лагэры працы і адпачынку. Лепей бы яе туды не адпраўляла! Сораму нацярпелася — і не пераклацаць табе. Праўда, цяпер, як успамінаю, адно толькі смяюся.

Ну, дзеткі там падабраліся, можаш сабе ўявіць — і з Галандыі, і з Канады, і з Германіі. Шмоткі, красавачкі, біжутэрыя, электронныя забавы — усё «па фірме». Сабіна спачатку разгубілася была, але потым сваё наварстала — звыклася быць за лідэра і ў школе, і ў двары.

Полькі там былі, ну дык і распачалі яны гандаль рознымі брошкамі ды заколкамі: «Тыш рублі, пенць...» А ў маёй, так сказаць, абостранае пачуццё сацыяльнай справядлівасці. Вось яе і панесла: «Спекулянткі чортавы! Вы каго, сваіх абдзіраеце?!» Тыя паспрабавалі былі бараніць прадпрымальніцкую ініцыятыву, але іх не падтрымалі. Тады мая анархістка наладзіла экспрапрыяцыю тавару, а потым падзяліла яго паміж усімі. Ёй смешачкі, гульня ў рэвалюцыю, а мне ледзь не міжнародны скандал. Але гэта яшчэ нічога, і мудрай было!

Усе ведаюць, як у нас у лагэрах кормілі. А іншаземцы ж нязвычайна да нашай «далікатнай» ежы. Ну, дык першыя дні з гаршкоў не злазілі. А тады што прыдумалі — скінуцца рублі па тры, пойдучы на станцыю ці на пляж ды панакупляюць у кіёсках пячэння з пепсі-колаю. Але печывам, вядома ж, не пад'ясі. Тады яны — на дачы, і Сабіна мая паперадзе, з торбаю: «Не дайце памерці з голаду замежным грамадзянам — дзецям беларускіх эмігрантаў! Дапамажыце, хто чым можа!» Ты не падумай, яны не жабравалі: і гуркі, і памідоры, і ягады — усё куплялі па базарных цэнах. Пасля трэба было на хлеб разжыцца, дык Сабіна і тут першая. Падвучыла сяброў, як жалезным прэнтам сарваць замок з дзвярэй у

хлебярэзцы. Я, маўляў, пакажу, а вы зрабіце, бо мне могуць упячы, а вам, іншаземцам, за гэта нічога не будзе.

А мне як было! І за хлебярэзку, і за тое, што на Купалле яна зводзіла сябровак ноччу купацца на кар'еры ды паліць вогнішча. Гэта асабліва спадабалася «капіталістам»: у іх жа ў лес проста так не ступіш — амаль паўсюдна прыватная ўласнасць. Божа, якімі вачыма глядзеў на мяне начальнік лагэра! Як успомню — колікі ўсярэдзіне ад смеху.

Заявілася я туды ў будні дзень, бо выхадныя пасядзела над матэрыялам, што тэрмінова мусліла здаць у нумар — шэф ціснуў. «Напішы,— кажа,— некалькі старонак пра маладзёжны тэатр, здымкі дай». Ну я і напісала — як прачытаюць, дык заенчаць і галоўны рэжысёр, і ўся трупя!..

Чакай, Рэчэчка, пра што гэта я казала? Ага, успомніла. Заявілася я ў лагэр, ды яшчэ як! У шорціках, у маечцы, пад панамаям ды з «Канонам!» Начлага крычыць: «Чаму старонні на тэрыторыі?! Ты хто такая?» — «Я,— кажу,— маці».— «Як маці, чыя маці?» — «Маці Сабіны Сапегі, журналістка. Прыехала зрабіць фотарэпартаж пра міжнародную змену. Вось маё рэдакцыйнае пасведчанне...» Дык ён там ледзьве не гримнуўся з ганка. А пасля чуць угаварыла яго пакінуць дачку да канца змены. Праўда, потым і сама шкадавала.

Прывезлі некалькі дзяцей на канцэрт у Палац культуры чыгуначнікаў імя Ільіча. Знаёмыя ў мяне дагэтуль пытаюцца: «Дык у гонар якога Ільіча названы гэты Палац?» Добра, што ён стаяць ён поруч з нашым домам, дык я і падбегла да аўтобуса. Падбегла і жакнулася: бельнікі басаножкі надзела мая на такія брудныя ногі, што і сказаць няможна. Важатая дзівілася з мяне, як з брантазаўра, а пасля расказала, што Сабіна распрацавала ў лагэры цэлую тэорыю. Ленавалася, а таму заявіла ў атрадзе, што, маўляў, ад тутэйшай вады, калі мыць ногі штодня, яны могуць патрэскацца, а тады і да СПІДу недалёка. А яшчэ яна некалькі вечары ад няма чаго рабіць — сяброўкі ляжаць на ложках, начапіўшы на вушы слушаўкі плэраў — наладзіла хэпенінг. Запаліла святло ды давай чухацца: «Нешта ў мяне ўсё цела свярбіць — не завашывець бы тут з вамі!» Уяўляю сабе карціну: заходзіць важатая, а ў дзівочай палатне сядзіць, адна ў адной у валасах шукаюць, ды самі не ведаюць што. Пярэпалах падняўся страшэнны. Прыбеглі доктар, медсястра, начальнік лагэра — усіх дзяўчатак у медпункт дык зачынілі ў ізалятары. Правяраюць старанна ды выпускаюць па адной. А зачыненныя шалеюць, лямантуюць, што позныцца на дыскатэку. Скокі ім у галаве!

Сабіна вунь мой рэдакцыйны дыктафон, мабыць, пад плэер прыстасоўвала дык сапсавала — зусім кепска перамот-

вае стужку. А што слухае, што глядзіць у сябровак па «відэку», — я і назваў некаторых гуртоў ды фільмаў не чула! Заказаў на касеты панадае процьму, калі еду за мяжу. Але адно мяне радуе — перад сяброўкамі перастала выхваляцца. Пачула была нядаўна, як Ала пытаецца ў яе, куды я збіраюся ехаць. «У камандзіроўку,— адказвае. — «А не ў замежную часам?» — «Ды не, у Талін,— кажа,— але тамтэйшыя жавальныя гумкі выглядаюць зусім як імпортныя».

А можа, ты з'ела б чаго, Рэгіначка? Можа, кавалачак пірожнага? Пясочнае... Не хочаш? Ну, глядзі!..

Ці многа я за мяжою бывала? Была, і няраз. Летась у Беласток, на фестываль беларускай культуры ездзіла. Гутарыла там з нашымі эмігрантамі, што атайбаваліся ў Нью-Йорку, Кліўлендзе, Нью-Джэрсі... Казалі, што ў большасці сваёй заможна жывуць амерыканскія беларусы. Бачыш, васьць гэты тоненькі, модны цяпер бранзалецкі падаравалі мне як памятку. Запашалі да сябе ў госці, абяцалі карміць, вазіць паўсюдна, усё паказваць. Аднаго толькі не маглі зразумець: як гэта ў журналісткі з прэстыжнага часопіса няма трох тысяч на дарогу праз акіяны?

Ну, няма ў мяне цяпер гэтых грошай! Сабіне ўжо тыдзень не магу даць на падпіску ў школе. Чакаю — днямі павінны прыйсці два ганарары. На ганарары і жывём, бо зарплата можна сказаць, касметычная, толькі для блізіру. А трэба ж нам з Сабінаю і паесці, і апрагнуцца, і кватэру абстаўціць. Але нічога, скоро пабагацеем — атрымала я вестку пра спадчыну ад заакіянскага сваяка. Надумала покуль што пакінуць большую частку ў тамтэйшым банку — так, на ўсялякі выпадак, а рэшту перавесці сюды.

Што, не верыш? Канешне, дзе там даці веры, калі кухонны стол замяняе мне пісьмовы. Так, і сплю я покуль што на раскладанцы. Затое дакляравалі да канца года тэлефон паставіць...

Што? Вадзічкі халодненькай хочаш? Зараз наляю... Шкада толькі, што кавы табе нельга...

Сантэхнік абсталяванне, як бачыш, змяніў, дамаўлялася, зноў жа па знаёмстве. А так усё самой рабіць давялося — і падлогу чысціць, і шпалеры клеіць, і вокны фарбаваць.

А на каго спадзявацца, калі мужчыны ў доме няма? Неразведзеная, гэта праўда. Але яму сюды ходу няма. Зноў у Мінск заявіўся, швэндаецца каля рэдакцыі. Хіба прыемна мне чуць ад знаёмых, што тры месяцы таму пазычыў у яе сто рублёў, а цяпер унікае сустрэчы, як толькі можа?! Не, хай едзе зноў у азіяцкую сталіцу. Там жа яго прыгрэлі, аблашчылі. Уяўляеш, звязався з нейкаю актрыскаю не першае маладосці, а яна, удзячная, і ад суда абараніць паабяцала, і заплаціць за ягоныя гулі. Звоніць ён

мне ўчора, плачацца, што шантажыруюць яго, пагражаюць забіць, як не верне картачны доўг, просіць, каб я ў бацькоў грошай пазычыла. Хай у сваіх возьме, а мне дачку гадаваць трэба! Не, аліменты ягонных не хачу, абы толькі адчапіўся ад нас! Чым з такім татачкам, хай лепш Сабіна расце безбацькаўчынаю. А мне што, пражыву...

Вунь Хрысціна, крытыкеса са штотыднёвіка, неяк прызналася мне, што нарадзіла на злосьць усёй бабскай коdle, дык гадуе адна. І дагэтуль упэўнена, што два творцы пад адным дахам — гэта замнога і што нічога людскага з таго інтэрнацыянальнага замужжа не выйшла б. А цяпер заявіла сабе каханка і цалкам задаволеная жыццём. «Прыходзіць,— кажа,— кожнага разу з кветкамі і з шампанскім. Я сябе жанчынаю адчуваю. А выйдзі за яго, дык займецьнеш яшчэ адно, дарослае дзіця, дык з кухні не выберашся». Быў у яе і жаніх з-за мяжы, клікаў з сабою, ды яна адмовілася. А можа, і дарма, як ты думаеш? Ну, чаго маўчыш?

Мне самой васьць падумаецца часам — а ці не кінуць тут усё наогул? Можа, лацвей ды прасцей з'ехаць у якую Аўстралію з усёе нашае чарнабыльнае беспрасветнасці? Не прапала б і там... Хаця куды я з'еду! Маё месца тут, на гэтай зямлі. Бо тут жа застануцца мае бацькі, ды як там пачувацьмецца Сабіна?

Цішэй, ці не прагнулася яна?.. Не, мабыць, падалося... Надта мне падабаецца ў ёй цяпер, што кінула ўрэшце звычку падслухоўваць размовы дарослых, займаецца сваімі справамі. А раней жа было — ледзь толькі хто парог пераступіць, хай сабе нават суседка — адразу вушы наострыць і да мяне, быццам бы мае якую патрэбу.

Ды ты не думай, што яна ў мяне кепская ці непаслухмяная. Сабіна добрая, падтрымлівае мяне, у хатніх справах дапамагае, вучыцца стараецца. Я не скарджуся і не наракаю. Люблю яе, але ж і цяжка бывае спраўляцца. Часам даводзіцца маме падкідаць, асабліва калі камандзіроўка ці паездка якая. Дома ж не пакінеш адну. Я наогул забараняю ёй адчыняць дзверы незнаёмым, асабліва калі мяне дома няма. Раён у нас бандыцкі, раней яго Шалманам называлі. Дый Грушаўка знакамітая побач. Хадзіць тут увечары небяспечна. Я, калі гасцей выпраўляю позна, дык толькі ад самага пад'езда, на таксі, якое выклікаю па тэлефоне ад суседзяў...

Але што табе да ўсяго гэтага?! І чаго ты так умоўна на мяне пазіраеш? Не ясі, не п'еш... Ну ды ладна, спадзяюся, Сабіна зразумее нас і не стане крыўдаваць.

Хадзі сюды, не бойся! Вось так, адчынні дзверы клеткі, а фортакча ў нас заўсёды нарасхрыст...

Ляці, Рэгіначка, на волю, ляці!

ЗАГАДКА ДЛЯ НЕПАЛЬСКАГА АСТРОЛАГА

Чацвёртая сустрэча з Полацкам

1.

...Альбо: «Чаго я зноў паехала ў Полацк, — можа і такі падзагалок быць. Але што ж тут загадкавага? Калі чытачу трапілі на вочы публікацыі пра мае ранейшыя вандровыя туды—тры гады запар, у адзін і той жа час, — ён ужо здагадаўся. Прычына камандзіроўкі ўсё тая ж: Усесаюзны фестываль старадаўняй і сучаснай камернай музыкі. А ўражанні, вядома, абнавіліся.

З трыогай пакідала Мінск, які нагадваў мужа добрага асілка, чыё высакародна-стрыманнае аблічча казалі злавесная митынга-забастовачная сутарга. Не хацелася сутыкнуцца з нечым падобным і ў Полацку. Прагнозы «олагаў» ды «істаў» ужо даканалі: то папурны, то істэрычныя, то квазіфіласофскія... Але насуперак ім жыццё імправізавала на свой лад, падаючы, паміж сігналамі трывогі, знакі стабільнасці і надзеі.

Дарога да Полацка. Спакойныя вясновыя малюнкi за акном, зычлівыя людзі ў аўтобусе, няспешная лагодная іх гамонка. І вось шафёрскі транспарт быццам выдае такую інфармацыю: сёлета не адбудзецца традыцыйны музычны фестываль «Кіеўская вясна» з прычыны адсутнасці грошай. Жорсткі факт. Асабліва на фоне нашых падзей: «Амадэус» («Мінская вясне-91»), Усесаюзны фестываль у Полацку...

Дарога да Полацка доўгая. За Багомлем прыпыніліся — галасавалі чысценькі старасвецкі дзядок. Не меў ён ні торбы, ні пакункаў, а толькі кранальна сціскаў у руцэ маленькі букетік пралесак. На прамежкавых аўтастанцыях пасажыры шукалі сабе занятку. Назіралі, як душацца кінутым хлебам ненасытныя сварлівыя галубы і як пагардліва касавурацца на іх амаль свойскія лепельскія чайкі. Стваралі чародку ля харчовай палаткі, дзе гандлявалі свежымі булчачкамі, гарчыцай у слоіках ды пачкамі рысавых палачак. А вясковыя (мо мэтачковыя) кабеты гаманілі пра жыццё. На лёс не скардзіліся, новыя цэны не абмяркоўвалі. Адна хвалілася, што ў іх цяпер і з булчакі добра стала, бо менш купляюць, нават магазіншчыца злуецца, што хлеб не разыходзіцца. Другая зауважала, што можна які амаль заўсёды ўзяць, а то і на каўбасы шанцуе. Тады першая казалая, як нядаўна ўзяла «аж дзве кілі «грыльяжу».

З міжволі пачутай размовы высноўвалася ў мяне няхітрая думка: мусіць, і не надта соладка жывецца гэтым усмешлівым жанкам, але ж якія яны шчаслівыя! Не ўсім дае Бог умненне радавацца жыццю, звартаць і сваю, і суседаву ўвагу на лепшае, не выстаўляць напаказ ды прылюдна не клясці свае нягоды, бо маўкліваму суседу, можа быць, і яшчэ горш...

Праз нейкі час мне давалося самой паразмаўляць з такім шчаслівым чалавекам — Валяй, работніцай аднаго з наваполацкіх прадпрыемстваў. Убачыла я старую абвешку пра митынг у падтрымку мінскай стачкі і пацікавілася вынікамі той сходкі. Аказалася, Валя там і не была. Стамілася на працы, ды і хатнія, сямейныя справы не кінеш, а наперадзе два выхадныя — трэба збірацца ў вёску да бацькоў: там гаспадарка ладная, трэба даглядаць, і сяўба пачынаецца — а яны ўжо старэнькія... Наконт павышэння цэн казалі так. У Наваполацку прадпрыемствы ў асноўным прыбытковыя. Вось і ў іх на заводзе за кошт прыбытку кампенсацыю далі па 140, а не па 60 рублёў, абяцалі праз 2 месяцы падвоіць зарплату, 500 рублёў на год выдаткуюць кожнаму работніку для пакрыцця транспартных затрат і на харчаванне.

Тое, што Полацк з Наваполацкам непадатліва пакуль на забастоўкі, пацвердзіў і мой тамтэйшы калега, з якім пабачыліся на фестывалі. Кінуўшы на «Шкоду» ля Сафійскага сабора, атрыбу працы музрэдакцыі рэспубліканскага радыё, калега парадаваўся: «Малайцы, што прыехалі. І наша абласное тэлебачанне тут, таксама будзе канцэрты запісваць. А вось я са сваімі мінскімі калегамі не паразумеюся: увесь час прасячкаюць паведамленні пра забастоўкі, митынгі. У нас, кажу, спакойна. Прапаную інфармацыю пра фестываль. Хто б іншы парадаваўся, сам прыехаў бы з Мінска паслухаць, а тут: «Ну што гэта за падзея? Каб ты нам паведаміў, што адна кабета адразу пяцёра дзяцей нарадзіла, — гэта цікава...» Дарэчы, пра дзяцей: вунь, прывёў на канцэрт сваіх...»

2.

Дазволю сабе экскурс у гістарычны дзень «шокавай тэрапіі» — 2 красавіка. Насуперак самым змрочным прароцтвам, ён завяршыўся ў Мінску вечарам невытлумачальнага, на першы погляд, яднання вакол Моцарта. Прагнозы на прывал адкрыцця фестывалю «Амадэус» (які ўсяго фестывалю, наладжанага ў год памяці кампазітара) не спраўдзіліся. Можна перайначыць вядомае выслоўе і

сказаць, што чалавецтва не загіне, пакуль сярод нас ёсць людзі «з Моцартам у сэрцы». Людзей, што хацелі паслухаць «Рэквіем», аказалася куды больш, чым «лішніх» білетаў. Многіх вырнула ў той вечар ТБ, зрабіўшы трансляцыю канцэрта — аднаго з самых кароткіх і самых ёмістых.

Прастору перапоўненай залы (слухалі нават стоячы), здавалася, расунула, разамкнула, злучыла з Космасам, жывая «паралельная рэальнасць»: неўміручы Моцарт. «Рэквіем», гэта вялікае ўвасабленне хрысціянскай ідэі, увабраў у сябе і груз гісторыі з яе несканчонамі драмамі, тысячагадовыя пануты чалавека і чалавецтва, загадку абнаўлення мудрай прыроды, у якой ноч змяняецца хай хмарным, але ранкам, і за самай чорнай смугою заўсёды застаецца сонца.

«Гэта — пра сёння і пра нас», — быццам даводзіў сваёй трантоўкай дырыжор Я. Колабаў. Слухачы, згужаючы ўвагу на трагічна-непазбежным, пагружаліся ў стан жалобы. У такім стане вельмі цяжка стрымліваць слёзы...

Праз 10 дзён «Рэквіем» Моцарта адкрываў і полацкі фестываль. Але гэта быў ужо зусім іншы твор. Згусткі безнадзейна-змрочнага быццам раствараліся ў суровай плыні адвечных усюльскіх праблем, канфіктаў, радасцяў. Энергія маналічнага сімфанічна-харавага гучання мкнула пад купалы храма, лёгка струменілася па белых, амаль прамяністых ад яркага дзённага святла, сценах, замірала ў трапяткіх акордах рэха, вярталася аднекуль з вышынні нябесным казаннем арگانа, пранікала ў душу. Гэта не было «выкананне». Гэта нават нельга назваць майстэрствам. Гэта — сама Музыка...

Дырыжыраваў «Рэквіемам» заўсёды ўдзельнік фестывалю ў Полацку В. Палянскі. На сцэне быў яго дзівосны Камерны хор, салісты В. Фёдарова, Л. Кузнецова, А. -С. Мукманаў, Ю. Вішнякоў, Сімфанічны аркестр Міністэрства культуры СССР (мастаці кіраўнік Г. Раждзественскі), за арганам — Л. Голуб.

Дарэчы, Генадзь Раждзественскі меўся дырыжыраваць і сам: ягонае імя значылася ў інфармацыі пра наступны канцэрт. Славу ты маэстра, які двойчы з трыумфам і задавальненнем выступаў у Полацку, — не прыехаў, на жаль. Тэрмінова выклікалі ў Англію для запісу оперы «Барыс Гадунюў». За пульт зноў стаў ягоны вучань Валерый Палянскі.

Канцэрт для фагота з аркестрам Сі-бемоль мажор І. -К. Баха, малодшага з сыноў славутага кампазітара, можна было б параўнаць з дыхтоўнай, багатай музейнай рэччу, каб не выдатны саліст В. Папоў: ён ператварыў «экспанат» у жывую музыку! Варта было паслухаць абялыны тэмбр ягонага фагота, мяккія ды праніклівыя, нібы далікатная чалавечая гаворка, маналогі-надзеі. Які гэта цуд — сагрэтае дыханнем «драва»!

Варта было паслухаць і найпапулярнейшую 40-ую сімфонію Моцарта: з дзяцінства знаёмыя

тэмы напоўніліся ў гэтых сценах свежымі абертонамі, нават ужо данучлівае «мі рэ-рэ, мі рэ-рэ, мі рэ-рэ...» зрабілася пановаму прывабнай музычнай фразай.

Зала гула ад воплескаў. Музыканты, дырыжор без антранту сыгралі два буйныя творы, сыгралі з вялікай аддачай. (У канцэртмайстра аркестра А. Шаніна, між іншым, ураджэнца Мінска, нават волас на смычку парваўся!). Стомленныя, узмакрэлыя, яны раптам весела і азартна паўтарылі 3-ю частку сімфоніі, і рэха апошняга гуку было падхоплена грывотным «бравва!»

Выступіў В. Палянскі і ў сваім звычным амплуа харавага дырыжора, які адкрывае забытыя старонкі музычнай культуры. Дзесяць двуххорных канцэртаў Д. Бартнянскага — сёлетняе адкрыццё.

Двама паўкружамі, па левую ды правую руку дырыжора, стаяў падзелены напалам хор. Харантэрынай пластычнай, жэстыкуляцыйнай, усёй паставай сваёй Палянскі нагадваў званара за працай. Ён быццам разгойдаў языкі царкоўных бомаў, і яны адказвалі сапраўды незвычайна, эталоннай чысціні галасамі. Храмавая акустыка давала непаўторных адценняў асабліва эпізодам поліфанічным. Перазовы двух хораў утваралі своеасаблівы стэрэаэфект. І адчувалася, з якой асалодай Палянскі пагружаецца ў шмацфарбны свет свайго «харавага інструмента», здабываючы з яго то празрысты звонак сур, то шчыльнае сімфанічнае tutti, то ўладарныя тэмбры арگانа.

3.

Выгнанніца — духоўная музыка — вяртаецца, старонка за старонкай, у нашу культуру. Полацк фестывальны сярод першых прычыніўся да гэтага вяртання. Успомніце: чатыры вясны таму нясмелай першай ластаўкай была тут прэм'ера «Всёночнаго бденія» С. Рахманінава. Дый самому гораду, старонка за старонкай, вяртаецца яго гісторыя. Асфальт на цэнтральных вуліцах яшчэ захоўвае следы вялікіх леташніх урачыстасцей — святая Скарыны. І калі маляўнічая разметка тратуараў з часам сатраецца, дык адбудаваная на беразе Дзвіны камяніца былой брацкай школы застанецца помнікам адраджэнню. Тут цяпер цудоўны музей беларускага кнігадрукавання. Тут у прыгожа, тонка зробленых кнігах, белья аркушы якіх амаль не пацямнелі ад часу, захоўваецца мудрасць Скарыны.

Адраджаецца і галоўная святыха праваслаўных беларусаў — Спаса-Еўфрасіннеўскі манастыр. І, дзякуючы Богу, ацілі страсці праваслаўных ды католікаў вакол Сафіі. Не ад хрысціянскай веры — зацягасць у прэтэнзіях на храм, пабудаваны аднымі, узноўлены другімі, разбураны трэцімі і ўрэшце адраджаны, на дзяржаўныя сродкі, чацвёртымі. Не пахрысціянску гэта — пагарджаць пачуццямі, таксама духоўнымі, многіх людзей, якіх яднае ў Са-

фійскім храме алтар высокага мастацтва.

А феномен фестывалю, пераконваюся ў гэтым што раз, трымаецца на энтузіязме, дасведчаным і патрабавальным гусце Таццяны Давыдаўны Рудавай, дырэктара Полацкага гісторыка-культурнага запаведніка. «Рудава, канечне, малайчына, такія сілы збірае, але ўпарта не хоча з намі дзяліцца», — жаліўся нядаўна знаёмы філарманічны работнік. Што ж, мне таксама шкада, калі такі «зоркі», як Раждзественскі, Палянскі, абмяноўць мінскія фестывалі, увогуле наш горад. Але якім чынам павінна Рудава «дзяліцца»? Талент не падзеліш, не пазычыш, а ў яе ж гэта дар — і паклікаць, і сабраць, і абгаварыць ужо наступны прыезд гасцей: дыпламатычна-дружалюбныя зносіны з капрызлівымі творчымі людзьмі — уга які клопат і якое мастацтва!

Мо таму, «за ненадобнасцю», і знік сёлета з фестывальных афіш радок: «Міністэрства культуры БССР», які спраўна друкаваўся дасюль, хоць ні дапамогі, ні афіцыйнага прадстаўніцтва, ні проста цікавасці з боку Мінкульта чамуці так і не было. Вялікі арнізацыйны і фінансавы воз цягнуць Полацкі запаведнік, ягоны дырэктар ды аб'яднанне «Союзконцерт».

Насуперак эканамічным катаклізмам, песімістычным прагнозам святая ўдалося і ў чацвёрты раз.

Канцэрты былі адметныя, усе прайшлі з аншлагам, парадавалі і публіку, і артыстаў. Арганістка Л. Голуб выступіла ў ансамблі з салістамі аркестра МК СССР, сама вяла і каменціравала праграму, складзеную пераважна з малавядомых твораў Моцарта. Спявачка В. Жураўлёва падарыла палачанам вечар старадаўняга раманса. Хор «Журавінка» 130-й мінскай школы (кіраўнік А. Еўсюкоў), які гастралюваў ужо ў некалькіх еўрапейскіх краінах, у Полацку спяваў упершыню і зварнуў на сябе ўвагу выдатным гучаннем ды разнастайным рэпертуарам: класіка, апрацоўкі беларускага фальклору, песні розных народаў. І ансамбль старадаўняй музыкі «Мадрыгал» (кіраўнік А. Янчанка) падтрымаў высокі ўзровень фестывалю.

А сенсацияй сталіся два канцэрты музыкантаў з Галандыі, аркестра «Амстэрдамская сімфаньета» пад кіраўніцтвам

«Свае выступаюць...» (Удзельнікі хору «Журавінка».)

Пяе Вера Жураўлёва.

У фестывальных кулуарах. (Другі злева — дырыжор Леў Маркіз.)

Л. Маркіза, надаўшы святу адзнаку міжнароднага. У праграме гасцей былі творы Моцарта, Яначака, Шостакавіча, Чайкоўскага... (Цікава, што замежныя музыканты, якія чулі добрыя водгукі пра канцэртную залу ў Полацку, самі выказалі жаданне сюды прыехаць). Ім спадабалася і зала, і публіка — разумныя твары, удумлівыя вочы, асабліва крапнула сапраўднае паломніцтва юных палачан па аўтографу.

Перспектывы? Наконт іх Тацяна Давыдаўна, як і мінулым разам, гаварыла стрымана: маляў, ужо складаецца фінансавы план на 92-гі год, але на стабільнасць спадзявацца не выпадае. Хоць і багата самых розных заваблівых прапановаў...

4.

Цяжка сёння ўсім. Каб думаць: «А што далей?», трэба мець мужнасць, мудрасць, высокі дух. Спадзявацца на ўласную кемлівасць, на ўласныя сілы. Вучыцца зберагаць, ствараць і прымнажаць. Прасіць, патрабаваць, браць і пражываць — гэта ўжо мы «праходзілі». Невяліка навука.

Дастойна, па-людску перажываць цяжкасці — свайго роду талент. Я такіх людзей ведаю. І, пэўна, не толькі я. А хрэстаматычныя расказы пра лясніцтваў, з якой годнасцю пераносілі яны блакаду: хадзілі працу, дзяліліся мізэрнаю пакай з нямоглымі суседзямі, з чужымі дзецьмі; мерзілі ў халодных кватэрах, а кнігі, антыкварную мэблю бераглі, не палілі. Уявіць на іх месцы людзей «без Моцарта ў сэрцы», бескультурных — клялі б яны, зідаць, апошнімі словамі ўвесь былы свет, панікавалі, шукалі вінаватых ды біліся за хлебную скарынку з «бліжнімі» і «дальнімі». Каб у блакадным горадзе марадзёраў, спекулянтаў, вылюдкаў, ды проста абыяцельскай чэрні было больш, чым іх было, — горад бы проста і вельмі хутка згінуў.

Банальна, скажаце? Але ж факт...

Ні на вуліцах Полацка, ні на коўных прыступках я, дзяціну Богу, не бачыла згаладалых жабракоў у падранай адзежы. Людзі прыстойна апранутыя, часцяком з тортамі ды кветкамі ў руках, з «палачкамі» вэнджаных каўбас пад пахай. Інерцыя правінцыйнага ўкладу жыцця? А, можа, усё ж здаровы запас жыццёвай трываласці?

У тыя дні па ўсім горадзе гучна галбелі галкі, дралі з дзірвачоў сухую траву, лёталі з пругкімі пруткамі ў дзюбах. Будавалі і людзі свае цагляныя гнёзды. А ў дагледжаных гародчыках, якіх багата і на ўскраінах, і ў цэнтры Полацка, зелянелі вясёлымі лісточкамі кусты парэчак паміж дыхтоўных градак. І на радаўніцу людзі не забыліся: калі жоўценкімі «коцікамі» зашчынілі вербы на прыдарожных могілках, ехалі яны з традыцыйным гасцінцам пакланіцца сваім продкам і родзічам.

І штодня спраўна запяўнялі людзі фестывальную залу (хоць цана білета паднялася да 2-4 рублёў). Многія ўладкоўвалі на каленях ці побач сваіх дзетак...

Дык што азначае ўсё гэта: закон інерцыі ці закон жыцця? Ці, можа, свеціць палачанам свая, невядомая астралагам, зорка?

С. БЕРАСЦЕНЬ.

Полацк. Наваполацк — Мінск.
Фота А. МАРЦІНКЕВІЧА.

У СЕННЯШНІМ тэатральным свеце пра тэатры-студыі мяркуюць па-рознаму. Кажуць, што іх значнасць перабольшана крытыкамі, што яны непаўнацэнныя ці недыхтоўныя, аднак тыя, хто выступаў ва ўмовах адміністрацыйнага ўціску, хто не разгубіўся перад вольнаю воляй творчай свабоды, хто захаваў абраны шлях у мастацтве, той увайшоў у дзевяностыя гады, падаючы надзею на абнаўленне тэатральнай справы.

Разам з добра вядомымі студыямі гэтага плана — «Чалавек», «На Паўднёвым Захадзе», «Школа драматычнага мастацтва» — у Маскве, «Дрэва»,

страцілі душу, страцілі сувязь з прыродай, стварылі свой камфартабельна-нялюдскі свет, ператварыліся ў пустых манекенаў без мінулага, а ў выніку без будучыні.

Драматург ставіць ложа свайго Героя ў «Картатэцы» на сярэдзіне люднай вуліцы, выступаючы яго жыццём, яго лёс на ўсеагульна агляд, адкрываючы картатэку яго існавання для велізарнай аўдыторыі, якая складаецца з цэлага пакалення. Кампазіцыя п'есы заснавана на ўспамінах-фрагментах. Яны ствараюць збіральны вобраз чалавека (невыпадкова ў Героя мноства імёнаў), які перажывае ўсе жахі вайны і аб-

МЕТАФАРЫ АБСУРДУ ЖЫЦЦЯ

На спектаклях Тэатра-студыі
Рыда ТАЛІПАВА

«Субота» — у Ленінградзе, — тры спектаклі, якія складаюць рэпертуарную афішу Мінскага тэатра-студыі пад кіраўніцтвам Р. Таліпава, даюць падставу гаварыць пра яе высокія эстэтычныя і этычныя арыенціры.

Інсцэніроўка апавесці А. Купрына «Яма» ажыццёўлена кіраўніком студыі ўслед за работамі тэатра над п'есамі польскіх аўтараў С. Мрожака і Т. Ружэвіча. Усе тры спектаклі выяўляюць імкненне рэжысёра дамагчыся глядацкага даверу, прымусіць яго задумацца пра самае надзённае, жыццёва важнае, першаступеннае.

Пашук маральнага апірышча сучаснага чалавека — галоўная тэма ў творчым жыцці тэатра-студыі. З усіх сюжэтных ліній шырокай апавесці А. І. Купрына «Яма», напрыклад, рэжысёр на мову тэатра пераклаў толькі лінію Жэнькі (С. Ушкалава). Калектыў займае тут не дэманстрацыя прытону і, відаць, не лёс адной з насельніцтва дома царпівасці, але род пакаення Жэнькі, яе здольнасць узняцца над усёй мярзотнасцю акружэння, вынесці прысуд яму і самой сабе. У гэтым мастацкім сэнсе спектакля, яго этычная значнасць.

Марудна паўзе велізарны шэры чахол, адкрываючы сцэну. На ёй ложак — амбон публічнага дома. Тут гандлююць жаночым цела, як гэта мы бачым у сцэне здзелкі гаспадыні ўстанавы (Т. Гаркуша) з «Гарызон-там» (Р. Шмыроў), пастаўшчыком жывога тавару, які не выключае і ўласную жонку; тут філасофствуюць расійскія інтэлектуалы — студэнт Ліхонін (А. Жызнеўскі) і Платонаў, вобраз якога бліжэй за ўсіх да задумы Купрына стварыў І. Сцяпанав; вядуць старанны допыт і зневажальныя аглядыны «Новенькай» (В. Сізова), персанажа, уключанага ў інсцэніроўку Р. Таліпавым з рыманіснага вар'янта «Ямы». А сярод іх мітусіцца ў адчай са сваёй смяротнай хваробай прыгажуня Жэнька. Па сутнасці, спектакль «Яма» — рэжым па чалавечай прыгожасці. Таму і фінал яго змыкаецца з пачаткам: марудна панрывае сцэну той жа шэры чахол, утвараючы своеасаблівы ўзгорак, а над ім сімвал людскога смутку і спачування — праваслаўны крыж...

Трэба сказаць, што жыццё чалавека ў яго глабальным асэнсаванні — тэма іншага спектакля, пастаўленага Р. Таліпавым паводле п'есы сучаснага польскага паэта, празаіка і драматурга Тадэуша Ружэвіча. «Картатэка» — першы драматыргічны твор мастака. Да часу яго стварэння (1958 год) Ружэвіч быў вядомы ў свеце як чуждоўны паэт.

Вучыцца жыць. Гэтым поўная пазізія Ружэвіча. Яго лірычны герой, які прайшоў праз горан вайны, усе каштоўнасці мірнага жыцця спасцігае зноўку, паступова ўзаскрасаючы для жыцця. У драматургіі Ружэвіч, наадварот, сканцэнтравваў увагу, па сутнасці, на адной тэме — дэградацыі чалавечай асобы, амрацвення душы і выніках гэтага працэсу. Людзі

вязаны дзейнічаць і за тых, хто не дажыў да мірных дзён. Так патрабуе Ружэвіч.

Рэжысёр спектакля адмаўляецца ад прамой аўтарскай задачы і ставіць прытчу аб адказнасці чалавека за ўласнае жыццё, за жыццё тых, каго ён сустрае ў сваім жыцці.

Замест лонка на сцэне — смяротнае ложа і жалобная працэсія дам у вячэрніх строях, пераважна чырвонага і белага колеру, з букетамі ружаў, быццам Герой ужо ў небывыці, і перад яго патухаючымі вачамі — чарада персанажаў з дзяцінства, юнацтва, складанай сувязі дзелаў і інтымных кантактаў з тымі, хто жыў, і хто ўжо з гэтага жыцця пайшоў.

І. Сцяпанаву выконвае найскладаную сцэнічную задачу — праз канкрэтныя паводзіны Героя ён нібыта вядзе дыялог з вечнасцю. Пастаноўшчык памагае акцёру арганічна выказаць гэтую задуму: думкі Героя ўпарта разыходзяцца з учынкамі, страчана сувязь з натуральнай паўнакроўнай плыню жыцця. Герой даўно замкнуўся ў коле ўласных перажыванняў. Вось перад ім дзядзька з чамаданам у руках, які так і не даканаўся сустрэчы. Герой — Сцяпанаву рады візіту: дапамагае хвораму, масіруе яму ногі, робіць ванну і усё тое, што так і не паспеў зрабіць, калі дзядзька быў жывы. Але дзядзька (Р. Шмыроў), як і ўсе астатнія персанажы, расце ў небывыці, а Герой, узяўшы пакінуты чамадан, займаецца яркімі дзіцячымі цацкамі, якія высыпаліся з яго...

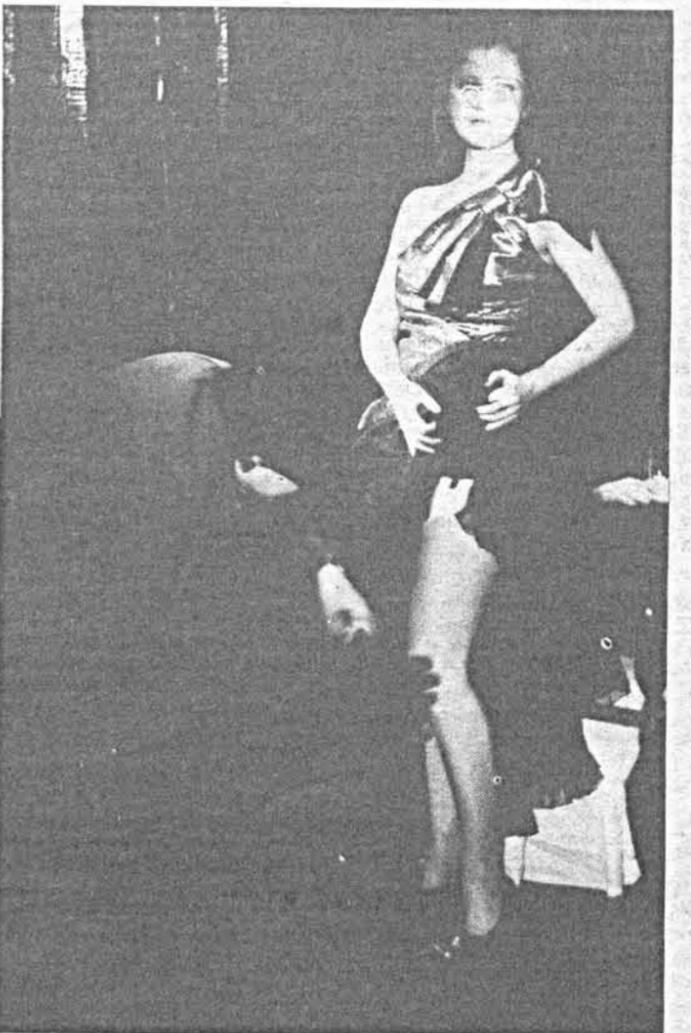
«Картатэка» Ружэвіча на розных сцэнах Саветаў Саюза і за мяжой атрымлівала самыя розныя сцэнічныя вырашэнні — ад вядзельных да адцягнута абсурдных. У Мінскім тэатры-студыі ярка ўвасоблена філасофская прытча па чалавека, яго жыццё і смерць.

Калі спектакль «Яма» Р. Таліпава ажыццяўляў, па ягоным уласным вызначэнні, як «трагікамедыю-разважанне па матывах апавесці Аляксандра Купрына», спектакль Тадэуша Ружэвіча «Картатэка» як «парадаксальную трагікамедыю», дык п'есу Славаміра Мрожака «Стрып-тыз» тэатр іграе як «філасофскую трагікамедыю-абсурд». Тут рэжысёр выступае ўжо ў сааўтарстве з польскім драматургам, бо замест двух мужчын, герояў п'есы, названых Мрожакам Першым і Другім, у спектаклі дзейнічаюць Ён і Яна. Гэта патрэбна рэжысёру не дзеля кампактнасці тэатральнай сітуацыі, але каб яшчэ больш выявіць меру аўтарскай сатыры, ступень абсурду, якія даюць магчымасць з усёй сілай абзначыць маральную хваробу, якая ўсё больш і больш атакуе людзей.

Абстракцыя Мрожака — герой аказваецца палоннікам нейкай сілы — рэалізуецца Таліпавым відэавізна і эфектна: тут усё таемна-варожае; сімвалічная Рука, якая забірае разам з адзеннем і волю, няўмольна ператварае свае ажыры ў прамых балвану. Аднак тэатр, распранаючы ў прамым сэнсе слова персанажаў Мрожака, за-

«Яма» паводле А. Купрына. Сцэна са спектакля.

«Картатэка» Т. Ружэвіча. Т. Вінаградова (Дэма).
Фота Г. СЛАБОДСКАГА

трымлівае ўвагу глядача на стадыях канфармізму і паказвае, як, невінаваты на першы погляд, ён вядзе да здрады і, у канчатковым выніку, да талітарызму.

В. Сізова (Яна) і І. Сцяпанав (Ён) уяўляюць гарманічны дуэт, у якім гратэск і камедыянасць чаргуюцца з драматызмам, але адначасова і суровым асуджэннем дзейных асоб.

Выяўленчы, пластычны і музычны рад кожнага з трох спектакляў не проста абмежаваны: па сутнасці, народжана самабытная тэатральная мова, якая выяўляе стылістыку лідэра тэатра. Сапраўды, Р. Таліпаў не толькі пастаноўшчык (а ў «Яме» яшчэ і аўтар інсцэніроўкі) усіх трох спектакляў, але ажыццяўляе ў іх музычнае афармленне і сцэнаграфію. І ажыццяўляе як прафесіянал высокага класа. Драматычны змест вобразаў развіваецца ва ўсіх трох спектаклях не побач з музыкай (хоць у праграмакх пішацца «афармленне»), а разам з ёю. Мелодычная фактура не проста афарбоўвае паводзіны акцёра, а сама вызначае яго эмацыянальную насычанасць.

Так, у «Стрып-тызе» Рука сашчапляе нарукіцамі запяскі сваіх палонных пры салодкагучнай арыі з оперы Бізе «Шукальнікі жэжугу». Тэатр яўна іранізуе над канфармізмам персанажаў, але вольна даныліпалі да краслаў і замерлі, седзячы спіной да глядача... На нашых вачах нараджаецца метафара рэальнасці. Яна змыкаецца з пластычнай уверцюрай пралогу, сачыненнай рэжысёрам да гэтага спектакля: вынаўца (А. Гельман) разыгрывае на мове панта-

мімы драматычны дыялог святла і цемры, жыцця і смерці.

У «Яме» амаль усе персанажы, размаўляючы ці моўчы, затрымліваюць пагляд на кошыку з яйкамі. І тое, як тым ці іншым героем спектакля бярэцца ў рукі звычайнае яйка, прымушае глядача бачыць у ім знак філасофскага роздуму: гэта і магчыма крыніца новага жыцця, і небяспека яе загубіць з-за кволасці абалонкі.

У «Картатэцы» ланцуг метафар, якія ўключаюць прадметы накішталт прыгаданых умоў дзіцячых цацак, павешанай у прэме дзвярэй лялькі, што калыша Сакратарна (В. Сізова) або чорна-чырвонае пакрывала Героя, спалучаецца ў адзіны сцэнічны вобраз: прастору, створаную пастаноўшчыкам, у якой дамінуе шыльная сцэна, якая падзяліла подыум. У яе адлюстраванні дваістасць і хісткасць існавання дзейных асоб, усё тая ж мяжа паміж быццём і небывыццём.

Прапанаваная кіраўніком Мінскага тэатра-студыі стылістыка не магла б дасягнуць мэты, каб не было калектыўна аднадумцаў, адданага мастацкай ідэі. Акцёрская індывідуальнасць кожнага ўдзельніка (няхай будучы гэта маладыя А. Адзінінскі, В. Сарока альбо вопытныя Т. Гаркуша, І. Нарбекава, Р. Шмыроў, А. Жызнеўскі) упісваецца ў адзіную стылістыку сцэнічных паводзін. У гэтым ансамблі індывідуальнасцей вельмі важна моўная культура, абмежаванасць і прастата, здольнасць дакладнай перадачы аўтарскай думкі, уменне даносіць логіку абсурду, не дробячы цэласнасці вобразаў.

Ларыса СОНЦАВА,
прафесар, кандыдат мастацтвазнаўства.

г. Масква.

У тэатры імя Янкі Купалы ідуць апошнія рэпетыцыі «Бездані». 22 мая купалаўцы мяркуюць паказаць прэм'еру [калі атрымаецца, калі ўсё будзе добра]. Спектакль ставіць В. Мазыніскі. У галоўных ролях заняты С. Станюта, М. Яроменка, Т. Аляксеева, Л. Давідовіч, М. Захарэвіч, Ф. Варанецкі.

Якое адчуванне ў аўтара напярэдадні такой падзеі? Жу-дас-на-е! Раптам тое, у што ты ўклаў добры кавалак свайго жыцця, зусім НЕ

Тое!! І зусім НЕ ТАК!! Жудасна настолькі, што хоць бажы ты на край света, пакуль пра цябе трохі забудуць. Дальбог, гэта не какецтва.

Пра што п'еса! Пра вялікую драму людзей сучаснага пакалення, якое сённяшнімі вачамі глянула на сябе, учарашніх. А бездань — гэта чалавечая душа, у якой стаіць цэлы свет! Сусвет!... Ці часта мы заглядаем у гэтае сваё бяздонне!...

АУТАР.

Мікола МАТУКОЎСКИ

БЕЗДАНЬ

Драма

Фінал пятай карціны

ТРАЯН — рэдактар рэспубліканскай газеты

ЧУМАК — першы сакратар ЦК рэспубліканскай кампартыі

...Рабочы кабінет Траяна ў рэдакцыі. Траян праводзіць місіе Джэксан і неўзабаве вяртаецца. Падыходзіць да стала і доўга моўчкі глядзіць на вуліцу. Пачуўшы шорах за спіной, Траян павярнуўся да дзвярэй і ўбачыў Чумака.

ЧУМАК (з усмешкай). Што, не чакаў?.. Выгляда ў цябе такі, нібыта кракадзіла ўбачыў... (Аглядае кабінет.) Тэлефон твае маўчала. Але мне казалі, што ты ў рэдакцыі. І вось я тут. Ты здзіўлены?

ТРАЯН. Не...

ЧУМАК. Не бачу, каб ты ўзрадаваўся майму візіту... Я сапраўды ўпершыню ў тваім кабінете. Сесці дазволіш? Ці стаяць у парозе?

ТРАЯН. Сядзь...

ЧУМАК. Прабачэння прасіць прыйшоў... Верыш, з таго дня, як мы пасварыліся, месца сабе не знаходжу. Усё з рук валіцца... Праўда, ты першы на сцяну палез. А я не стрымаўся. Але ўсё адно, прабач. Не той час, каб тузаць адзін аднаго. Прабач...

ТРАЯН. Няма за што. Ты сказаў, што думаў. Я таксама. Квіты...

ЧУМАК. Я сэрца сваё на далонь перад табой паклаў. А ты, бачу, гатоў у лыжцы мяне ўтапіць.

ТРАЯН. Памыляешся, Антон Пятровіч. Я ўдзячны табе...

ЧУМАК. Нават так? За што? ТРАЯН. Паказаў мне, якое я дзярмо. Калі пра гэта толькі сам здагадваешся — не той эффект. А вось калі пра гэта табе скажуць твае былыя сябры...

ЧУМАК. Зноў ты за сваё! ТРАЯН. Помню твае словы: «У першага сакратара ЦК не можа быць сяброў. У яго толькі таварышы па партыі!»

ЧУМАК. Злапамятны ты, Аляксей... Колькі гадоў прайшло з таго, як я гэтае глупства сказаў?.. Няк не можаш дараваць, што не адпусціў цябе ў літаратурны інстытут? Дык гэта ж зноў, калі было! Ты і без інстытута стаў пісьменнікам. Цябе друкуюць, пра цябе добра пішуць. Колькі ж ты мяне яшчэ будзеш караць?

ТРАЯН. Я не цябе караю. Сябе... За тое, што быў такім ідыётам і верыў, што ты — гэта і ёсць партыя. Увасабленне! «Ум, честь і совесць!» Спачатку Сталін, затым Хрушчоў, потым Брэжнеў...

ЧУМАК. А цяпер я?.. Занадта многа гонару... Чаму ты мяне не разумееш? Не хацеў я губляць добрага рэдактара. Таму і не адпусціў. Гэта нашага брата лёгка замяніць. Ледзь што даў яму выспятка і будзь здароў! А творчы чалавек з вострым пяром — рэдкасць.

ТРАЯН. Не крыві ты душой хоць зараз! Халуя ты не хацеў губляць! Які пісаў за цябе прамовы, даклады, артыкулы для газет! Мне зараз моташна, што столькі гадоў вёз цябе на сваймі гарбу! Што столькі гадоў быў разумным яўрэм у рускага губернатара!

ЧУМАК. Кінь ты, Лёшка! Усе так робяць. Вунь Брэжневу цэлую трылогію напісалі і нават лінэнскім лаўрэатам зрабілі! А выкаць пра гэта толькі цяпер пачалі! Мы дужа смелыя сталі — нябожчыкаў не баімся... Думаеш, Гарбачоў сам сабе даклады піша? Ха! І не таму, што ў яго свой кацялок не варыць. А таму, што сам ён у гэты час робіць тое, чаго іншыя за яго зрабіць не могуць. А потым... Давай, браце, як на споведзі, калі ў нас пайшла такая гаворка... Я ж цябе не прымушаў. Ніколі! Прасіў... Чаму ж ты не адмаўляўся? Чаму ты ніколі не запыраўся? Ну, хоць бы раз!

ТРАЯН. Таму што прастытутка. Яна цэла прадае. А я прадаваў табе мазгі.

ЧУМАК. Ну, прастытутка — гэта ўжо занадта. А навошта ты ўсё гэта рабіў?

ТРАЯН. Авёс у цябе добры быў...

ЧУМАК. Паслухай, Аляксей... Я цябе добра разумею. Ты зараз гатоў увесь свет узарваць. Але ж свет не вінаваты ў тым,

што адбылося. Дзіва, што яна яшчэ столькі жыла...

ТРАЯН (гнеўна). Гэта не кранай!

ЧУМАК. А ты не будзь такім самаедам! Каю карысьць з таго, што ты грызеш сябе? Каю ад гэтага лягчэй?

ТРАЯН. Ты чаго прыйшоў сюды?

ЧУМАК. Я ж сказаў... Прабач у цябе прабачэння.

ТРАЯН. Антон Пятровіч... Тут не тэатр. Я цябе ўсё жыццё ведаю. Штосці раней ты сюды не заглядаў!

ЧУМАК. Есць у мяне і справа да цябе. Але не яна галоўнае. Галоўнае тое, што я табе сказаў.

ТРАЯН. Вось справу і кажы... Ды не пакутай ты так! Калі хочаш, я сам табе скажу, чаго ты сюды прыйшоў?

ЧУМАК збянтэжыўся, што Траян так хутка распознаў яго «шахматны ход». Каб не паказаць сваю збянтэжанасць, усё павярнуў на жарт.

ЧУМАК. Ну-ну! Не ведаў, што ты яшчэ і прарозца. Бабка Ванга на сумяшчальнасці!

ТРАЯН (жорстка). Ты даведаўся, што мы друкуюем пісьмо міністра аховы здароўя. І зразумеў, чым гэта можа для цябе скончыцца. Вось таму і завітаў на агенчык!

ЧУМАК. Якое пісьмо?

ТРАЯН. Якое ён напісаў табе тры гады назад. Пра мутантаў. І якое ты нават не прачытаў. Па тваёй віне мы страцілі тры гады!.. Я нават ведаю, хто табе пазваніў і сказаў, што пісьмо пастаўлена ў нумар. Мой намеснік, Падабед... Так што, Антон Пятровіч, абыдземся без тэатра.

Паўза. Чумак ліхаманкава шукае новую лінію паводзін. Але на твары яго не ўздыгнуў ніводзін мускул.

ЧУМАК. Між іншым, не забывай, што пісьмо тое — «для службовага карыстання»!

ТРАЯН. Такого грыфа на ім няма.

ЧУМАК. Памыляешся, ёсць такі грыф! Паказаць? Дарэчы, яно ў мяне з сабой...

ТРАЯН. Пакажы! Калі яно так «дарэчы» аказалася ў тваёй кішэні!

ЧУМАК. Добра смяецца той, хто смяецца апошнім! (Дастае з кішэні пісьмо і паказвае яго Траяну.)

ТРАЯН (зірнуўшы на пісьмо). Дрэнь жа твае справы, Антон Пятровіч, калі ты на такое ад-

важыўся. Не твой гэта маштаб. Разумееш? Ты ж як-нікак член Палітбюро. Наваспечаны!

ЧУМАК. Ты пра што гэта?

Нешта я цябе не разумею... Траян моўчкі ідзе да свайго рабочага стала, дастае паперу і паказвае яе Чумаку.

ТРАЯН. Бачыш? Міністэрская копія пісьма. Я асабіста ўзяў яе ў міністра. Ніякага грыфа на ёй няма!

ЧУМАК. Значыцца, ён з'явіўся пазней!

ТРАЯН. Паслухай, Антон Пятровіч... Не табе за такую саломінку хапацца. Не толкі сябе — увесь свой ранг ганьбіш. Такого яны табе, ніколі не даруюць...

Паўза.

ЧУМАК. Гэта ўжо падобна на шантаж. Чаго ты хочаш? Адпомсціць? Абняславіць?.. Цяпер гэта модна! Цяпер на партыю ўсіх сабак вешаюць! І ты захацеў быць у гэтай кампаніі?

ТРАЯН. Зноў ты блытаеш сябе і партыю... Так ты нічога і не зразумеў. Ці не хочаш зразумець?.. Зараз вунь якія дакументы друкуюць — Молатаў у абдымках Рыбентропа! А ты: «Ёсць грыф! Няма грыфа!» Ды якая розніца ў рэшце рэшт — ёсць там гэты грыф ці няма?.. Я думаў, ты разумнейшы. І тут я памыліўся... Ты сказаў, што я ўвесь свет гатоў узарваць... Па сабе мяркуюць... Гэта свет павінен мяне ўзарваць... Бо не ён перада мною, а я перад ім вінаваты...

ЧУМАК (зусім забыўшыся, што трэба іграць ролю). Тады растлумач, чаму ты хочаш надрукаваць гэтае праклятае пісьмо? Менавіта зараз! Калі ў нас знаходзяцца замежныя сперты! Проста так? Без ускай задумы?

ТРАЯН. Не, чаму ж? Задума ёсць... Каб паказаць людзям, на якую нікчэмнасць яны столькі гадоў маліліся... Якую трагічную памылку яны зрабілі і якую страшную цану за яе плаціць... З экспертамі табе сапраўды не пашанцавала. Не ў час прыехаў. Без іх ты б, відаць, выкруціўся... Ты сваю базарную цану ведаеш...

Вялікая паўза. Чумак доўга, з нянавісцю глядзіць на Траяна.

ЧУМАК. Ну, і скаціна ж ты, Аляксей Сцяпанавіч!

ТРАЯН (не адразу, горка). Тваё выхаванне, Антон Пятровіч...

Заслона.

ВЕРТАЮЧЫСЯ ДА НАДРУКАВАНАГА

ДАВЯРАЙ ДЫ ПРАВЯРАЙ!

Рэдакцыя «ЛіМа» атрымала адказ на адкрыты ліст групы пісьменнікаў, адрасаваны старшыні Дзяржтэлерадыё БССР А. Р. Сталярову (гл. нумар за 22.02. г.г.). Два месяцы спатрэбілася дружнаму калектыву літаратурна-драматычнай рэдакцыі радыё, каб «сачыніць» звычайную даведку, якую старшыня ўласнаручна і падпісаў. Даведка — справаздача ахоплівае няўзны тэрмін (пяць? дзесяць гадоў?) і разлічана, па ўсёй бачнасці, на людзей найўніж. На пяці старонках столькі паўтараў, пераскокаў і лагічных нестыкокаў, што друкваць адказ цалкам не выпадае. Аднак і спісаць яго ў архіў, пакінуўшы без каментарыя гэты ўзор фармальнай адпіскі, таксама нельга.

Даведка густа стракаціць імямі пісьменнікаў, творы якіх «за апошні час» прагучалі на радыё. Называюцца ўсе пастановачныя перадачы мінулага года, хаця пра іх гаворкі яўраэ не было. Падкрэсліваецца, што рэдакцыя прапагандае творы нашай літаратуры, што нямала перадач прысвечана юбілейным датам, зноў і зноў пералічваюцца тэмы, накірункі, рубрыкі...

Асаблівы націск робіцца на тое, што ў эфір выходзілі творы аўтараў «крытычнага ліста» — апавяданне Б. Сачанкі «У навальніцу», радыёпастаноўка «Дарога ў Хатыні», старонкі рамана «Вялікі лес», ішла размова пра кнігі «Стырно» С. Панізініка і «Павелтрэны замка на дваіх» Т. Бондар, расказвалася пра жыццё і творчасць Н. Пашкевіча, Д. Бугаёва, гучалі творы А. Пісьмянкова, нататкі У. Дамашэвіча, Я. Лецікі... Вось, маўляў, які няўдзячны народ гэтыя пісьменнікі! Зусім не цэнныя ласкі. Ну падумайце: хіба можа быць такой перадачай, у якой гучыць тваё імя або твай твор?

Прыведзены пералік, заўважым, — доказ таго, што зусім не асабіста крыўда рухала крытыкамі, пазтамі, прэзікамі, якія публічна выказалі свой непакрой станам літаратурнага вясчання на Беларускім радыё.

Нам паведамляецца, што рэдакцыя не збіраецца «зводзіць рахункі з-за асобных аўтарскіх няўдач»: «нават (падкрэслена рэд.) апавяданне Х. Ляліко «Лёгікі хлеб», як і планавалася, пайшло ў эфір і сакавіка 1991 г., хаця падпіс яе таксама стаяў пад «Адкрытым лі-

стом». Сапраўды, з боку літаратурна-драматычнай рэдакцыі і радыё высакародства неверагоднае!..

Адзін з пасажоў, апроч усяго іншага, здзіўіў нашу супрацоўніцу Галіну Каржанеўскую, якая таксама падпісала ліст да старшыні камітэта. Яна дэведдалася з афіцыйнага адказу, што ёй вернуты рукапіс п'есы. У сапраўднасці ні самога рукапісу, ні адказу, станюўчага або адмоўнага, ад загадка чыка пастановачнай часткі У. Дзюбы яна не атрымлівала.

Ну, гэта ўсё прыватныя моманты, скажа чытач. Што ж напісаў А. Сталяроў адносна крытычных заўваг, якія тычыліся ў асноўным якасці і ўзроўню літаратурных перадач, іх формы і адпаведнасці сучасным патрабаванням? Ці быў абмеркаваны ліст на калектыве? Якія з прэтэнзій прызнаны справядлівымі? На гэтыя пытанні адказу мы не атрымалі. Пажананы старшыня зрабіў выгляд, што не зразумеў сутнасці крытыкі. Падвяло і пачуццё гумару. Нам на поўным сур'ёзе даводзіцца, што не Мікола Базэрэвіч адкрыў радыёкампазіцыі, што гэты жанр «працуе на слухача» вось ужо 60 гадоў.

Так, кампазіцыі па розных творах працуюць мо і на слухача, а па нейкім адным ды без усялякага музычнага афармлення — тыя на М. Базэрэвіча. Схема простая і адпрацаваная: пераказваюцца вядомыя звесткі з біяграфіі, а ўросы падуюцца цытаты з кнігі таго ж аўтара, часцей крытыка або літаратурнаўцы. Такому вынаходніцтву (ганарарнаму) мог бы пазайздросціць сам Астап Бэндэр!

А ўвогуле, ці ўключае пажананы тав. Сталяроў радыё ў 9.15 раніцы? Ці слухае ён перадачы — не толькі літаратурныя, але і іншыя рэдакцыі — маладзёжнай, дзіцячай, музычнай, чые выходы ў эфір не вымушаюць выключыць прыёмнік? Калі б чуў, то ў яго была б магчымасць параўноўваць, існавалі б такія неабходныя ў яго справе крытэрыі.

У адказе штотыднёвіку пералічваюцца штатныя супрацоўнікі рэдакцыі — члены СП Беларусі — і задаецца рытарычнае пытанне: «Хіба нельга ім давярць?» Мяркуючы па ўсім, у тым ліку па абы-якім напісаным адказе — нельга, і не толькі членам (прыналежнасць да творчага саюза ў дадзеным выпадку ролі не іграе). Бо дывішся — абавязкова трапіш у няёмкае становішча. Што, уласна кажучы, і атрымалася.

БЕЛАРУСКАЕ ЗАМЕЖЖА

«ПОЛАЦАК»:

працяг

сустрэчы

Чарговая вестка з даўняга Кліўленда — другі нумар тамашняга часопіса «Полацак». Як бачна, выдаўцы з беларускага замка пакуль што не прыйшлі да нейкай пэўнай выявы вонладзі. На гэты раз аўтарам яе з'яўляецца мастак У. Жун. Верхні, што імчыцца на кані, вядомая «Пагоня»... Малюнак сімвалізуе палітычны момант эпохі, палітычныя помыслаў людзей, якія жылі і жывуць у гэты момант. Ды аднолькава даюць аб свабодзе і незалежнасці Бацькаўшчыны.

У рэдакцыю «Полацка» паступілі віншаванні з Беларусі. «У гэты цяжкі для Беларусі час, калі гэтак востра абярнулася праблема культурнага, гістарычнага дыялагічнага выжывання народа, у такі час важна і дорага кожнае паминненне на яе карысць», — гаворыць народны пісьменнік Беларусі, прэзідэнт згуртавання беларусаў свету «Бацькаўшчына» — В. Бынаў. «Налісці, гаворачы пра Полацк, што ўладарна асеў на Дзвіне, казалі: «Берагі ў Дзвіны сярэбраныя, а дно залатое». Няхай фрака роднай гісторыі, што пацячэ праз часопіс «Полацак», будзе мець такі ж берагі і тое дно», — жадае намеснік старшыні Сойма БНФ М. Тіачоў. С. Законнікаў і Р. Барадулін паліталі земляноў вершамі. У

часопісе пададзена фансіміле іх пасланіяў. Тут жа велікоднае прытанне а. М. Стралко і яго сям'я.

Але гэта, так бы мовіць, святочная частка нумара. Астатнія ж матэрыялы — зноў смяжам у тым жа тоне — «рабочыя». Гэта і артыкул А. Белыя «Вітокі нацыянальнай свядомасці», і дакументы Рады Беларускай Народнай Рэспублікі (факсіміль), і ўспаміны Я. Станкевіча «Узыходзіла сонца незалежнае Беларусі», перадрукаваныя з газеты «Бацькаўшчына» за 25 сакавіка 1958 года, і развагі Л. Лыча «Беларусізацыя», і публіцыстычная аповесць-хроніка ў дыялогах Э. Яўлігіна «Свечні на Дзвіне»...

Як бачым, у «Полацку» суседнічаюць матэрыялы, напісаныя як беларусамі замонака, так і прадстаўнікамі нашай рэспублікі.

Да згаданых дадам яшчэ артыкул М. Булахава «Пра апылічны «паганства» — хрысціянства» ў «Слове аб палку Ігараўшчыны», арыціўлены М. Сядніным пераклад «Плак» Яраслаўны, роздзю і. Кіслёвай «Чарнобыль: спроба аналізу сітуацыі».

А. М.

СУМЛЕННА СЛУЖЫЎ НАРОДУ

18—24 красавіка гэтага года ў Акадэміі навук рэспублікі, у Брэсце і Камянецкім раёне прайшлі чытанні, прысвечаныя 110-й гадавіне з дня нараджэння выдатнага грамадска-палітычнага, дзяржаўнага дзеяча, вучонага, гісторыка Беларусі Усевалада Макаравіча Ігнатоўскага. У чытаннях прыняў удзел і У. МІХНЮК, доктар гістарычных навук, прафесар Інстытута паліталогіі і сацыяльнага кіравання Кампарты Беларусі. Прапаноўваем вашай увазе артыкул, у аснову якога пакладзена яго выступленне ў АН БССР.

Праз 60 гадоў справядлівасць перамагла. Відны беларускі нацыянальны дзеяч, першы прэзідэнт Акадэміі навук Беларусі рэабілітаваны ў партыйным дакументах. 31 кастрычніка 1990 г. Бюро ЦК КПБ прыняло рашэнне: «Улічваючы, што пастаўлены супраць Ігнатоўскага У. М. пры выключэнні ў студзені 1931 г. з партыі абвінавачанні ў групавай антыкамуністычнай, контррэвалюцыйнай дзейнасці пры правярцы не пацвердзіліся, аднавіць яго (пасмяротна) членам КПСС з чэрвеня 1920 г.

Сакратар ЦК Кампарты Беларусі Я. Сакалоў».

У чым жа абвінавачваўся У. Ігнатоўскі ў канцы 20-х гадоў? Каб адказаць на гэтае пытанне, прыгадаем той час.

У першай палове 20-х гадоў у БССР пачала ажыццяўляцца палітыка беларусізацыі. Яна ўяўляла комплекс мер па развіцці нацыянальнай мовы, літаратуры і школы, па навуковым даследаванні гісторыі, эканомікі і культуры Беларусі, пераводзе дзяржаўных і грамадскіх устаноў і арганізацый, часцей Чырвонай Арміі на беларускую мову, а таксама па вылучэнні кадраў у партыйны і савецкі апарат, у тым ліку і кіруючых, з карэннага насельніцтва. Антынацыянальныя, беларусафобскія, як тады казалі «элементы» перашкаджалі ажыццяўленню беларусізацыі. Як адзначалася ў рэзалюцыі кастрычніцкага (1926 г.) пленума ЦК КП(б)Б па дакладзе «Аб нацыянальнай палітыцы», з якім выступіў першы сакратар ЦК Кампарты рэспублікі А. Крыніцкі, гэтыя «элементы» разглядалі беларусізацыю як гвалтоўнае насаджэнне беларускай культуры, у першую чаргу беларускай мовы, і пагарджанне інтарэсамі і запатрабаваннямі іншых нацыянальнасцей.

Такія погляды знайшлі адлюстраванне ў некаторых тагачасных публікацыях і выступленнях. Напрыклад, у часопісе «Рэволюцыя і культура» (1929. № 2) дацэнт БДУ І. Славін паспрабаваў абгрунтаваць іх тэарэтычна. Ён пісаў, што большасць пралетарыяту Савецкай Беларусі па сваім складзе з'яўляецца яўрэйскім і адсюль рабіў выснову, што вылучэнне беларусаў на кіруючыя пасады ў партыйны і дзяржаўны апарат паслабляе дыктатуру пралетарыяту і ўзмацняе ўплыў сялянства ў грамадска-палітычным жыцці рэспублікі.

Гэтыя ідэі ў завуалюванай форме праводзілі ў сваіх друкаваных і вусных выступленнях С. Агурскі — загадчык Гістпарта ЦК КП(б)Б, А. Вайнішэйн — былы лідэр Бунда, намеснік старшыні СНК БССР, А. Бейлін — загадчык яўрэйскага ЦК КП(б)Б, М. Фрумкіна і С. Кацэнбоген — намеснікі наркома асветы БССР і іншыя былыя бундаўцы. Такім чынам, было імкненне групы асоб пад прыкрыццём ілжыва вытлумачанага палажэння аб дыктатуры пралетарыяту вывесці з важнейшых партыйных, дзяржаўных і навуковых пасадаў беларускія кадры.

9 мая 1929 г. у Мінск прыбыла камісія ЦК ВКП(б) на чале з У. Затонскім (старшыней ЦК ВКП(б)У) для вывучэння практыкі правядзення нацыянальнай палітыкі на Беларусі. У канцы чэрвеня 1929 г. на пасяджэнні Бюро ЦК КП(б)Б У. Затонскі паведаміў пра вынікі работы камісіі. Аднак выявілася, што яна не высветліла ўсе пытанні практыкі ажыццяўлення нацпалітыкі ў рэспубліцы, і ў першую чаргу звязаны са становішчам яўрэйскага і польскага насельніцтва.

У інфармацыі У. Затонскага на Бюро ЦК КП(б)Б, а таксама ў ягоным дакладзе, падрыхтаваным пазней у Маскве і перададзеным у ЦК КП(б)Б, не крытыкавалася дзейнасць АН БССР, якую ўзначальваў У. Ігнатоўскі. На пасяджэнні ЦК ВКП(б) У. Затонс-

кі ўзмацніў крытыку навуковых прац прэзідэнта АН БССР. Ён падтрымаў неабгрунтаваную, малакампетэнтную і вульгарызаваную крытыку работы У. Ігнатоўскага «1863 год на Беларусі», з якой выступаў на XII з'ездзе КП(б)Б (люты 1929 г.) С. Агурскі, ўзмацніў яе палітычны і ідэалагічныя акцэнты.

Наступным этапам у палітычнай і навуковай дыскрэдытацыі У. Ігнатоўскага, як, між іншым, і многіх іншых дзеячаў беларускай нацыянальнай культуры і навукі, з'явіўся XIII з'езд КП(б)Б (30 мая — 12 чэрвеня 1930 г.) У адной з яго рэзалюцый было падкрэслена, што галоўнай небяспекаю ў ажыццяўленні нацпалітыкі ў рэспубліцы з'яўляецца беларускі нацыянал-дэмакратызм. Гэты тэзіс, як няправільны і супярэчлівы рашэнням X, XII і XVI з'ездаў ВКП(б), будзе адменены XIV з'ездам Кампарты Беларусі ў студзені 1932 г. Але ў тых канкрэтных умовах гэта азначала адмаўленне ад беларусізацыі, і такі лозунг з'явіўся па сутнасці палітычнай дырэктывай для разгрому беларускай нацыянальнай інтэлігенцыі. З сярэдзіны чэрвеня 1930 г. пачаліся арышты. Так, 26 чэрвеня быў арыштаваны А. Смоліч, 14 ліпеня — А. Цвікевіч, 17 ліпеня — Я. Лёсік, 21 ліпеня — В. Ластоўскі. Да канца жніўня, 1930 г. было арыш-

выведзены са складу Бюро і ЦК КП(б)Б. Ва ўмовах «вялікага пералому» гэта азначала не толькі канец палітычнай і навуковай кар'еры, але і стаўла яго фактычна ў становішча ізгой ў грамадстве.

Аднак, думаецца, што лёс У. Ігнатоўскага, як і іншых яго таварышаў па партыі, грамадска-палітычнай і навуковай рабоце, быў вырашаны не на пленуме ЦК КП(б)Б, а на пасяджэнні Палітбюро ЦК ВКП(б) 15 кастрычніка 1930 г., на якім абмяркоўвалася пытанне пра «СВБ». Пленум толькі пацвердзіў прынятае рашэнне Палітбюро ЦК ВКП(б), а таксама пастанову Бюро ЦК КП(б)Б ад 18 кастрычніка 1930 г. Дарэчы, гэта пастанова з негатывнай ацэнкай дзейнасці У. Ігнатоўскага гісторыкамі не знойдзена.

Партыйнае расследаванне справы У. Ігнатоўскага пачалося на наступны дзень пасля заканчэння работы пленума. Яно вылося ў кантэксце тых абвінавачванняў, якія былі сфармуляваны ў яго рашэнні. У сярэдзіне студзеня 1931 г. Прэзідыум і Парткалегія ЦК ВКП(б)Б паставіла выключыць У. Ігнатоўскага з партыі «как не изжившего антипролетарского мировоззрения антисоветских партий, как сознательно проводившего в течение всего периода пребывания в партии национал-демок-

У. М. Ігнатоўскі.

тавана больш за 100 дзеячаў беларускай культуры і навукі, якія нібыта належалі да контррэвалюцыйнай нацыяналістычнай арганізацыі «Саюз вызвалення Беларусі» (СВБ). У сакавіку-красавіку 1931 г. 4 чалавекі былі прысуджаны да дзесяці гадоў зняволення, а 86 — да пяці гадоў высылкі з Беларусі. З палітыкай беларусізацыі было закончана радыкальна. І першай фізічнай ахвярай гэтага павароту стаў У. Ігнатоўскі. Гром у час буры не б'е ў струхлены пень, а свае разгневаныя стрэлы скіроўвае ў самае высокае і моцнае дрэва.

20—25 кастрычніка 1930 г. пленум ЦК КП(б)Б разгледзеў пытанне «Аб чарговых задачах у нацпалітыцы», з дакладам па якім выступіў першы сакратар ЦК КП(б)Б К. Гей. Аднак абмеркаванне гэтага важнага пытання звязалася, па сутнасці, да размовы пра дзейнасць «СВБ», крытыкі беларускага нацыяналізму і членаў Бюро ЦК КП(б)Б У. Ігнатоўскага, І. Васілевіча (другі сакратар ЦК КП(б)Б) і А. Сянкевіча (загадчык агітпропа ЦК КП(б)Б). Абвінавачванні, якія ставіліся супраць У. Ігнатоўскага, будаваліся на паказаннях арыштаваных. Выступаючы на пленуме, старшыня АДПУ БССР Р. Рапапорт гаварыў: «На сённяшні дзень мы не можам сказаць, што Ігнатоўскі і Жылуновіч ведалі пра гэтую арганізацыю і ўдзельнічалі ў ёй. Не можам гэтага сказаць». Слова У. Ігнатоўскаму на пленуме не далі. Ён быў

У. М. Ігнатоўскі ў другім радзе трэці злева сярод аўтараў часопіса «Полымя».

ратическую установку в своей работе, являющегося фактически кулацким агентом в партии, как обманывающего партию покаянными заявлениями, прикрывая ими продолжение своей групповой антикоммунистической деятельности в рядах КП(б)Б и как чуждого элемента, игравшего на руку нацдемовской контрреволюции». Праз тыдзень — Бюро ЦК КП(б)Б зацвердзіла пастанову Прэзідыума ЦК ВКП(б)Б аб выключэнні У. Ігнатоўскага з партыі.

Надуманасць і абсурднасць абвінавачванняў, элементарная непісьменнасць яго фармулёўкі былі відавочныя. Але гэта не бянтэжыла арганізатараў расправы. Вядома ж, ніхто з іх і не мог падумаць тады, што з'яўляўся актыўным удзельнікам адной з рэпетыўнай ідэяна-палітычнага і фізічнага тэрору, ахвярай якога ён сам стане ў 1937 — 1939 гг. Да слова мовіць, у 1937 — 39 гг. як «ворагі народа» былі расстраляны амаль усе партыйныя і дзяржаўныя дзеячы БССР, у тым ліку і К. Гей і Р. Рапапорт, а таксама многія следчыя, якія падрыхтавалі інспіраваны працэс «СВБ». Тыя, што стваралі п'якельную машыну смерці, самі трапілі ў яе.

Пасля выключэння з партыі У. Ігнатоўскага пачалі запрашаць на допыты ў АДПУ. У архіве КДБ БССР у 29-томнай справе аб «СВБ» ёсць машынапісны пратакол нібыта сведчых

паказанняў У. Ігнатоўскага. Аднак гэты пратакол не падпісаны ні начальнікам сакрэтнага аддзела, які вёў допыт, ні У. Ігнатоўскім і не можа быць прыняты пад увагу як сапраўдны дакумент. Іншых матэрыялаў, якія б нейкім чынам пацвердзілі высунутыя супраць яго палітычныя абвінавачванні, у архіве КДБ БССР не знойдзена.

На заявы ў ЦК ВКП(б) у лютым і сакавіку 1931 г. з просьбай аднавіць бацьку ў партыі, з якімі звяртаўся старэйшы сын Ігнатоўскага Міхаіл, адказ быў адназначны — падстаў для партыйнай рэабілітацыі няма. Такая ж рэакцыя была і на ягоны зварот да Старшыні Прэзідыума Вярхоўнага Савета СССР К. Варашылава ў 1956 г.

Аднаўленне ў радах КПСС былога члена Бюро ЦК КП(б)Б стала магчымым толькі на шостым годзе дэмакратызацыі савецкага грамадства. Для аб'ектыўнага перагляду сфабрыкаванай персанальнай справы У. Ігнатоўскага не хапіла смеласці і прынцыповасці нават у такіх аўтарытэтных лідэраў партыйнай арганізацыі рэспублікі, якімі з'яўляліся К. Мазураў і П. Машэраў, хоць гэтае пытанне неаднаразова ставілася вучонымі і пісьменнікамі рэспублікі. Пад магутным націскам грамадскай думкі на гэты крок рашыўся Я. Сакалоў перад адыходам з паста першага сакратара ЦК КПБ.

У. Ігнатоўскі быў адноўлены ў партыі апошнім з тых, хто праходзіў па працэсе «СВБ». У чэрвені 1988 г. судовая калегія Вярхоўнага суда БССР вызначыла: «Постановление ОГПУ БССР от 10 апреля 1931 г. в отношении В. У. Ластовского, И. Ю. Лесика и других отменить и дело производством прекратить за отсутствием в их действиях состава преступления». Былі рэабілітаваны астатнія 16 чалавек, якія праходзілі па справе «СВБ».

Шасцьдзесят гадоў імя У. Ігнатоўскага лічылася ў чорных спісах лідэраў беларускага нацыяналізму. Увесь гэты час антыбеларускія, антынацыянальныя сілы на чале з партыйнымі функцыянерамі ад ідэалогіі, такімі, як А. Кузьмін, Ю. Смірноў, Л. Калыхан і інш., эксплуатавалі створаны ў канцы 20-х гадоў нацыяналістычны вобраз.

Для падтрымання атмасферы беларусафобіі нястомна працаваў апошнія 15 гадоў доктар гістарычных навук, прафесар А. Залескі, які, як і яго папярэднік па гэтым рамястве член-карэспандэнт АПН СССР Л. Абэцэдарскі, даўно дыскрэдытаваў высокія тытулы вучонага.

Роля А. Залескага ў глумленні над дзеячамі беларускай нацыянальнай культуры і навукі аналагічная той, якую адыграў у 20 — 40-я гады Л. Бэндэ.

Прывяду толькі адзін прыклад. У папцы матэрыялаў аб партыйнай рэабілітацыі У. Ігнатоўскага з 227 машынапісных старонак 91 належыць А. Залескаму. Сярод таго шматстаронкавага квазінавуковага смецця часцей за ўсё сустракаюцца такія ярлыкі-характарыстыкі, як «гларварь беларускага нацыяналізма», «махровы беларускі нацыяналіст», «ярыя монархист». «История никогда не простит этого преступления Всеволоду Игнатовскому!» — клікушнічаў А. Залескі ў адным са шматлікіх пісем у ЦК КПБ. Думаю, што гэтыя словы ў поўнай меры датычаць іх аўтара. Навуковыя чытанні, прысвечаныя 110-й гадавіне з дня нараджэння У. Ігнатоўскага, тыя матэрыялы, якія пра яго апублікаваны ў рэспубліканскім друку, завяршаюць ідэяна-палітычны і маральны суд гісторыі над ваўнуцымі антынацыянальнымі сіламі беларускага народа.

Уладзімір МІХНЮК.

СЛУХАЎ беларускую мову з вуснаў вучонага чалавек, паглыбляўся, асэнсоўваў пачутае. І мне багата і светла думалася, як думаецца пад знаёмую, глыбокага хвалявання музыку... Не збіраюся важна ўважліва ўхваліць словы прамоўцы, але не адзначыць не магу: які ж магутны род Гарэцкіх, які нязводны! МАЦІ са спеўнаю душою народа, СЫНЫ: аўтар неўміручых кніг — адзін; сусветнай славы вучоны, чым імем названа больш за дзесяць выкапнёвых жывёл і раслін, — другі. Унучка яе — чые на гук навоабмацан роднае слова і так падае яго, што возьмеш скупыя старонкі ўспамінаў і не адарэшся; унікі — шырокай дарогі навукоўцы: акадэмікі з паўтысяччай

ДУХОЎНАЯ АПАНТАНАСЦЬ

Максім ЛУЖАНІН

Як я апошні раз бачыў Максіма Гарэцкага

Не так даўно, здаецца, на вечары ў яго памяць, слухаў, што яму, магутнаму пісьменніку нашай зямлі, неўзабаве было б 90, і сам гаварыў тое самае.

А тым часам, амаль векавой адлегласці Максіма Гарэцкага ад нас сённяшніх, ці нас ад яго, не адчуваецца.

Ну, няхай гэта — шчаслівая ўласцівасць творчасці класічнай, інакш кажучы, сучаснай кожнаму часу. Тады чаму не адчуваю адлегласці ўзростаў? Сустракаліся больш за паўстагоддзя таму, а ён нібыта стаіць поруч, размаўляе з блізнікамі як з раўнёю, беспамылкова выбіраючы адпаведны ўзросту і круглядым слухачоў узровень гаворкі. Каб было цікава для абодвух бакоў, падвышаўся меншы да большага, мудрэйшага, цешачы і яго маладою непасрэднасцю.

І тут... Паўвекавая заслона адлегласці як быццам разыхалася ў бакі, і я ўбачыў яго, узнавіў час, уявіў месца, прыгадаў пару дня апошняй сустрэчы.

Так, год 1930, сярэдзіна лета, крыху пасля паўдня. Мы стаім пры скрыжаванні тагачасных вуліц Ленінскай і Савецкай, непадалёк ад будынка польскага консульства, плячым да вітрыны сталойкі № 3, дзе ў нэпаўскія часы быў вядомы рэстаран Фрыца.

Максім Іванавіч кіраваўся ад Камсамольскай, відаць, з Дома пісьменніка. Я пакланіўся яму і быў запынены працягнутай для прывітання рукою.

Гарэцкі выглядаў асвежана, лёгкай загарай было пазначана аблічча, звычайна бледнаватае ад няўпыйнай работы дый нядужасці — абывалася імперыялістычная вайна.

— Ці не патупалі дзе пад цяплейшым сонцам? — само сарвалася пытанне.

Максім Іванавіч скрыжаваў пальцы:

— Так, і ў чысцейшым паветры.

Са слоў патыхнула гаркота: адразу ўспомнілася калатня ў літаратурных колах, наскокі беларускай крытыкі, бязглуздыя абвінавачванні, размежаванне «Узвышша» на «правае» і на «левае» крыло, нязгоды ў «Польмі».

— Ці надоўга акрыяў? — Максім Іванавіч нядбала махнула рукою: — Цэлы месяц апеквалася мною дбайная ждчына, — ён назваў татарскае імя, — гэта назва санаторыі (тады пісалі: санаторыя і часопіс), дзе мяне падлечвалі. Бывалі ў тых краях?

Да санаторыяў мне не ўда-

прац і публікацый, той самы, чыя прамова ўзрушыла на гаворку, і донтар навук, складальнік вядомага бунтара. Нарэшце, самы малодшы ўнук, якога мы назаўсёды запамінілі па жменьцы лістоў да маці, напісаных перад нявыкапанай юнацкай магілай...

Гэта не адхіленне ў гісторыю роду, гэта цвёрджанне таго, якія рады нараджае родная зямля для свае моцы, красы і працягу жыцця. Тых асілаў спараджаюць усе землі свету і трымаюцца на іх, пакуль не народзіцца новых. Гэта не значыць, што гасне сіла і слава адшоўшых: яны свеціць, як і свяцілі, толькі з далейшае адлегласці. Цвёрда веру ў гэта, нават цяпер, налі на рэспубліку

Род Гарэцкіх

Тады наша літаратура зазнала першую высылку. Алесю Дудару, аўтару некалькіх зборнікаў вершаў і кулісвенкай крытыкі, давалася на некалькі год перабрацца, праўда, не так і далёка, усяго ў Смаленск. За што? Называлі верш «Пасеклі наш край», адзін гэты радок — і толькі — перадавалі знаёмыя, паўтарала крытыка.

З таго даволі даўняга здарэння пачалася першая вулічная размова з Максімам Іванавічам, Магчыма, і ён ведаў не больш пра тое, што напісалася і было пакарана, аднак асуджэння не ўтаіў. І сам выладак, на яго думку, непрыстойны, дый аўтар верша... Ці верыць яго недвухсэнсоўнаму вершу — пратэсту супраць рыжскай мяжы, ці артыкульцам пад псеўданімам Тодар Глыбоцкі, дзе абгнюваліся і звываваліся ў неіснуючых грахах таленавітыя і сумленныя літаратары... Дзівакі, няспелыя мазгі могуць палічыць яго за нацыянальнага пакутніка ды, чаго добрага, рынуцца наследаваць... Каму яно патрэбна, такое ўшанаванне, апрача непрыемнасцей нічога не зычыць...

Не шмат тады сказаў Максім Іванавіч, яшчэ менш я зразумеў ягоныя словы. Але ж абодва разы ён запынаў мяне сам, і трэба ж, на адным і тым жа месцы, першы абзываўся, пэўна ж, нешта змушала яго на гэта.

Зусім блізка бачу сціплую постаць сярод вулічнага тлуму, бацькоўскія паднятыя на мяне вочы, чую пытанне, дзе збіраюся летаваш, Пэўных намераў у мяне яшчэ не было, адказаў, што спакушаюць на Дзвіну, павандраваць па Віцебшчыне, зірнуць у вокны яе шматлікіх азёр.

Максім Іванавіч ажывіўся, назваў некалькі памятных мясцін у Полацку і пашкадаваў: на ягоную радзіму, Амсіслаўшчыну, нешта не цягне вандроўнікаў. Хоць у самім Амсіславе ёсць чаго паглядзець, ёсць што ўспомніць, хоць бы Трубяцкую раэну. А наогул — край беднаваты, Маўляў, вы, случакі, у параўнанні з нашымі сялянамі — фальваркоўцы.

Пасля пацікавіўся, з кім намерваюся ехаць. Пачуўшы ў адказ прозвішча паэта, з якім тады сябравалася, Максім Іванавіч чамусьці спытаў, ці не лепей падавацца дадому, аднаму, без сяброў.

— А я ў сваёй вёсцы набыўся. Да людскай ракі паўдня тупаць, і лесу блізка няма.

Максім Іванавіч запытальна зірнуў на мяне. Маўляў, што ты, хлопец! Некалі будзеш рады на роднай мясціне кожны каменчык рукамі абцёрці.

Гэта чыталася ў ягоным позірку, але не сказаў, толькі напамінаў Скарынавы словы пра пчалу, што прылятае ў свой вулей.

А як мне было сказаць яму, што «вулля» таго ў мяне няма: хата трухлее пад гнілым дахам

абрынулася вынішчальнае ліха, якое не параўнаць з набегамі ханаў і нават з трохгадовым лютаваннем фашыстаў. Ліха страшнае! Мы не ведаем сапраўдных памераў акупацыі радзеньскага. Ні сапраўдных памераў выпрабаванняў, якія нам пагражаюць сёння і заўтра, не ведаем, як ратавацца і што ратаваць ад наслання. А робім выгляд бадзёры, вяртаемся ў панінутыя сядзібы самі ды яшчэ з дзецьмі, каб раслі і вучыліся на бацькоўскіх мясцінах. Або адсяляем людзей так марудна, што радыяцыя размазваецца па ўсёй рэспубліцы.

Разгортваючы перад вачыма лёс часу, лёс народа, працу літаратуры, зараз няцяжка сумеца: а як жа і што ж рабіць

без догляду. Маці туліцца каля замужняй сястры, а бацька памёр. Застудзіў і без таго хворыя лёгкія, вяртаючыся дадому з-пад Старых Дарог, дзе яго, разгледзеўшыся, высадзілі з эшалона раскулачаных. Выпусцілі разам з некалькімі селявымі суседзямі, што таксама і на сярэднюю не цягнулі — па гектары зямлі на душу, у нашай сям'і разам з сенажацьцю было гектары чатыры-пяць.

Максім Іванавіч яшчэ раз пахваліў месца, куды перабраўся жыць, пажадаў мне добрай дарогі і развітаўся, я ж чамусьці не рушыў у сваю дарогу, а глядзеў яму ўслед, пакуль не схаваўся светлая кепачка за куліны домам.

Гаворка ўзрушыла. Сапраўды, чалавек на добрых пятнаццаць год старэйшы, у каго за плячымі веданне скарбаў культуры свету, кнігі прозы вышэй чым першага класу, гісторыя нашай літаратуры і многа-многа ўсяго, у чым выяўляўся ягоны «самародны талент» (Карскі). І ён, як раўню, як «цэзку» адсутнага Максіма, спыняе на вуліцы лайдакаватага юнака! І гаворыць, не даючы адчуць ані кроплі са сваіх шматлікіх пераваг, не дазваляючы, аднак, сабе адступіцца ад уласнай думкі, як ён рабіў заўсёды, або пайсці за якім-небудзь іншым поглядам.

Адна толькі з пераваг, калі можна так сказаць, не ўспомнілася тады — сумнае ўласнае дасведчанне: Гарэцкі пабыў за лужыцкімі кратамі, пакаштаваў і высылкі з Вільні ў Дзвінск.

Чалавек з пранікнёным розумам даследчыка, надораны чутым сэрцам пісьменніка, прадчуваў многа чаго благага, над галавой згусалі хмары, захадзі да гэтага рабіў і мясцовы друк і цэнтральны, і хацеў перасцерагчы маладых.

Калі я вярнуўся з падарожжа, Гарэцкага ўжо нельга было папітаць на вуліцы.

Сяброўства Гаўрылы Іванавіча

Напэўна, захвалываліся б і вы, калі б давалася разгарнуць гэтую кнігу. Гадоў ёй за 60, старонак мае 170, а паасобнікаў выйшла ўсяго 25. Нават у наш не дужа спрыяльны для беларускамоўных выданняў час такі тыраж падаецца больш чым сціплым.

Гэтая акалічнасць, амаль поўная недаступнасць кнігі чытачу і даследчыку, абавязвае хоць бы да кароткага напамінку пра адну з раннях, але вельмі каштоўных работ сусветна вядомага, чым імем — паўтару — ахрышчана больш за дзесятак выкапняў, беларускага акадэміка.

Выйшла яна ў 1928 годзе, грэф: «Інстытут Беларускае культуры, адзел прыроды і гаспадаркі», назва «Межы Заходняй Беларусі ў Польшчы (нацыянальны склад насельніцтва Заходняй Беларусі)», аўтар — Гаўрыла Іванавіч Гарэцкі.

Сур'ёзны вучоны, хоць яму ў часе напісання недацягвала да трыццаці, сам акрэсліў, куды і на што, на якую мэту скіравана ягоная работа, якая руспасць падымала і непакоіла яго, Скажам сваімі словамі: трэба было замацаваць у народнай па-

далей? Не абы-які і не абы-што, а справу сапраўдную, выбіць найбольшую колькасць магчымых для сябе ВОКАУ, як назалі малыя ў вёсцы, ці ачкоў, як прапаваюць слоўнікі, для выжывання, для хадзі далей.

Шукаючы ў гэтым скрутным становішчы выйсце для сябе, падумаў, што адзіны ратунак — знайсці новую мерку патрабавальнасці, яшчэ не ўжываную, але, канечне, патрэбную. Магчыма, гэты занятак ужо не па гадах. Тады будзем рабіць намаганні, каб захаваць памяць пра сейбітаў неўміручага добра.

мяці нядаўнюю гістарычную несправядлівасць, кару без віны — раз'яднанасць на невядома як доўгі, магчыма, назаўсёды тэрмін, што спасцігла наш народ. Больш за гэта: трэба было сцвердзіць неад'ёмнае права народа жыць адною дужай сям'ёю, у адной дзяржаве, жыць і дыхаць, як людзям самім жадаецца.

Паслухаем аўтара: «Разуменне «Заходняй Беларусі» толькі тады будзе лёгічна адмежавана ад іншых геаграфічных разумненняў, калі будзе адмежавана ад іншых абшараў Польшчы сама тэрыторыя Заходняй Беларусі».

І далей: «...гістарычныя і эканамічныя межы разам амаль супадаюць з межамі нацыянальнымі, асабліва на захадзе Беларусі, аднак прымаць нацыянальнай мяжы, мяжы этнаграфічнай, павінен быць высуцены з усёй катэгарычнасцю. Нацыянальныя межы ў гісторыі найноўшага часу мелі і пэўна захаваюць надалей досыць значны ўплыў». Да гэтага скажам зроблена спасылка на кнігу Р. Умястоўскага «Палітычныя, натуральныя і абаронныя межы ў часе вайны і міру», Кракаў, 1925, с. 106: «Межы сённяшніх, багатых чалавечымі рэсурсамі дзяржаў становяць народнае свядомасць і воля, а ўжо ў нязначнай ступені фізіяграфічныя ўмовы. Проста наадварот таму, як вылося праз вайну».

Спасылка дадзена дробным шрыфтам і па-польску, даўляюцца перакласці самому, каб не рабіць клопату чытачам.

Апрача навуковай каштоўнасці, кніга мае вялікую цікавасць, і вось у чым. Мой паасобнік уводзіць нас у моцную садружнасць маладой навукі і маладой паззіі, у цэлае сябраванне слова і думкі двух сваіх выдатных прадстаўнікоў. Пра гэта скажам па гэтай, а пакуль пазнаёмімся крыху з самай працай.

Кніга абавіраецца на мноства разнамоўных крыніц, найбольш рускіх і польскіх, адзначаючы прадзвіжыя меркаванні накітал: «Межавая рыска Ружыцкага транштату... мае розныя дадзеныя для стабілізацыі ў якасці сталай мяжы» (Römer). Аднак малады вучоны, з фактамі ў руках, смела спрачаецца з некаторымі (З. Ромэр, М. Хандэльштам), бо сапраўды, калі змоўчаць, калі чытаеш, нібы «Беларусь не складае суцэльнае геаграфічнае краявідае індывідуальнасці», нібы «беларусы, як адзінага народу з нацыянальнай свядомасцю, не бачым». І далей «...у большавай часе літаратурная мова слаба даходзіць да вёскі і ў маладой ступені з'яўляецца чыннікам, што уніфікуе мову народу, хутчэй ёсць пасрэдным, які робіць лягчэйшай яе русіфікацыю», — гэта ўсё з артыкула М. Хандэльштама.

З належнай пашанай ставіцца аўтар да прац Е. Р. Раманава і Я. Ф. Карскага, не забываючыся на мудрую выснову: «Адзінае, што больш упарта трымаецца ў беларусаў, — гэта іх мова», але выказвае сумняванне ва ўгрунтаванні акадэмікам паўднёвых межаў Горадзеншчыны і Міншчыны.

Следам за беларускім тэкстам ідзе рэфэрат работы паняўскага, падаюцца двухмоўныя табліцы і картаграмы з весткамі пра колькасць беларускага насельніцтва ў розных павятах і воласцях Заходняй Беларусі. Гэта частка, як на маё вока, найбольш цікавая і працаёмкая ў кнізе, бо змяшчае ў сабе весткі пра этнаграфічныя межы беларускіх паселішчаў і выяўляе іх нацыянальны склад, асцельсць асноўнай нацыянальнасці, рост ці спад асобных катэгорый жыхароў у тым ці іншым раёне.

Навучанне і Адраджэнне

На сумесным пасяджэнні рады Саюза пісьменнікаў Беларусі і Міністэрства народнай адукацыі БССР, якое адбылося ў Доме літаратара, разгледжана пытанне: «Выкладанне беларускай мовы і літаратуры ў школе: стан, новыя падыходы і канцэпцыі». Пасяджэнне адкрыў і вёў старшыня рады СП В. Зуёнак. З дакладам выступіў кандыдат філалагічных навук А. Яскевіч. У сваім слове ён галоўную ўвагу звярнуў на неабходнасць гуманітарнай і гуманітарызаванай выхавання ў школе, вяртання да нацыянальных вытокаў. Зверот нацыі да сваёй мовы і літаратуры патрабуе стварэння Кнігу (зборны вобраз) нацыянальных, духоўных пачаткаў, якая б грэла чалавека ад школьнай парты да самага яго скону. На думку А. Яскевіча, сучасныя падручнікі сацыялізаваныя і нават палітызаваныя. Сёння гэтага неабходна пазбаўляцца, бо сацыялізаваная педагогіка — адмаўленне самога жыцця. Чалавечую ж душу нельга выхоўваць на адмаўленні таго, што было раней. Прамоўца меў на ўвазе найперш вялікае гістарычнае мінулае беларускага народа, усёй нацыі. А. Яскевіч спаслаўся на вопыт падручнікаў, напісаных народным песьняром Якубам Коласам. Чаму б да гэтага вопыту не звярнуцца сёння?

Першы намеснік міністра народнай адукацыі БССР Л. Сухнат, адзначаючы плённасць кантактаў асобных пісьменнікаў з Міністэрствам, са школамі, з выдавецтвам «Народная асвета» (называліся прозвішчы А. Клышкі, Р. Шкрабы, В. Віткі, А. Рагулі, Б. Сачанкі, А. Мальдзіса, В. Чамарыцкага, У. Ліпскага і іншых), заўважыла, што гэтыя сувязі павінны пашырацца. У выступленні Л. Сухнат закраналіся праблемы пераходу школ рэспублікі на беларускую мову навучання, выдання падручнікаў і выпуску літаратуры ў серыі «Школьная бібліятэка».

Шырокае кола праблем ахапіў Б. Сачанка, але ўсе яны зводзіліся да аднаго: тое, як будзе выконвацца Закон аб мовах у Беларускай ССР, які п'ён прынясе ён, залежыць ад кожнага: і ад пісьменнікаў, і ад настаўнікаў, і ад міністраў і ад рабочых. Аднак хацелася б чынаць большых зрухаў. Міністэрства народнай адукацыі — пакуль што адзінае міністэрства ў рэспубліцы, якое распрацавала доўгатэрміновую праграму па канкрэтным выкананню Закона. Сваю праграму распрацаўвае і ЦК Кампартыі Беларусі, а вось у Міністэрстве юстыцыі прытрымліваюцца іншай думкі. Маўляў, не можна быць ніякага прымусу. Але пра яны прымуся, вынікае з выступлення Б. Сачанкі, можа іса гаворка, калі народу вяртаецца тое, на што ён мае права. Нельга забываць: не загаворыць па-беларуску ўвесь народ, не загаворыць і дзеці. Як і іншыя прамоўцы, Б. Сачанка гаварыў пра падрыхтоўку новых беларусамовных падручнікаў, новае, грунтоўнае і аб'ектыўнае асветленне грамадска-палітычных і літаратурна-мастацкіх працэсаў 20—30-х гадоў.

На пасяджэнні выступілі таксама пісьменнікі М. Грынчык, У. Калеснік, А. Клышка, А. Лойка, А. Рудцак, загадчык лабараторыі праблем літаратурнай адукацыі Беларускага навукова-даследчага інстытута адукацыі М. Лазарук, начальнік упраўлення дашкольнага выхавання Міністэрства народнай адукацыі БССР Т. Карасцялёва, галоўны рэдактар выдавецтва «Народная асвета» В. Жарыкаў.

НАШ КАР.

У РЕДАКЦЫЮ «ЛіМа»

У майей публікацыі «Біць ідэяна-свадомымі» («ЛіМа», № 19 за 10 мая 1991 г.) памылкова названа прозвішча А. Петрашэвіча, які ў 1974 годзе не з'яўляўся загадчыкам аддзела культуры ЦК КПБ. На гэтай пасадзе ў той час працаваў С. Марцэлеў.

Прашу апублікаваць папраўку.

Славамір АНТАНОВІЧ.

праз год абодва сябры пачалі адбываць — за добрыя свае справы і намеры! — незаслужанае пакарэнне. Дубоўка — высылка, паступова ператвораную ў амаль пажыццёвую катаргу, Гарэцкі — спецлагер у Карэліі, на які яму была «ласкава» заменена «вышэйшая мера пакарэння».

Нельга не ўспамінуць памяць Януба Коласа і яго турботу пра лёс гэтых людзей, «шчодрата абдараваных талентамі», як ён гаварыў. Дубоўку ён бачыў на чале айчынай пазіі, а Гарэцкага — на чале нашай навукі, Прэзідэнтам Акадэміі Навук. Расказаў, што пасля абароны дысертацыі вучоныя масквічы гаварылі Гаўрылу Іванавічу: каб толькі можна было, мы б прысудзілі вам ступень у дзвюх галінах навукі адрозна: па геалогіі і па географіі. І Колас ступаў ва ўсе дзверы, куды толькі мо, дамагаўся свайго, аднак Гаўрылу Іванавічу нават у Мінску не выпала тады застацца, вярнуўся ў свой падмаскоўны Дзедаўск. Адуль ён прыслаў мне тоўсты том: «Аллювій велікіх антропогенных праект Рускай равніны». Каюся, не адолеў кнігі, пры ўсім жаданні, з прычыны суцэльнай свае непадкананасці ў гэтых справах. Затое надпіс хаваў: прывесці яго цалкам саромеюся: перахваліў мяне Гаўрыла Іванавіч! Залічыў у «першастваральнікі пазэтычнай гісторыі беларускіх рэк» («На новых прасторах»), дадаў, што ў яго наступных манаграфіях «навуковае прозае выказваюцца тыя ж думкі і пачуцці...»

Не ведаю, як складала яму падзяку, дзе ўпершыню пашанцавала паціснуць руку. Бачыцца даводзілася мала, хоць і хацелася часам паслухаць ціхі голас, сустрэць удумлівы позірк, які сягнуў так глыбока ў мінулае вялікіх Волгі і Дняпра, а значыць і народа. Бо людзі ж заўсёды жылі на водных артерых зямлі, гарнуліся да іх, карміліся з іх ласкі і даглядалі, а не загнюшвалі, як на выперадкі стараемся мы ў асобе перайначвальнікаў і спрамляльшчыкаў плыняў, паваротчыкаў спрадвечных рэк.

Аднак даводзілася хапаць сябе за руку: куды ты? Адбіраць час, трываючы думку, турбаваць руку, якая намерваецца занатаваць яе... І яшчэ адно стрымлівала: Гаўрыла Іванавіч, гасцінны гаспадар, меў звычку праводзіць сваіх гасцей не да парога кватэры, а на двор, ды яшчэ і прытрымаць дзверцы машыны, стоячы на ветры з голай галавою...

Ці бачыліся і як сустрэліся Гарэцкі з Дубоўкам, ужо спрэс абеленыя ад выдуманых прыві? Сведчанні таму ёсць. Хоць бы фота сяброў ва ўспамінах Г. Гарэцкай («ЛіМ», 1988, № 48). Пазначаныя часам і дарогамі, але свежыя, уладжаныя сустрэчай абліччы. Так і здаецца, абзавуцца адзін да аднаго з сардэчным «браток», запісаным у Дубоўкавым аўтографе на картцы.

Дадам яшчэ пра колішні Коласаў клопат. Адночы, проста ў дзвярах, ён сустрэў мяне па-трабананнем: — Чытай! Пазнаеш, хто піша? Я часта чытаў рукапісы і ведаў Дубоўкаву руку, зірнуўшы раз, ужо не забудзеш. На дзвюх старонках школьнага сшытка ён здолеў змясціць усю нялёгкую гісторыю сваіх пакут, вандровак за 17 гадоў, бяда ягоная выразна вырасталася са стрыманых слоў, чуўся глухі стог: «Памажы, дзядзька!» Але ён помачы не прасіў, проста расказаў, што такое крыўды не павінна быць на белым свеце.

— Я ўжо адлісаў яму. І яшчэ куды трэба паслаў — тэрміноваю поштай, — сказаў Колас, не чакаючы, пакуль дачытаю.

Вось як быў уражаны! Так перажываў наноў усю глыбіню няшчасця, што спасцігшае пэрта і літаратуру, што, хвіліны не марудзячы, адрозна ж рушыў на дапамогу чалавеку, бо той ужо недзе жадаў-жадаў ды ўсе жданкі паёў ждучы, глядзеў-глядзеў ды ўсе вочы пасляпіў выглядаючы, як гаварылі ў народзе.

Вось і ўсё, што было недаказана пра адно сяброўства, а больш пэўна — братэрства.

першае, да аднавання з прыродай, крыніцай, адкуль бяруць пачатак усе мастацтвы, абавязвала прафесія, выбраная не абы-як, а паводле душэўнага складу. Поруч ішоў уплыў і прыклад старэйшага брата Максіма, ужо акрэсленага напэўна літаратара, складанне з ім першага руска-беларускага слоўніка (Смаленск, 1918), пашырэнне культурных даляглядаў праз чытанне.

Нарэшце — Купала! У яго гасцяваў, слухаў, вучыўся разумець лёсы краіны, разам з Максімам Іванавічам жывучы ў Смаленску. І многа чаго зразумеў, запомніў назаўсёды. Нездарма ж да кнігі «Межы Заходняй Беларусі ў Польшчы» быў дапісаны своеасаблівы эпілог — вершаванні!

На апошняй старонцы беларускага тэксту, паведаміўшы, што польскае асудніцтва складала зусім нязначны працэнт у насельніцтве Заходняй Беларусі (ад 0,02% у Ашмянскім і Свянцянскім паветах да 0,98 у Наваградскім і 1,14% у Баранавіцкім), аўтар робіць вывад:*

«Заходняя Беларусь на многія дзесяці гадоў, захавала свой асноўны беларускі характар, нягледзячы на ўсе перашкоды для развіцця беларускае культуры ў Польшчы. Межы Заходняй

Маскве, не страціла расісцых інтанцыяў прынарачанскай гаворкі, яна хораша і працяжна вымаўляла самую ж дадзенае імечка, і хіба што пры гасцях толькі чужых ці малазнаёмых, збіралася на зусім нязвычайнае «Ва-водзя».

Такія звароты адзін да аднаго сведчаць не проста пра дружбу, тут зусім відавочна душэўнасць, блізкасць духоўная, калі хочаце.

Доказаў таму — не шунаць. Яны амаль аднагодкі, у адзін час жылі і вучыліся ў Маскве: Гарэцкі — у Ціміразеўскай акадэміі, Дубоўка — у Брусаскім інстытуце. Сустрэча была дзе, шырока працавалі на збліжэнне студэнцкіх зямляцтваў, вабіла светлымі талентамі драматычная студыя, будучы Коласаўскі тэатр. Яднлі і зямляцкія страты: заўчасна загінулі студэнт Паўлюк Жук і сястра Гарэцкіх Ганна, якой Дубоўка прысвяціў верш. Напэўна, і яна, як усе ў гэтым магутным родзе, выказвала немалыя здольнасці, бо патрапіла ж у тыя нялёгкія дваццатыя, амцислаўскай дзючыннай быўшы, на навуку ў Маскве. Дый светлай душы, відаць, была, бо помнілі яе да апошніх сваіх дзён браты, прыгадваў ў лістах. Мансім Іванавіч, едучы з Вялікае высылкі цераз Маскву, адрозна завітаў на сестрыну магілу.

Напэўна ж сябры, Уладзік і Гурый, мелі магчымасць пазней бачыцца і ў Беларусі.

Гарэцкі па сканчэнні навукі вёў кафедру ў Горках, потым

Грунтоўца згаданыя табліцы і картаграмы на дадзеныя многія перапісы: 1897, 1916 (нямецкі), 1919 і 1921 (польскія) гадоў.

У канцы даецца спіс воласцей (гмін) у 239 паветах, з якіх складалася тэрыторыя Заходняй Беларусі ў Польшчы.

Не прымаючы на веру статыстыкі з яе неабходнасцю выходзіць на так званыя «сярэдня» лічбы — піў не піў, а па п'ятнаццаць літраў на кожную душу ўсё роўна прыпадае, — я чытаў знойдзеную кніжку, адклаўшы сенсацыйныя, не выдаваныя дасюль у нас мемуары і найноўшыя цуды дэтэктыўнага жанру.

Ну як адарвешся, скажам, ад табліц, калі ў іх следам за графю «Беларусы» ідзе дзіўная, здавалася б, нацыянальнасць «Тутэйшыя» (Кобрынскі, Слонімска і іншыя паветы). Мала таго, што абзываецца тут бізуном і дубцамі ўсечаная ў свядомасць чалавеку асяцярга — не прызнавацца, на ўсякі выпадак, хто ты ёсць, або валіць свае нават самыя запаветныя думкі на чые-небудзь плечы, на «таго» («не скажа «я мяркую», а ўсё — «як той кажаў»). Тут ужо дыхае выхадам на літаратуру. «Тутэйшыя» халпала і ў горадзе і ў вёсцы. Не звяліся яны ў першыя паслярэвалюцыйныя гады, пракіда-

юцца густавата і ў нашым дні, цураючыся роднай мовы, баючыся чым-небудзь сивердзіць сябе нават перад пагрозай вымірання нацыі ад чарнобыльскай бяды.

Куды як шырока глядзеў і далёка бачыў Янка Купала! Усё роўна як знайшлі мы яго «Тутэйшыя», толькі праз многа дзесяткаў год вызваліліся яны з поцемку, затрымалі іх не хто іншы, як таксама «тутэйшыя» — сакратары і міністры, гісторыкі і мовазнаўцы — усіх не папішаш.

Аднак бліжэй да пачатага. На тытульным аркушы кнігі надпіс:

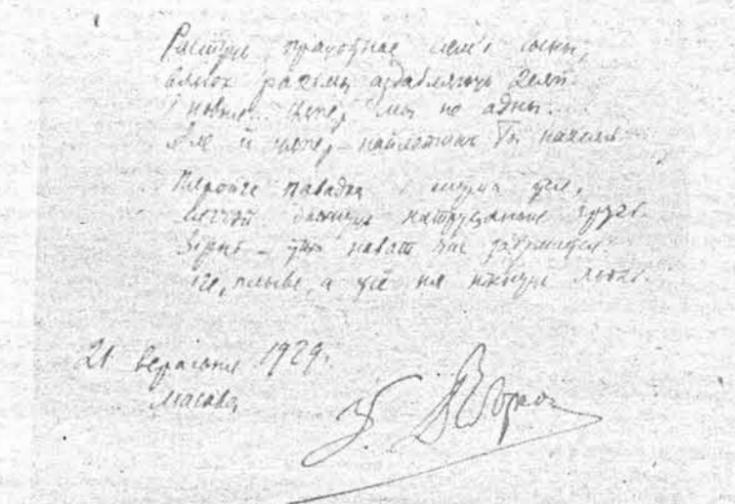
«Любаму майму Уладзіку. Гурыйк. 31.ІІІ.29. Менск».

Хоць і трывалам чорным, можна сказаць, невывішчальным, — ведаю, сам карыстаўся! — чарнілам напісаны, а модна змянілі дарчыя слоўцы, як-нітак столькі гадоў пратрывалі на паперы, але ж утрывалі і выразна прамаўляюча да нас.

Гурый — памяншалнае, ласкавае імя Гаўрылы Іванавіча, мусіць, спадарожнічала яму з маленства, звярталіся так маці і старэйшы брат пазней і зусім, здаецца, нядаўна малады голас гукнуў аднойчы: «Дзядзька Гурый, да тэлефону!»

Мусіць, так мякка хацелася звяртацца да яго, бо сам гэты чалавек меў вялікую ласку да людзей. Адночы, усламінае пляменніца, ад яго збег шафёр, прыхапіўшы гадзіннік. «Ці не ўсё роўна, у чый кішэнні гадзіннік будзе, галоўнае, каб цікаў!» — сучешны сябе Гаўрыла Іванавіч.

Уладзік — гэта Уладзімір Дубоўка, пэрт, чый голас так багата абяцаў не аднаму нашаму дому і так бязлітасна быў заглашаны на лагерныя і выслачныя дзесяцігоддзі. «Уладзік» казалі на яго добрая палавіна Мінска і многія масквічы. Маці, доўгі час жывучы ў

стаяў на чале Інстытута ў Мінску, удзельнічаў у рабоце тагачаснага ЦВК, і на адной з сесій выказаў думку, што свіння — паваждай, які можа вывесці краіну на сусветны рынак. Прыводжу меркаванне па памяці, а багачкаўскае слоўца перадаю дакладна.

Дубоўка заставаўся жыць у Маскве, але часта прыязджаў у Мінск. Ён уваходзіў у кіраўніцтва «Маладняка», праводзіў першы пленум і з'езд гэтага аб'яднання (1925 г.), выходзіў з яго (1926 г.), наладжваў работу новага літаратурнага згуртавання «Узвышша» (1926—1930 гг.), часта друкаваўся і быў адным з рэдактараў аднайменнага часопіса.

Вось у адзін з прыездаў у беларускую сталіцу, як відаць, і падараваў яму Гаўрыла Іванавіч свежую кніжку. Кніжныя падарункі былі і раней. З Польшчы ён прывёз кнігі вершаў У. Бранеўскага і К. Вежыньскага, а таксама «Сёмую восень» і «Сакрат у танцы» Юльяна Тувіма. Вельмі зграбна выглядалі зборнікі: на адменнай паперы, у крэмавых, ціснутых золатам вокладках і са старажытным знакам агню на вокладцы. Мы ведалі, гэты сімвал прысабачылі фашысты, і крыху боцкіліся ад кніжак. Толькі ўзяліся чытаць, усеўладная сіла пазіі перамагла часовую боязь. Кніжкі тыя нейкім цудам перахаваліся, вярнуліся да мяне пасля вайны.

Так, адзін сябар, пабыўшы за мяжою і зрабіўшы пэўныя здабыткі для ўзбагачэння ведамі сябе, турбаваўся, каб не заставаўся ў няведанні дружба, каб лепшае з постулу літаратуры суседняга народа не мінула і яго.

Выбар прывезеных кніжак сведчыў аб літаратурных густах і нахілах таго, хто іх падараваў. Любасць да літаратуры растлумачыць не цяжка. Па-

Беларусі будуць набіраць усё большай трываласці і нязменнасці».

Гэтыя два сказы падкрэслены фіялетавым чарнілам, ніжэй тым жа колерам цвёрдая рука запісала верш:

Я веру танка — межаў не сатруць,
ня знішчаць людз нашага ніколі.
Гады змяніліся, гады ідуць,
а беларусам шапаццяць таполі.

Гайсае крыўда праз палеткі скрозь,
сьляды глыбокія нам крыўда панідае.
Але, — калі надзея ў сэрцы ёсць, —
напэўна доля будзе нам другая.

Растуць працоўнае сям'і сыны,
влянок радзімы аздабляюць дзеляй.
І новыя... Цяпер мы не адны...
Але й цяпер — найлепшая Ты надзеяй.

Пяройдзе павадка і шума ўсяя,
лягчай дыхнуць натруджаныя грудзі.
Зірні — ўжо нават час задумаўся:
ідзе, плыве, а ўсё ня нічунца людзі...

Ул. Дубоўка.

21 верасня 1929 г.
Масква.

Так перагукнуліся два братнія галасы: адзін — з Мінска, другі — з Масквы. Чутны ў іх нязломная вера і парыванне ў будучыню, яна бачылася ў разняволенай — без здэкаў і змусаў — краіне, радзіме вольна распрастаўшага плечы народа, для якога на ўсю моц будуць працаваць яны.

Не ўсе надзеі спраўджваюцца. Ці не былі гэтыя перазовы апошнімі? Недзе прыкладна

* Ва ўсіх цытатах захавана аўтарская пунктуацыя і тагачасныя праваліс. На жаль, няма магчымасці перадаць значны для дыфтонгаў дз і дж, з якімі напісаны верш Ул. Дубоўкі і друкаваўся часопіс «Узвышша».

«ПЕСЕНЬ - ЗОР ЛІРЫЧНЕЙШЫ ПАЭТ»

Пашанцавала мне прысутнічаць на ўрачыстым адкрыцці другога пленума праўлення СП СССР. Адкрыццё гэтае адбылося ў Доме ўрада ў Менску. Калі не памыляюся — у 1935 годзе. Урачыстае адкрыццё, дзеля нейкіх прычын палітычнага характару, вылілася ў цэлую маніфестацыю. Пленум віталі армія, рабочыя, розныя грамадскія арганізацыі, піянеры. Для работы пленума быў абраны Менск менавіта дзеля ўсё тых нейкіх палітычных меркаванняў. На пленум прыбылі дэлегацыі пісьменнікаў ад усіх рэспублік. У Менску працавала і вызная рэдакцыя «Літэратурнай газеты». Сталіца рэспублікі была перапоўнена дарагімі гасцямі. Старшыня ЦВК Беларусі Чарвякоў у сваім прывітальным слове прызнаваўся, што нялёгка было Менску прыняць столькі гасцей, размясціць іх у гасцініцах, але што ўрад пастараўся зрабіць усё магчымае, каб госці ў беларускай сталіцы пачувалі сябе як найлепш, і прасіў прабачыць, калі што не так, як хацелася б. Янка Купала вітаў гасцей сваім вершам. Цёпла былі ўспрыняты ягоныя радкі:

Прывет вам, вольныя паэты,
На беларускае зямлі.

Надта доўга і суха гаварыў аб дасягненнях беларускай эканомікі старшыня СНК Галадзе. У прэзідыуме сядзеў, апрача Чарвякова, Купала, Коласа, Галадзе, Броўкі, Асееў, Ціханавіч, Пастэрнак, Новікаў-Прыбой і некалькі іншых асобаў, якіх я тады не мог распазнаць. Апрача прамоваў, чыталіся вершы. Памятаю, Броўка чытаў свой новы твор «Мінеральныя воды». Крычаў, аглушаў радкамі з гэтага твора: «На Мелітопаль! На Мелітопаль!» або такімі радкамі, як: «Акалее шакал, а не знойдзе дарогі». Асееў выцягаў шыю, прыслухоўваўся да Броўкавага чытання, хацеў, відаць, зразумець громкую, рэвалюцыйную рыторыку Броўкі. Пастэрнак чытаў пераклады з грузінскіх паэтаў, і тыя, на запрашэнне перакладчыка, узнімаўся, каб паказаць публіцы. Я ўпершыню меў магчымасць пачуць шмат каго з вядомых мне паэтаў і пісьменнікаў, назіраць за імі, ваімі кумірамі, валадарамі маіх дум. Звяртаў на сябе ўвагу сваімі паводзінамі прыгожы, як дэндзі аранжэты, Іосіф Уткін. Ён не сядзеў на адным месцы, а шпაცыраваў у праходах, ці выступаў сябе, грацыёзна апіраючыся локцем аб сцяну. Ідучы праходам, ён злёгка кульгаў. Мне казалі, ён імітаваў кульгавага Байрана. У сувязі з гэтым мне прыгадаліся радкі з эпіграмы Маякоўскага на Уткіна, дакладней — адна рыфма. Не памятаю цалкам радка, але Маякоўскі смяяўся з пацугаў Уткіна страчыць агіткі

«хламовыя,
Цікаўнасць да Уткіна я займаю, прачытаўшы ягоную «Паэму пра рыжэга Мотэла». Прыгадаецца адна строфа з гэтага твора Уткіна:

Счастье по-разному курится,
У разных мест.
Мотэл мечтает о курице,
А курица рабин ест.
Мне гэты твор падабаўся, дармо, што хадзілі чуткі, быццам гэты твор напісала ягоная маці.

Але не пра гэта ўсё мая гутарка. Я хачу тут раскажаць пра лірычнага паэта «песень-зор», пра беларускага паэта — Уладзіміра Хадыку, з якім мне давялося пра жыць адну суровую зіму ў Новаіванавіцкім лагеры.

Ды найперш скончыў з пленумам.

Сваю працу другі пленум праводзіў ужо не ў Доме ўрада, а недзе ў будынку па вуліцы Энгельса. Не буду прыгадаць пра ўсе даклады, якія былі прачытаны на гэтым пленуме. Адзначу толькі доклад Андрэя Александровіча пра беларускую савецкую літаратуру. Няма патрэбы гаварыць аб тым, з якіх пазіцый разглядаў Александровіч беларускую літаратуру — ён карыстаўся ўсё той жа слаўтай рапаўскай «дактрынай» класавасці і іншай ейнай атрыбутыкай. Досыць таго, што месца ў беларускай савецкай літаратуры Уладзіміру Хадыку не знаходзілася. Пачэснага месца. Александровіч з высокай трыбуны безапеляцыйна заявіў, што пэўны творчасць Хадыкі не мае сацыяльнага, грамадскага значэння. У прыватнасці ён даў такую ацэнку зборніку Хадыкі «Радасны будзень», які толькі што быў выйшаў з друку. Хадыка сядзеў прыгнечаны, сумны, маўклівы. Што ён мог сказаць усемагутнаму тады Александровічу? Уся плённая, таленавітая творчасць выдатнага паэта была закрэслена рукой бяздумнага палітрука ад літаратуры.

Ды засмучанаму, зацкаванаму паэту Хадыку неспадзявана надышла падтрымка. Адкуль? Не з боку беларускіх калегаў. А з боку рускага сабрата па пяру.

На наступны дзень, пасля даклада Александровіча, узыйшоў на трыбуну Мікалай Асееў. Не памятаю ўжо, якая тэма была ягонага выступлення, але ён знайшоў у рамках сваёй тэмы і месца для ахаенага Уладзіміра Хадыкі. Я, казаў ён, уважліва праслухаў цікавы доклад таварыша Александровіча, мяне зацікавіла ў гэтым дакладзе ацэнка творчасці майго беларускага калегі Уладзіміра Хадыкі. Я, на жаль, не знаём з творчасцю Хадыкі і не збіраюся гаварыць пра яе. У мае рукі трапіла кніжыца Уладзіміра Хадыкі. Колькі вершаў у ёй падкупілі мяне сваёй неспадзяванай вобразнасцю. Дазвольце падаць два прыклады такой вобразнасці. Вось вам вобраз «молнии». Па-беларуску гэта — маланка. Чытаю:

«У небе маланкі сінняй крайдой ліст пісалі.
У зале апладысменты.

А вось яшчэ адзін прыклад:
«І ходзяць ветранымі крокамі
узад і ўперад хмызнякі».

У зале зноў апладысменты. Голас з месцаў: «Хадыка, пакажыцеся!» Хадыка нясмела ўзнямаецца. Зала ўзнагародзіла яго дружнымі апладысментамі. Сваімі калегамі Хадыка быў разбілітаваны.

Але не быў ён разбілітаваны дагматычнай крытыкай. За несугучнасць ягонай творчасці сацыялістычнай эпосе, за няздольнасць перабудавацца, за складаную і незразумелую метафарычнасць гэтай крытыка не пакідала яго даймаць сваімі рознага роду абвінавачваннямі. Пад ціскам гэтай крытыкі, каб хоць трохі суцішыць яе, Хадыка спрабаваў нават перабудавацца. Канечне, толькі дэкларацыйна, накітавалі (тут і ўсюды цытую з памяці):

Была пара — я марыў быць
ваілінім змагаром.
Хацеў я свет перарабіць
і мець свой сад і дом.

І ў доме тым, і ў садзе тым —
ў сучнях кроз густых —
прыдбаць з пярсцёнкам залатым
князёўну дзён маіх.

Уладзе вечным мы жылі б —
адна ў адну любосць.
Была б і ягада і грыб,
калі б наведаў госць.

Уладзімір ХАДЫКА

Гудуць слупы...

Гудуць слупы. На небе жменька зорак.
Калыша вецер над ракой вярбу.
Заспаны месяц выйшаў на пагорак
З кавалкам хмар пуховых на гарбу.

Я прывітаў яго знаёмым словам,
Сьціскала шапку кволая рука...
Ішоў сюды яшчэ хлапцом вясковым
Я дум жывых і чыстых кроз шукаць.

Вяла у даль суровая дарога,
Завей лютыя зьбівалі след...

Цяпер жыю, удумлівы і строгі,
Як песень-зор лірычнейшы паэт.

На кола дзён, заходлівы і шчыры,
Кладу сваю пяснярскую душу.
З сяброў сваіх я самы сьціплы лірык,
У кішнях вершаў нават не нашу.

Агнём жыцця я слаўлю шумны горад —
Пад звон зары, пад снейг гульвіных бур...
...Гудуць слупы. На небе жменька зорак.
Калыша вецер над ракой вярбу.

Уладзімір Хадыка. Здымак 30-х гадоў.

Цяпер ад усяго гэтага Хадыка нібы адмаўляецца, лічыць такую раскошу нерэальнай і прызнаецца:
Я быў сапраўдны пятагон —
зганяў палытыку на брук.

Паэт ідзе нават далей: жыючы з «князёўнай з пярсцёнкам залатым», ён «як сабака б здох». Але артадаксальнаму крытыку і гэтага было замала. Ён не бачыў у гэтых і падобных радках ніякай перабудовы. І гэта сапраўды так. Сапраўдны паэт, склаўшыся ў адпаведнасці са сваім прыродным дараваннем, не можа перабудавацца, ламаць сябе. Не мог перабудавацца і Уладзімір Хадыка. Як яго не пераконвалі спрадзіць сваю паэтычную палітру, адмовіцца ад нібыта залішняй метафорыкі, Хадыка заставаўся самім сабою. Не ішоў і на Купалаў заклік пісаць болей «ад сэрца, ад сэрца».

Памятаю, Янка Шарахоўскі на абмеркаванні творчасці Пімена Панчанкі, тады яшчэ пачаткоўца, не вельмі прыхільна ставіўся да паэтавай метафорыкі. Ухваляў толькі ягоную «працоўную» метафорыку, такую, як напрыклад:

А тым часам на заходзе, норму вырабіўшы,
дзень шыроні, нібы мора.

(Хай мне даруе паэт, калі цытую не зусім дакладна).

Але не забывайма нашага «песень-зор лірычнейшага паэта», Уладзіміра Хадыку. Ужо ў сваім раннім вершы «Гудуць слупы» паэт заявіў пра свой намер «дум жывых і чыстых кроз» шукаць. У тым жа самым вершы ён гаворыць пра сябе:

Цяпер жыю, удумлівы і строгі,
як песень-зор лірычнейшы паэт.

Вось гэтага «песень-зор лірычнейшага паэта» і неўзлюбіла дагматычнай крытыка. Скончылася гэта «нелюбоў»... чым жа вы думалі? — канечне ж, ні чым іншым — арыштам. Як і шмат іншых майстроў беларускага паэтычнага слова, «песень-зор лірычнейшы паэт» Хадыка апынуўся ў Сібіры. Аўтару гэтых радкоў давялося разам з Уладзімірам Хадыкам застаць пакуты лютай зімы 1937 года ў Новаіванавіцкім лагеры. Хворы на страўнік, ён пакутаваў страшэнна, нічога з таго, што давалі, ён не мог есці. Не мог пераносіць холаду. Замярзаў. Усю ноч праседжаў ля «грубкі» ў бараку. Але зацята цярпеў. Запісваў узніклыя радкі і цэлыя вершы на курчэльнай паперы і зашываў гэта ў каўнер свайго кажуха, якому быў надзвычайна рады і ўсё захаваўся ў яго. Чакавіцу, якую мне часамі ўдавалася праносіць у лагер (брыгаду, у якой я працаваў, ганялі на працу ў саўгас), Хадыка падсмажваў на блясе і, крохкую, раскусваў яе. Гаварыў, што яна яму не шкодзіць. Сваёй паставай, усімі сваімі паводзінамі, задумны, ціхі, нават у самых цяжкіх умовах, ён заставаўся, па сутнасці, паэтам «песень-зор», паэтам «жывых дум і чыстых кроз», паэтам «князёўны з залатым пярсцёнкам», да якой яму не суджана было вярнуцца.

Масей СЯДНЁУ.

Дапамога са Злучаных Штатаў

З 23 па 28 красавіка ў Беларусі знаходзілася дэлегацыя дабрачыннай арганізацыі «International Aid» (Міжнародная дапамога). Арганізацыя аказвае дапамогу больш чым у 100 краінах свету. Штаб-кватэра знаходзіцца ў ЗША (штат Мічыган). Па просьбе Беларускага народнага фронту афіцыйнае запрашэнне накіравала Міністэрства аховы здароўя БССР.

Узначальваў дэлегацыю прэзідэнт «International Aid» сп. Ральф Плюмб. Госці знаёміліся са станам медычнага абслугоўвання ахвар чарнобыльскай катастрофы, мелі сустрэчы з прадстаўнікамі грамадскасці Беларусі — лекарамі, журналістамі, хрысціянскімі-баптыстамі і іншымі. У складзе дэлегацыі быў наш зямляк сп. Мікола Прускі, далёкі сваяк Якуба Коласа. З гэтай прычыны госці наведалі Мікалаеўшчыну.

Інфармацыя, сабраная пад час візиту, дае падставы для аказання Беларусі дапамогі лекамі, медычным абсталяваннем, дзіцячым харчаваннем.

НАШ КАР.

Наваселе бібліятэкі

Бібліятэка № 7 г. Мінска, якая носіць імя народнага песняра Якуба Коласа, амаль сорок гадоў знаходзілася ў паўпадвальным памяшканні. У гэтым майскім дні адбылося па сутнасці яе другое нараджэнне: бібліятэка стала прапалісала ў мікрараёне Серабранка па адрасе: вуліца Пляханава, 97.

Свята адкрыцця бібліятэкі сабрала ўсё, каму дарагія кнігі, духоўныя набыткі. Сюды прыйшлі намеснік старшыні Мінгарвыканкома А. Сасноўскі, галоўны спецыяліст Міністэрства культуры БССР Т. Папова, сын Коласа Д. Міцкевіч.

Шчыра віталі прысутныя вядомыя пісьменнікі — Я. Брыля, А. Мальдзіса, Г. Кісельва, якія падарылі бібліятэцы свае кнігі.

Супрацоўнікі Літаратурнага музея Якуба Коласа арганізавалі выстаўку «Нёмане песня прычыны прысвечаную жыццю творчасці песняра, прапалісала мастацтва творы У. Сулюкоўскага са сваіх фондаў. Дырэктар музея З. Камароўская запэўніла, што супрацоўніцтва музея і бібліятэкі будзе працягвацца.

Прысутных віталі намеснік дырэктара Дзяржаўнай бібліятэкі БССР імя У. І. Леніна І. Прылішч, прадстаўнік Фундаментальнай бібліятэкі імя Якуба Коласа АН БССР С. Сітнік, фонду культуры — А. Багданава, чытачы Н. Корсан і І. Лепяшынская.

Парадаваў гаспадароў і гасцей сваім выступленнем фальклорны ансамбль «Красавік» (мастацкі кіраўнік У. Зіневіч).

Праграму свята адкрыцця бібліятэкі танцоўна і з густам вяла дыктар Беларускага тэлебачання Марына Тачыцкая.

Г. ПРОЦЬКА,
загадчыца бібліятэкі.

АДРАС РЭДАКЦЫІ: 220600, ГСП, Мінск, вул. Захарова, 19.

Тэлефоны: прыёмная рэдакцыі — 33-24-61; намеснік галоўнага рэдактара — 33-25-25; адказы сакратар — 33-19-85; аддзел публіцыстыкі: Міхась ЗАМСІН — 33-19-65; аддзел пісьмаў і грамадскай думкі: Людміла КРУШЫНСКАЯ, Марыя ГІЛЕВІЧ — 33-19-85; аддзел літаратурнага жыцця: Алякс. МАРЦІНОВІЧ — 33-24-62; аддзел крытыкі і бібліяграфіі: Галіна КАРЖАНЕЎСКАЯ — 33-22-04; аддзел літаратуры: Юрась СВІРКА — 33-22-04; аддзел музыкі: Святлана БЕРАСЦЕНЬ — 33-21-53; аддзел тэатра, кіно і тэлебачання: Жанна ЛАШКЕВІЧ — 33-21-53; аддзел выяўленчага мастацтва і аховы помнікаў: Пётра ВАСІЛЕЎСКІ — 33-24-62; аддзел народнай творчасці і культветработы — 33-24-62; аддзел навін: Віталій ТАРАС — 33-19-65; Юрась ЗАЛОСКА — 33-22-04; аддзел мастацкага афармлення: Уладзімір ТАБУШАЎ — 33-44-04; фотакарэспандэнт: Уладзімір КРУК — 33-24-62; бухгалтар — 26-86-40.

Пры перадруку просьба спасылка на «ЛІМ». Руканіскі рэдакцыя не вяртае і не рэцензуе. Пазіцыя рэдакцыі можа не супадаць з думкамі і меркаваннямі аўтараў публікацыі.

Галоўны рэдактар Мікола ГІЛЬ.

Рэдакцыйная калегія:

Заір АЗГУР, Алякс. АСПЕНКА, Анатоль БУТЭВІЧ, Анатоль ВЯРЦІНСКІ, Андрэй ГАНЧАРОВ (нам. галоўнага рэдактара), Уладзімір ГІЛЕП, Уладзімір ГНІЛАМЕДАУ, Лілія ДАВІДОВІЧ, Міхась ДРЫНЕЎСКІ, Алякс. ЖУК, Галіна КАРЖАНЕЎСКАЯ, Ігар ЛУЧАНОК, Уладзімір НЯКЛЯЕУ, Нічипар ПАШКЕВІЧ, Барыс САЧАНКА, Юрась СВІРКА, Рычард СМОЛЬСКІ, Уладзімір СТАЛЬМАШОНАК, Віктар ТУРАУ.

Адказы сакратар Барыс ПЯТРОВІЧ.

Індэкс 63856

М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
П 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

Заснавальнікі:

САЮЗ ПІСЬМЕНнікаў БЕЛАРУСІ
І МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ БССР.

Выходзіць раз на тыдзень па пятніцах.

Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня выдавецтва ЦК КП Беларусі.